

ISSN 1896-4923
e-ISSN 2956-8536

2023/43
KWARTALNIK

BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

The logo consists of the letters 'BBN' in a bold, white, sans-serif font. A small, golden crown is positioned above the second 'B'. A white, stylized graphic element resembling a sword or a dagger is positioned behind the 'N', pointing upwards and to the right.

BBN

2023/43
KWARTALNIK

BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

BBN

Przewodniczący Rady Naukowej kwartalnika „Bezpieczeństwo Narodowe”:
dr Jacek Siewiera, Sekretarz Stanu, Szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego

Redaktor naczelny: **gen. bryg. dr hab. inż. Mariusz M. Fryc**

Zastępca Redaktora naczelnego: **Paweł Pietrzak**

Sekretarz redakcji: **Agnieszka Ogrodowska**

Korekta i redakcja językowa: **Kinga Słowik**

© Copyright by Biuro Bezpieczeństwa Narodowego 2023

© Copyright by the Authors 2023. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International License.

Adres redakcji:

ul. Karowa 10, 00-315 Warszawa

Tel.: +48 22 695 18 77, Faks: +48 22 695 18 63

E-mail: redakcja@bbn.gov.pl

Projekt graficzny okładki: Tomasz Czapski

Wydawca: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego

ul. Karowa 10, 00-315 Warszawa

Numer ISSN 1896-4923

Numer e-ISSN 2956-8536

Elektroniczna wersja czasopisma dostępna jest na stronie <https://www.bezpieczenstwo-narodowe.pl>

W wykazie czasopism punktowanych MEiN kwartalnikowi „Bezpieczeństwo Narodowe” przyznano 100 punktów.

Nakład: 250 sztuk

Artykuły zamieszczone w czasopiśmie są recenzowane.

Opinie wyrażone w artykułach są poglądami autorów i nie muszą odzwierciedlać oficjalnego stanowiska Biura Bezpieczeństwa Narodowego.

Spis treści

Od redakcji 5

Zdzisław Śliwa

Od odstraszenia do obrony – wyzwania bezpieczeństwa państw bałtyckich 9

Tomasz Smura

Rozwój obrony przeciwrakietowej w NATO 41

Paweł Turowski

Rosyjski terror państwowy i masowe represje zastosowane wobec ludności cywilnej podczas agresji na Ukrainę. Wnioski dla państw wschodniej flanki NATO i Polski 57

Izabela Albrycht

Miejsce Polski w ekosystemie innowacji technologicznych NATO ... 81

Paulina Polko

Migracje jako wyzwanie dla Sojuszu Północnoatlantyckiego 111

Przemysław Żurawski vel Grajewski

Wojsko Polskie jako instrument polityki zagranicznej i budowy pozycji międzynarodowej Rzeczypospolitej w latach 1992–2023 ... 129

Notka biograficzna 169

Autorzy recenzji naukowych 172

Table of content

Editorial	5
Zdzisław Śliwa From Deterrence to Defence – Security Challenges for the Baltic states	9
Tomasz Smura Development of the NATO Ballistic Missile Defence	41
Paweł Turowski Russian state terror and mass repression applied to the civilian population during the aggression against Ukraine. Lessons for NATO’s Eastern Flank countries and Poland	57
Izabela Albrycht Poland’s place in the NATO technological innovation ecosystem	81
Paulina Polko Migrations as a challenge for the North Atlantic Treaty Organization	111
Przemysław Żurawski vel Grajewski The Polish Army as an Instrument of Foreign Policy and Building the International Position of the Republic of Poland in 1992–2023	129
About the Authors	169
Authors of scientific reviews	172

Od Redakcji

Szanowni Państwo, oddajemy w Państwa ręce ostatnie tegoroczne wydanie kwartalnika „Bezpieczeństwo Narodowe” nr 43/2023. Publikacja w znacznej części poświęcona jest zagadnieniom bezpieczeństwa sojuszniczego, a zwłaszcza problematyce bezpieczeństwa i obrony państw wschodniej flanki Sojuszu Północnoatlantyckiego. Wraz z rozpoczęciem agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę wschodni członkowie NATO byli zmuszeni dokonać istotnych zmian i przewartościowań zarówno w swych politykach, jak i w strategiach rozwoju zdolności ochronno-obronnych. Wybrane aspekty z tej właśnie problematyki zostały omówione w sześciu artykułach zamieszczonych w niniejszym Kwartalniku.

W pierwszym z nich, „Od odstraszenia do obrony – wyzwania bezpieczeństwa państw bałtyckich”, Zdzisław Śliwa, profesor Bałtyckiej Akademii Obrony w Tartu, dokonuje przeglądu percepcji stanu bezpieczeństwa Estonii, Łotwy i Litwy w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę. W tym też ujęciu analizuje decyzje polityczne i wybrane formy działań poszczególnych państw bałtyckich, mających na celu zarówno wzmocnienie własnego potencjału obronnego, jak i rozwój odporności społecznej na nowo powstałe wyzwania i zagrożenia.

Doktor Tomasz Smura, Członek Zarządu Fundacji im. Kazimierza Pułaskiego, przybliży w drugim artykule rozwój obrony przeciwrakietowej w NATO. Przypomina, że swoim zakresem wpisuje się ona w zasadniczą misję Sojuszu Północnoatlantyckiego, którą jest zapewnienie swoim członkom zdolności do odstraszenia i obrony. Jak podkreśla Autor, zgodnie z deklaracjami NATO system obrony przeciwrakietowej nie jest wymierzony przeciwko Federacji Rosyjskiej i nie narusza równowagi strategicznej między USA i ich sojusznikami a Rosją. Władze na Kremlu konsekwentnie sprzeciwiają się jednak jakimkolwiek planom i działaniom związanym z rozmieszczeniem amerykańskich systemów przeciwrakietowych w Europie. W tym kontekście doktor Smura sugeruje, że po rosyjskiej agresji na

Ukrainę Sojusz mógłby zbadać możliwość rozszerzenia zadań i zdolności systemu tak, by był w stanie – w ograniczonym stopniu – odpowiedzieć na zagrożenia ze strony rosyjskich pocisków balistycznych i manewrujących.

Paweł Turowski, ekspert w Departamencie Bezpieczeństwa Wewnętrznego Biura Bezpieczeństwa Narodowego, przedstawia w kolejnym artykule zagadnienie zastosowanego przez Federację Rosyjską terroru państwowego wobec ludności cywilnej podczas agresji na Ukrainę. Autor podkreśla, że terror państwowy i masowe represje są ważnym instrumentem neoimperialnej polityki Rosji i służą osiągnięciu jej strategicznych celów. W tym kontekście Autor stawia fundamentalne pytanie: czy metody ochrony ludności cywilnej, przyjęte w państwach wschodniej flanki NATO, są wystarczające i adekwatne, i czy będą skuteczne w sytuacji hipotetycznej agresji i tymczasowej okupacji tych terytoriów.

W czwartym artykule zatytułowanym „Miejsce Polski w ekosystemie innowacji technologicznych NATO”, Izabela Albrycht, Dyrektor Centrum Cyberbezpieczeństwa Akademii Górniczo-Hutniczej, podkreśla, że w kolejnych dekadach XXI wieku potencjał technologiczny w dużej mierze będzie decydować o pozycji geostrategicznej państw.

Wskazuje też na coraz większą determinację Sojuzu Północnoatlantyckiego do wsparcia rozwoju i wdrażania innowacyjnych technologii. Dyrektor Albrycht dostrzega również, że w związku z toczącą się wojną w Ukrainie potrzeba innowacyjności w obszarze bezpieczeństwa i obronności istotnie wzrosła, a zwłaszcza stała się znaczącym wyzwaniem dla krajów wschodniej flanki Sojuzu. Autorka dowodzi, że Polska jest przygotowana do budowy krajowego ekosystemu innowacji na potrzeby bezpieczeństwa i obrony, niemniej jednak potrzebne są dalsze konsekwentne działania ukierunkowane na aktywizowanie polskiego potencjału naukowo-badawczo-biznesowego.

W piątym artykule pt. „Migracje jako wyzwanie i zagrożenie dla Sojuzu Północnoatlantyckiego” profesor Akademii WSB Paulina Polko przyznaje, że problem migracji dla Sojuzu na poziomie doktrynalnym jest względnie nowy, uwzględniony dopiero w 2022 r.

w Koncepcji Strategicznej NATO. Jak przyznaje profesor Polko, zaangażowanie NATO zarówno w basenie Morza Śródziemnego, jak i we wsparcie ochrony wschodniej granicy Sojuszu jest z jednej strony odpowiedzią na potrzeby państw członkowskich, z drugiej zaś – potwierdzeniem woli państw członkowskich NATO do coraz większego zaangażowania się Sojuszu w rozwiązywanie niemilitarnych problemów bezpieczeństwa.

W ostatnim artykule pt. „Wojsko Polskie jako instrument polityki zagranicznej i budowy pozycji międzynarodowej Rzeczypospolitej w latach 1992–2023” profesor Uniwersytetu Łódzkiego, Przemysław Żurawski vel Grajewski, próbuje dokonać oceny skuteczności politycznej użycia Sił Zbrojnych RP poza granicami w osiągnięciu celów polityki zagranicznej państwa na przestrzeni trzech dekad. Autor usiłuje również dociec przyczyn politycznych porażek, rozumianych jako brak pożądanego skutku w relacjach Polski z państwami trzecimi, ponoszonych mimo skuteczności działań realizowanych przez polskie kontyngenty wojskowe.

Jako Redakcja zdajemy sobie sprawę, że zamieszczone tu artykuły dotyczą jedynie wybranych problemów bezpieczeństwa państw wschodniej flanki Sojuszu Północnoatlantyckiego. Co więcej, z uwagi na panujące uwarunkowania środowiska bezpieczeństwa naszego regionu wyrażamy przekonanie, że ta właśnie problematyka winna stać się przedmiotem stałych i intensywnych dociekań oraz analiz, które będziemy starali się Państwu dostarczać w kolejnych edycjach kwartalnika „Bezpieczeństwo Narodowe”.

Z życzeniami inspirującej lektury
gen. bryg. dr hab. inż. Mariusz Fryc
Redaktor Naczelny

Zdzisław Śliwa¹

Bałtycka Akademia Obrony, Tartu, Estonia

OD ODSTRASZANIA DO OBRONY – WYZWANIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTW BAŁTYCKICH

FROM DETERRENCE TO DEFENCE – SECURITY CHALLENGES FOR THE BALTIC STATES

Abstrakt: Estonia, Łotwa i Litwa doświadczyły w historii szeregu zagrożeń ze strony Federacji Rosyjskiej, w tym utraty niepodległości i okupacji. Obawy tych państw przed agresywną polityką Moskwy ponownie eskalowały, gdy Rosja rozpoczęła agresję w Ukrainie, aby w pełni ją sobie podporządkować. Te wydarzenia nie były zaskoczeniem dla trzech państw bałtyckich, które od wielu lat ostrzegały przed takim scenariuszem. W artykule poddano analizie decyzje polityczne oraz formy wsparcia dla Ukrainy w walce o suwerenność. Dokonano także przeglądu percepcji bezpieczeństwa państw bałtyckich i ewolucji ocen zagrożeń, jak też rozwoju potencjału obronnego i wzmacniania odporności społeczeństw. Celem artykułu jest przegląd sytuacji bezpieczeństwa Estonii, Łotwy i Litwy w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę oraz ocena zagrożeń i działań podejmowanych w celu ich minimalizacji. Za materiał badawczy posłużyły dokumenty oraz przegląd i interpretacja literatury. Ponadto przyjęcie studium przypadku w odniesieniu do Estonii, Litwy i Łotwy pozwoliło na zastosowanie analizy porównawczej.

Słowa kluczowe: Estonia, Łotwa, Litwa, odstraszenie, środowisko bezpieczeństwa, wojska obrony terytorialnej

¹ <https://orcid.org/0000-0002-5653-2941>.

Abstract: Estonia, Latvia, and Lithuania have experienced continuous threats from the Russian Federation throughout their history, including loss of independence and occupation. These countries' fears of Moscow's aggressive policy escalated again when Russia launched its aggression in Ukraine, seeking full subordination to Moscow. These events did not come as a surprise to the three Baltic states, which had been warning against Russia's aggressive policy for many years. The article reviews the political decisions and support for Ukraine in its struggle to restore sovereignty. It examines the perception of security of these countries and the evolution of threat assessments, as well as the development of defense capabilities and the strengthening of the resilience of societies. The article aims to review the state of security in the Baltic states in the context of the Russian aggression in Ukraine and to assess the threats and decisions taken to increase security. The findings are based on a study of documents, as well as on an overview and analysis of existing literature and sources. The case study methodology – in relation to Estonia, Lithuania, and Latvia – allows the implementation of comparative analysis.

Keywords: Estonia, Latvia, Lithuania, deterrence, security environment, territorial defence forces

Wprowadzenie

Rosja była i wciąż jest postrzegana jako egzystencjalne zagrożenie dla państw sąsiednich. To szczególnie istotne z punktu widzenia Estonii, Łotwy i Litwy, które nie tylko doświadczyły, czym jest „ruski mir”, lecz także wskutek zaborczej polityki Związku Radzieckiego utraciły niepodległość. W efekcie percepcja Federacji Rosyjskiej, jako spadkobiercy poprzedniego systemu, wciąż odgrywa dużą rolę w zakresie bezpieczeństwa i przyszłości tych krajów. Ma to bezpośredni związek z wciąż istniejącymi imperialistycznymi ambicjami oraz dążeniem do podporządkowania sobie innych narodów i przejmowania nowych terytoriów, co było charakterystyczną postawą Rosji na przestrzeni wieków. Agresja w Ukrainie w lutym 2022 r. obudziła duchy przeszłości i wskazała na bezpośrednie zagrożenie suwerenności tych państw. Symbolicznego wymiaru nabrało wydarzenie

w Tallinnie, w którym 24 lutego obchodzono 104. rocznicę ustanowienia niepodległości Estonii. Premier Kaja Kallas w trakcie wystąpienia podkreśliła, że militarna agresja Rosji przeciwko Ukrainie pokazuje, „jak wysoka jest cena wolności”². Podobne odczucia pojawiły się na Łotwie i Litwie, co ponownie wskazało na potrzebę jedności i współpracy w ramach NATO i UE, gdyż zarówno kraje bałtyckie, jak i Polska mogą być kolejnymi celami agresji ze strony Rosji. W tym kontekście warto przytoczyć słowa Lennarta Meri, byłego prezydenta Estonii, który już w 1994 r. podkreślił, że polityka ustępstw wobec Moskwy nie ma sensu, a jedynie zachęca do kolejnej ekspansji³. Wojna w Gruzji, aneksja Krymu, wojna w Ukrainie potwierdziły te słowa. Ocena intencji rosyjskich przez przywódców krajów bałtyckich i Polski w trakcie ostatnich dekad oraz ostrzeżenia przed rosyjską polityką rewizjonistyczną okazały się słuszne. Potwierdzały to agresywna narracja rosyjskich polityków, propagandystów i mediów, częste naruszanie przestrzeni powietrznej i granic morskich oraz wykorzystanie narzędzi hybrydowych. W odniesieniu do Estonii i Łotwy polityka rosyjska podkreśla wsparcie mniejszości rosyjskojęzycznych, co stanowi kolejne wyzwanie, gdyż akcentuje potrzebę „kompleksowej ochrony praw i uzasadnionych interesów obywateli rosyjskich i rodaków za granicą”⁴. Może to stanowić usprawiedliwienie dla agresji wobec państw bałtyckich, co nawiązuje do doktryny Primakowa⁵, zakładającej, że „Rosja powinna nalegać na swój prymat w przestrzeni postsowieckiej i przeprowadzić integracji w tym

² *Speech by Prime Minister Kaja Kallas at the laying of wreaths at the War of Independence Victory Column*, Rząd Republiki Estonii, Tallinn 24 lutego 2022 r., <https://www.valitsus.ee/en/news/speech-prime-minister-kaja-kallas-laying-wreaths-war-independence-victory-column-24-february> (dostęp: 18 marca 2023 r.).

³ *Address by H.E. Lennart Meri, President of the Republic of Estonia*, Hamburg 25 lutego 1994 r., Archiwum Biura Prezydenta Republiki, <https://vp1992-2001.president.ee/eng/k6ned/K6ne.asp?ID=9401> (dostęp: 18 marca 2023 r.).

⁴ *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. Approved by Dmitry A. Medvedev, President of the Russian Federation, on 12 July 2008*, s. 2, https://russiaeu.ru/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf (dostęp: 21 marca 2023 r.).

⁵ Jewgienij Maksimowicz Primakow – dyrektor Służby Wywiadu Zagranicznego Rosji w latach 1991–1995, w latach 1996–1998 minister spraw zagranicznych, a od 11 września 1998 do 12 maja 1999 r. premier Federacji Rosyjskiej. Twórca tzw. doktryny Primakowa, zakładającej dominację Federacji Rosyjskiej w postsowieckiej przestrzeni i dążenie do integracji państw w regionie.

regionie” oraz dominować nad innymi krajami. Taka „integracja” miała miejsce w Gruzji, obecnie wdraża się ją w Ukrainie, a sztandarem przykładem jest podporządkowanie Białorusi⁶.

Przedmiotem artykułu jest przegląd sytuacji bezpieczeństwa Estonii, Łotwy i Litwy, określanych również jako państwa bałtyckie, w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę oraz ocena zagrożeń i działań podejmowanych w celu poprawy ich bezpieczeństwa. W tym celu wykorzystano dostępne jawne dokumenty oraz artykuły naukowe i publicystyczne związane z problematyką bezpieczeństwa, a także dokonano przeglądu i analizy dokumentów oraz literatury przedmiotu. Przyjęcie studium przypadku w relacji do Estonii, Litwy i Łotwy pozwoliło ponadto na zastosowanie analizy porównawczej. W pierwszej części przedstawione zostaną decyzje i działania w sferze politycznej i wojskowej na szczeblu krajowym oraz regionalnym, a także w ramach organizacji międzynarodowych, w szczególności NATO i UE. W kolejnej części dokonano przeglądu zagrożeń dla państw bałtyckich i ich ewolucji w ramach studiów przypadku. Omówiono potencjał sił zbrojnych oraz rolę wojsk obrony terytorialnej we wzmacnianiu odporności społecznej i potencjału militarnego dla potęgowania czynnika odstraszenia. Uwzględniono przy tym decyzje wspierające budowanie odporności i świadomości społecznej. Konkluzje podsumowują wnioski odzwierciedlające złożoność sytuacji w zakresie bezpieczeństwa i wyzwania, przed którymi stoją państwa bałtyckie. Tak przyjęty układ treści pozwala odpowiedzieć na pytanie, jakie działania podjęły państwa osobno i wspólnie, oraz w jakim stopniu wpłynęło to na bezpieczeństwo tych krajów oraz całego regionu.

⁶ E. Rumer, *The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action*, Carnegie Endowment for International Peace, 5 czerwca 2019 r., s. 1, <https://carnegieendowment.org/2019/06/05/primakov-not-gerasimov-doctrine-in-action-pub-79254> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

Konsolidacja decyzji politycznych wobec rosyjskiej agresji

Federacja Rosyjska była, jest i będzie stanowić egzystencjalne zagrożenie dla suwerenności trzech państw bałtyckich, świadomych agresywnej polityki, która wywodzi się z imperialistycznych ambicji Rosji. Takie stanowisko tych krajów zostało wyrażone, gdy uznały one Rosję za państwo terrorystyczne. Już w maju 2022 r. litewski Sejm jednogłośnie przyjął rezolucję nazywającą wojnę Rosji przeciwko Ukrainie ludobójstwem i podkreślił, że siły rosyjskie dopuściły się zbrodni wojennych i masakr ludności cywilnej w Buczy, Irpieniu, Mariupolu, Borodziance i Hostomelu. W rezolucji stwierdzono, że „Federacja Rosyjska, której siły zbrojne celowo i systematycznie atakują cele cywilne, jest państwem, które wspiera i dopuszcza się terroryzmu”⁷. Łotwa wydała podobne oświadczenie w sierpniu 2022 r., kiedy Saeima (parlament Republiki Łotewskiej) określiła działania przeciwko cywilom „ukierunkowanym ludobójstwem”, uznała Rosję za „państwo sponsorujące terroryzm” i wezwała inne narody do „przyjęcia tego samego stanowiska”⁸. Estonia już w kwietniu 2022 r. opublikowała oświadczenie Riigikogu (Zgromadzenie Państwowe Estonii) „O zbrodniach wojennych i ludobójstwie Federacji Rosyjskiej w Ukrainie”⁹, a w październiku przyjęło oświadczenie uznające Rosję za „reżim terrorystyczny, a Federację Rosyjską za kraj wspierający terroryzm, którego działania musimy konfrontować wspólnie”¹⁰. Przyjęte uchwały wskazują na jednoznaczne i podobne stanowisko odnośnie do postrzegania rosyjskiej agresji jako działania nieprzystające do żadnego wymiaru stosunków międzynarodowych i regulacji prawnych, stanowiących podstawę pokojowej

⁷ *Lithuania recognises war in Ukraine as genocide, Russia as terrorist state*, Baltic News Service, 10 maja 2022 r., <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1691202/lithuania-recognises-war-in-ukraine-as-genocide-russia-as-terrorist-state> (dostęp: 18 marca 2023 r.).

⁸ *Latvian brands Russia a 'state sponsor of terrorism'*, Baltic News Service, 11 sierpnia 2022 r., <https://news.err.ee/1608681955/latvian-brands-russia-a-state-sponsor-of-terrorism> (dostęp: 19 marca 2023 r.).

⁹ *Statement of the Riigikogu. On the war crimes and genocide of the Russian Federation in Ukraine*, Tallinn 18 kwietnia 2022 r., https://www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/inline-files/Statement-of-the-Riigikogu-on-Genocide-in-Ukraine-21.04.2022_0.pdf (dostęp: 19 marca 2023 r.).

¹⁰ Por. pełny tekst: *ibidem*.

egzystencji wypracowanej w okresie powojennym. Jednocześnie te kraje całkowicie popierają integralność terytorialną Ukrainy i mają świadomość, że rewizjonistyczna polityka Rosji realnie zagraża ich państwowości. Wsparcie Ukrainy stanowi rację stanu tych państw przy pełnej świadomości własnego ograniczonego potencjału militarnego, mimo że na cele wojskowe przeznaczono ponad 2 proc. PKB. Jest to w pełni uzasadnione, gdyż już w 2018 r. ówczesna prezydent Litwy, Dalia Grybauskaitė, oceniła w wywiadzie, że zagrożenie agresji rosyjskiej jest duże, jeśli NATO i Litwa nie będą gotowe do obrony¹¹. Napastliwe wypowiedzi byłego prezydenta Rosji Dmitrija Miedwiediewa czy propagandystów rosyjskich oraz kwestionowanie państwowości Estonii, Łotwy i Litwy potwierdzają te obawy. Brytyjski historyk Mark Galeotti ocenił, że narastanie zagrożenia ze strony Rosji w stosunku do krajów bałtyckich nie jest celem samym w sobie. Ich przystąpienie do NATO i UE zmieniło sytuację bezpieczeństwa w regionie, dlatego też stały nacisk w każdym wymiarze pozwala na wywieranie wpływu na różne inne podmioty międzynarodowe, jak właśnie NATO, UE, ale również Stany Zjednoczone, Polskę i państwa nordyckie¹². Jest to wciąż aktualne stwierdzenie – choć polityka Rosji nie powiodła się w stosunku do Finlandii i Szwecji, pozwoliła przecież na całkowite podporządkowanie np. Białorusi.

Podejrzenia potwierdziły ujawnione dokumenty rosyjskie, pochodzące z administracji prezydenta Władimira Putina z 2021 r. Za zasadnicze cele wobec Estonii, Łotwy i Litwy obrano zredukowanie obecności i wpływu NATO na te państwa, przy jednoczesnym wzmocnieniu pozycji rosyjskiej oraz roli kultury rosyjskiej. Nie były to informacje nowe – premier Kallas wielokrotnie podkreślała, że Estonia jest świadoma używania przez Moskwę narzędzi hybrydowych, co wymaga od niej stałego monitorowania tych działań i budowania

¹¹ A. Langer, *The young generation is ready to defend our country*, „Der Spiegel”, 19 czerwca 2018 r., <https://www.spiegel.de/politik/ausland/litauen-praesidentin-dalia-grybauskaitė-im-interview-a-1212292.html> (dostęp: 19 marca 2023 r.).

¹² M. Galeotti, *The Baltic States as Targets and Levers: The Role of the Region in Russian Strategy*, „Marshall Center Security Insight” 2019, nr 27, <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/baltic-states-targets-and-levers-role-region-russian-strategy-0> (dostęp: 19 marca 2023 r.).

odporności państwa w każdej sferze jego funkcjonowania¹³. Plany miały wymiar krótkoterminowy (do 2022 r.), średnioterminowy (2025 r.), długoterminowy (2030 r.) i obejmowały trzy zasadnicze rozdziały: cele polityczne, wojskowe, wojskowo-techniczne i związane z bezpieczeństwem; handlowo-gospodarcze; cele humanitarne lub związane ze społeczeństwem. Daniel Fried, były asystent sekretarza stanu USA ds. europejskich i euroazjatyckich, podkreślił wagę członkostwa krajów bałtyckich w NATO i ocenił, że gdyby nie doszło do niego w 2004 r., Rosja dokonałaby agresji, a tak ograniczyła się jedynie do intryg politycznych¹⁴. To w pełni uzasadnione stwierdzenie pokazuje, dlaczego Rosja tak bardzo przeciwstawiała się rozszerzeniu NATO o nowe państwa. Polityka powstrzymywania członkostwa była związana z długoterminowymi planami Kremla, gdyż pozwoliła ona na atakowanie kolejnych krajów bez obawy o bezpośredni konflikt z NATO i aktywowanie artykułu 5¹⁵. W związku z tym w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej z 2021 r. ponownie uznano narastanie infrastruktury wojskowej NATO w pobliżu granic Rosji za zagrożenie militarne dla państwa¹⁶. Tym samym narracja nie zmieniła się w stosunku do poprzednich dokumentów¹⁷. W Doktrynie Wojennej Federacji Rosyjskiej z 2014 r. przybliżenie infrastruktury państw członków NATO ku granicom i dalsza rozbudowa Sojuszu

¹³ *Russia's secret strategy documents reveal plans involving Baltic states*, "Postimees", 26 kwietnia 2023 r., <https://news.postimees.ee/7762424/russia-s-secret-strategy-documents-reveal-plans-involving-baltic-states> (dostęp: 21 marca 2023 r.).

¹⁴ *ibidem*.

¹⁵ Artykuł 5. Traktatu Północnoatlantyckiego, Waszyngton, 4 kwietnia 1949 r., w: Dz.U.2000.87.970, z dnia 12 marca 1999 r.: „Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, to każda z nich, w ramach wykonywania prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego na mocy artykułu 51 Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym, podejmując niezwłocznie, samodzielnie jak i w porozumieniu z innymi Stronami, działania, jakie uzna za konieczne, łącznie z użyciem siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego”.

¹⁶ *О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации [O Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej]*, Moskwa 2 lipca 2021 r., s. 11, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202107030001> (dostęp: 23 marca 2023 r.).

¹⁷ Por. dokumenty Federacji Rosyjskiej dostępne na stronie internetowej Russian Strategic Documents: <https://www.russiamatters.org/russian-strategic-documents?page=0> (dostęp: 23 marca 2023 r.).

zostały zdefiniowane jako zasadnicze zewnętrzne zagrożenia militarne¹⁸. Podkreślanie tego aspektu miało prawdopodobnie spełniać funkcję odstraszenia lub raczej powstrzymywania, jednak nie spełniło swej roli, co w bardzo jaskrawy sposób pokazało przystąpienie do NATO Finlandii i w przyszłości Szwecji. Rozszerzenie było też tzw. czerwoną linią, a decyzja Helsinek i Sztokholmu stała się dla Rosji porażką polityczną i wojskową.

Państwa bałtyckie jednoznacznie wyraziły żądanie wszczęcia i kontynuowania dochodzenia w sprawie zbrodni Rosji przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości i Międzynarodowy Trybunał Karny. Politycznie wyrażano to poprzez jednoznaczne poparcie sankcji Unii Europejskiej nałożonych na Rosję, jakkolwiek dotknęły one również gospodarki krajowe. Było to wspólne stanowisko, także Polski, przy czym inne państwa zachęcano do wdrażania kolejnych pakietów sankcji. Wyrazem aktywnego podejścia stały się też sankcje wobec obywateli rosyjskich związanych z wojną lub wspierających ją oraz podjęcie tematu przekazania zamrożonych aktywów rosyjskich oligarchów na potrzeby Ukrainy. Estonia już w styczniu 2023 r. zainicjowała opracowywanie podstaw prawnych dla takich kroków¹⁹. Wspólny głos krajów bałtyckich, opierający się na wyraźnym postrzeganiu zagrożenia rosyjskiego i braku zaufania do pokojowego współistnienia z Moskwą w przyszłości, ma ogromne znaczenie. Rodzi też potencjał do budowania koalicji tych państw w ramach NATO i UE, jak też regionalnie np. z Polską, co pozwala na promowanie wybranych inicjatyw. Jest to odważne podejście, biorąc pod uwagę położenie geostrategiczne i graniczenie z Rosją, która kwestionuje suwerenność Estonii, Łotwy i Litwy, określając je jako błąd historyczny. Od 2014 r. słowa „odstraszanie” i „odporność”, jako „integralne składowe odstraszania i obrony NATO”²⁰, stały się powszechnie sto-

¹⁸ *Военная доктрина Российской Федерации [Wojenna doktryna Federacji Rosyjskiej]*, Moskwa 25 grudnia 2014 r., par. 12a, <https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html> (dostęp: 23 marca 2023 r.).

¹⁹ *Estonia developing legal basis to transfer frozen Russian assets*, ERR News, Tallinn 4 stycznia 2023 r., <https://news.err.ee/1608839845/estonia-developing-legal-basis-to-transfer-frozen-russian-assets> (dostęp: 10 marca 2023 r.).

²⁰ *Deterrence and defence*, North Atlantic Treaty Organization, 26 kwietnia 2021 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (dostęp: 26 marca 2023 r.).

sowane w narracji politycznej i wojskowej tych państw. Obecnie coraz częściej wybrzmiewa pojęcie „obrona”, które integruje wszystkie zasoby państw przy zwiększaniu budżetu sił zbrojnych.

Transfiguracja percepcji zagrożeń

Agresja militarna Rosji na Ukrainę zburzyła poczucie bezpieczeństwa na kontynencie europejskim. Wpłynęło to zwłaszcza na zmianę postrzegania bezpieczeństwa narodowego przez państwa sąsiadujące z Rosją – szczególnie te, które w przeszłości należały do rosyjskiej strefy wpływów. W raporcie łotewskich służb bezpieczeństwa podkreślono, że „Rosja postrzega kraje sąsiedzkie – Białoruś, Ukrainę, Mołdawię, kraje Kaukazu Południowego i Azji Centralnej – jako obszar wyłącznych wpływów z naturalną i niepodważalną dominacją”²¹. Imperialna polityka Moskwy ponownie zagroziła Estonii, Łotwie i Litwie, choć od czasu odzyskania niepodległości w 1991 r. filarami bezpieczeństwa tych państw były działania mające na celu usunięcie niebezpieczeństwa ze strony Rosji, tj. członkostwo w NATO i UE, strategiczny sojusz ze Stanami Zjednoczonymi, obrona zbiorowa, odstraszenie oraz budowanie odporności narodowej²². Oczywiście Rosja nie jest jedynym wyzwaniem dla bezpieczeństwa państw bałtyckich, jest ona jednak zasadniczym, realnym zagrożeniem ich suwerenności; podobnie jak dla wszystkich państw sąsiadujących z Federacją Rosyjską (Doktryna Primakowa). Zwłaszcza, że Rosja podporządkowała swoim imperialistycznym celom wszystkie służby państwowe i posiadany potencjał gospodarczy i militarny. W ostatnich latach zanotowano wzmożoną aktywność rosyjskiego wywiadu, dążącego do kształtowania sprzyjającego sobie środowiska, zwłaszcza w Łotwie i Estonii. Ich zakres zainteresowań był szeroki, koncentrował się na członkach NATO i UE, polityce bezpieczeństwa zagranicznego

²¹ *Annual Report 2021*, The Latvian State Security Service, Ryga 2021, s. 19, <https://vdd.gov.lv/uploads/materials/30/en/annual-report-2021.pdf> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

²² K. Raik, M. Šešelgytė, *Estonia, Latvia, and Lithuania*, w: T. Tardy (red.), *The Nations of NATO*, Oxford University Press, Oksford 2022.

państw, potencjale militarnym, polityce wewnętrznej, gospodarce czy postawie społeczeństwa. Działania te są i będą z pewnością kontynuowane.

W raporcie Estońskiej Służby Wywiadu Zagranicznego (EFIS) z 2021 r. wskazano potrzebę obserwowania działań Rosji w państwach z nią sąsiadujących, w których dąży ona do dominacji, zagrożając ich bezpieczeństwu²³. Ukraina i Białoruś zostały uznane za państwa priorytetowe dla Moskwy, co ma przełożenie na ich obecną sytuację, w przypadku Białorusi pełną zależność, a w przypadku Ukrainy – zbrojną agresję. Jednym z celów Kremla określono dalszą budowę sił zbrojnych, zdolnych „do konfrontacji z NATO na pełną skalę”, próbujących równocześnie naruszyć jedność NATO, a zwłaszcza relacje transatlantyckie²⁴. Kompleksowa wojna psychologiczna i informacyjna, szpiegostwo, tajne operacje wpływu oraz cyberataki koordynowane przez służby specjalne (FSB, SWR i GRU)²⁵ miały przybliżyć Rosję do osiągnięcia tego założenia. W raporcie EFIS z 2022 r. dokonano oceny ich zamiarów oraz roli, którą odgrywają Chiny. Analizie poddano sekwencje przygotowań do wojny w ramach ćwiczeń na dużą skalę, działań służb wywiadowczych i cyberszpiegostwa w celu prowadzenia operacji militarnych. Za jedno z zagrożeń uznano rozpoczęcie agresji przeciw Ukrainie, która jest „filarem spajającym rosyjskie imperialne ambicje”²⁶. Raport – przedstawiony bezpośrednio przed agresją – zawierał przegląd zdolności sił rosyjskich. Ich koncentrację na granicy ukraińskiej nazwano bezpośrednim zagrożeniem dla Ukrainy i ultimatum dla Zachodu. Wskazano, że będą one gotowe do rozpoczęcia ofensywy przeciwko Ukrainie już w drugiej połowie lutego 2022 r., „jeśli rosyjskie kierownictwo tak zdecyduje”

²³ *International Security and Estonia 2022. Security report*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn 2021, s. 6, <https://valisluureamet.ee/doc/raport/2021-en.pdf> (dostęp: 1 marca 2023 r.).

²⁴ *ibidem*, s. 46–47.

²⁵ *Federal Security Service (FSB), Foreign Intelligence Service (SVR), The Main Directorate of the General Staff of the Armed Forces of the Russian Federation* (formerly *The Main Intelligence Directorate* G.U. lub GRU).

²⁶ *International Security and Estonia 2022*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn 31 stycznia 2022 r., rozdział 1 i s. 28. <https://www.valisluureamet.ee/doc/raport/2022-en.pdf> (dostęp: 25 marca 2023 r.).

²⁷. Choć prognoza czasowa okazała się słuszna, znacznie zawyżono potencjał „drugiej armii świata”. W kwietniu 2022 r. opublikowano coroczny przegląd estońskiej Służby Bezpieczeństwa Wewnętrznego (*Estonian Internal Security Service*) i wskazano, że 24 lutego, dzień inwazji i rocznicy Republiki Estońskiej, „nie oznacza początku agresywnej polityki zagranicznej Putina, a jedynie jej kontynuację środkami wojskowymi”²⁸. Wykorzystano w nim zdanie ostatniego premiera Estonii przed okupacją rosyjską, Jürja Uluotsa: „Ze względu na pierwotny charakter ideologii społeczno-politycznej, naród Wielkiej Rosji nie może powstrzymać się od atakowania przestrzeni życiowej innych narodów, atakuje je, ciemni i podbija. Jednocześnie, wciąż na nowo tworzy się przyczyny i teorie dla ataków”²⁹. To bardzo ważne w obecnym środowisku bezpieczeństwa, ponieważ przyczyny się nie zmieniają, a militarny instrument siły państwa wykorzystywany jest po tym, gdy inne narzędzia nie pozwalają osiągnąć pożądanego stanu końcowego. Z historycznego punktu widzenia jest to natura państwa, gdyż „Rosja chce być imperium, lecz chce być też autarkią – zamkniętym w sobie światem, zbudowanym na radykalnej negacji tego, co przychodzi z Zachodu”³⁰. Raport EFIS z 2023 r. nie pozostawia wątpliwości co do zamiarów Rosji. Oceniono, że o ile atak na Estonię nie jest prawdopodobny w 2023 r., to zagrożenie wzrosło, a siły zbrojne mają wciąż duży potencjał bojowy, który może zostać odtworzony przy granicy państwa w ciągu kolejnych czterech lat³¹.

Łotewska Służba Bezpieczeństwa (*Valsts Drošības Dienests, VDD*) zdaje sobie sprawę z niebezpieczeństw, jakie niosą za sobą służby wywiadowcze Federacji Rosyjskiej, i wskazuje na bezpośredni związek pomiędzy zagrożeniem dla państwa a historyczną polityką Rosji³², co

²⁷ *ibidem*, s. 9.

²⁸ *The Annual Review of the 20/21/22*, Estonian Internal Security Service, Tallinn 12 kwietnia 2022 r., s. 5, https://kapo.ee/sites/default/files/content_page_attachments/Annual%20Review_2021-22.pdf (dostęp: 26 marca 2023 r.).

²⁹ *ibidem*, s. 3.

³⁰ K. Wołodźko, *Rosja albo pytanie o naturę świata*, „Miesięcznik Znak” marzec 2023, s. 112, <https://www miesiecznik.znak.com.pl/rosja-albo-pytanie-o-nature-swiate/> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

³¹ *International Security and Estonia 2023. Security report*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn 13 stycznia 2023 r., s. 10.

³² *Annual Report 2021*, The Latvian State Security Service, Ryga 2021, s. 20.

obejmuje zarówno wymiar zewnętrzny, jak i wewnętrzny. W przypadku państw bałtyckich nie jest wykluczona możliwość naruszenia przez Rosję ich terytorium. Umożliwiają to propaganda oraz działania prokremlowskich grup na Łotwie. Dążąc do zmiany postawy mniejszości rosyjskojęzycznej, przyjęto regulacje prawne negujące gloryfikowanie działań rosyjskich sił zbrojnych oraz podjęto kroki ku przeciwdziałaniu propagandzie, która jest bardzo aktywna i posiada potencjał adaptowania się do sytuacji³³. W kwietniu 2021 r. attaché obrony Rosji został uznany za *persona non grata* i wydalony z Łotwy, wszczęto też sprawy karne przeciwko obywatelom Łotwy oskarżonym o szpiegostwo na rzecz GRU. W lutym 2023 r. zakończono śledztwo wobec blogera, który gloryfikował zbrodnie rosyjskie w Ukrainie oraz próbował wywołać nienawiść i alienację w łotewskim społeczeństwie³⁴. W 2022 r. bardzo istotny był przypadek szpiegostwa byłego deputowanego parlamentu, aresztowanego za przekazywanie FSB informacji o łotewskim wojsku, obronie, polityce i bezpieczeństwie³⁵. Identyfikacja i zatrzymanie osób zaangażowanych w szpiegostwo przeciwko państwu pozostaje jednym z priorytetów. Zwrócono też uwagę na działalność jednej ze spółek należących do Jewgienija Prigożyna, Admis Consultancy Ltd. (ADMIS), budującej sieć agentów wpływu oraz ataki ze strony farm trolli zlokalizowanych z Petersburgu³⁶. Nie pominięto prywatnej kompanii wojskowej „Wagner”, obecnie uznanej za organizację terrorystyczną, która może prowadzić działania dezintegrujące na Łotwie. Zbrodnicza działalność w Ukrainie potwierdziła te obawy. W przypadku Łotwy i Estonii ważną rolę odgrywa społeczność rosyjskojęzyczna, licząca około 25 proc. (około 460 tys. osób) i wciąż odczuwająca sentyment do przeszłej

³³ *ibidem*, s. 5.

³⁴ *Latvian blogger accused of pro-Kremlin activity*, LSM.lv, 7 lutego 2023 r., https://eng.lsm.lv/article/society/crime/latvian-blogger-accused-of-pro-kremlin-activity.a495225/?utm_source=ism&utm_medium=article-bottom&utm_campaign=article (dostęp: 23 lutego 2023 r.).

³⁵ *In the criminal case of Saeima deputy Ādamsons, accused of spying, the judge will be changed*, Baltic News Network, 17 sierpnia 2022 r., <https://bnn-news.com/in-the-criminal-case-of-saeima-deputy-adamsons-accused-of-spying-the-judge-will-be-changed-237256> (dostęp: 9 kwietnia 2023 r.).

³⁶ *Annual Report 2021*, the Latvian State Security Service, *op. cit.*, s. 7–9.

mocarstwowej Rosji³⁷. Te nastroje są podsycane przez kremłowską propagandę, która dąży do utrzymania, a docelowo zwiększenia podziałów społecznych oraz tworzenia agentów wpływu. W tym celu Rosja systematycznie nasila ataki w przestrzeni informacyjnej, wykorzystując do tego przestrzeń cybernetyczną oraz wciąż aktywne media, mimo że prawnie ich wpływ został ograniczony. Wyzwanie dla bezpieczeństwa Łotwy stanowi też Białoruś, która za pomocą narzędzi hybrydowych, takich jak migranci, dąży do destabilizacji sytuacji wewnętrznej. Działania koordynowane przez białoruskie służby specjalne, m.in. ataki propagandowe przeciw Rydze i oskarżenia o naruszanie praw człowieka, mają negatywny wpływ na bezpieczeństwo państwa³⁸. Ponadto za czynnik zagrażający w przestrzeni informacyjnej uznano działalność Chin, szczególnie w ramach zadań polityki zagranicznej ukierunkowanej na oddziaływanie na NATO i UE, w tym pozyskiwanie istotnych informacji³⁹. Wskazano, że ich cele, dążące do osłabienia tych organizacji, pokrywają się z założeniami rosyjskimi. W raporcie z 2023 r. dokonano szczegółowej analizy działań hybrydowych Rosji wobec państwa i podkreślono wagę aktywności służb specjalnych, działalności w przestrzeni informacyjnej oraz prób ingerencji w bezpieczeństwo ekonomiczne i energetyczne. Mimo tego typu działań uznano, iż społeczeństwo łotewskie jest bardzo odporne. Udało się ograniczyć wpływ propagandy rosyjskiej na ludność rosyjskojęzyczną, co było uprzednio podstawowym narzędziem tzw. miękkiej siły rosyjskich służb specjalnych, które wykorzystują media. Zwrócono też uwagę na intensywne działania wywiadowcze tych służb w stosunku do sił zbrojnych Łotwy i innych państw NATO oraz infrastruktury krytycznej⁴⁰.

W raporcie jako zagrożenia dla bezpieczeństwa Litwy wymieniono Rosję, Białoruś i Chiny, co jest m.in. konsekwencją polityki zagranicznej państwa wobec Tajwanu. Reakcja Pekinu i jej wpływ na

³⁷ *Racial Groups in Latvia 2022/2023*, PopulationU, <https://www.populati2021.annualonu.com/latvia-population> (dostęp: 26 stycznia 2023 r.).

³⁸ *Annual Report 2021*, Latvian State Security Service, *op. cit.*, s. 30–31.

³⁹ *ibidem*, s. 24.

⁴⁰ *Annual Report on the Activities of Latvian State Security Service (VDD) in 2022*, the Latvian State Security Service, Ryga kwiecień 2023 r., s. 9 i 25, <https://vdd.gov.lv/en/useful/annual-report-2022> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

bezpieczeństwo są potencjalnie wyższe niż w przypadku bałtyckich sąsiadów, dlatego Litwa postrzega wyzwania ze strony Chin jako realne wyzwanie w sferze gospodarczej, cybernetycznej i informacyjnej⁴¹. Rosja i jej strategia stanowią oczywiście zagrożenie dla bezpieczeństwa Litwy w wyniku agresywnej polityki, której efektem jest trwająca agresja przeciw niepodległej Ukrainie. Bezpośrednie sąsiedztwo z Białorusią i obwodem królewieckim, akcentowane przez ciągłe naruszanie przestrzeni powietrznej oraz wyłącznej strefy ekonomicznej przez lotnictwo i siły morskie Rosji, to stałe zagrożenie dla państw regionu Morza Bałtyckiego, stwarzające prawdopodobieństwo niezamierzonych incydentów mogących eskalować w sytuację kryzysową⁴². W raporcie podkreślono jednocześnie znaczenie obecności sił NATO w regionie – wspierając siły zbrojne państw bałtyckich, ich potencjał wojskowy stanowi bowiem wiarygodny czynnik odstrasżający. Podobnie jak wspomniane uprzednio dwa państwa, Litwa dostrzega zagrożenie ze strony rosyjskich i białoruskich służb wywiadowczych, które dążą do stworzenia sieci agenturalnej bazującej na wybranych grupach osób. Jest to szczególnie groźne w przypadku szpiegostwa wobec rosyjskich działaczy i organizacji opozycyjnych, przybyłych na Litwę w ucieczce przed represjami. Przykład stanowi wizyta Aleksieja Nawalnego na Litwie (kwiecień i wrzesień 2019 r.), monitorowana przez czterech pracowników agencji detektywistycznej Ten z Riazania, powiązanej ze służbami wywiadu⁴³. W 2023 r. oceniono, że największe zagrożenie dla Litwy stanowi Królewiec w połączeniu z Białorusią podporządkowaną Rosji – tym bardziej, że mimo dużych start w Ukrainie Kreml wciąż dąży do wzmocnienia potencjału militarnego. Działania hybrydowe zostaną zatem nasilone, a wszelkie opcje hybrydowe, takie jak ekonomia, przestrzeń cybernetyczna, wojna informacyjna itp., będą coraz częściej wykorzystywane⁴⁴.

⁴¹ *National Threat Assessment 2022*, Defence, Intelligence, and Security Service under the Ministry of National Defence and State Security Department of the Republic of Lithuania, Wilno 2022, s. 5.

⁴² *ibidem*, s. 17.

⁴³ *ibidem*, s. 42.

⁴⁴ *National Threat Assessment 2023*, Defence, Intelligence, and Security Service under the Ministry of National Defence and State Security Department of the Republic of Lithuania, Wilno 2023, s. 8, 25, 29.

Wsparcie wojskowe Ukrainy przez państwa bałtyckie

Zagrożenie ze strony Rosji należy postrzegać w szerszym kontekście, nie ograniczając się jedynie do Ukrainy, Gruzji czy Mołdawii, ponieważ jest ono skierowane przeciwko państwom graniczącym z Rosją, a zwłaszcza członkom NATO i UE. Jednoznaczna świadomość wrogiej postawy spowodowała, że państwa bałtyckie wspierają Kijów zarówno wojskowo, w zakresie swoich możliwości, jak i poprzez szkolenie oraz edukację personelu wojskowego. Równie znacząca jest udzielana pomoc humanitarna: żywność, środki medyczne, generatory prądu, autobusy komunikacji miejskiej itp. Według Instytutu Gospodarki Światowej Łotwa przeznaczona na ten cel 0,92 proc. PKB, Estonia 0,85, Litwa 0,43, Polska – 0,49, co stanowi czołówkę państw wspierających Ukrainę w relacji do PKB⁴⁵. Estonia zdecydowała się na dodatkowe wsparcie wojskowe o wartości 113 mln euro i dostarczyła Ukrainie m.in. haubice (155 i 122 mm), pojazdy wojskowe, pociski przeciwpancerne Javelin, środki ochrony osobistej (hełmy itp.) oraz racje żywnościowe. W efekcie jej wsparcie sięgnie 370 mln euro i przekroczy 1 proc. PKB⁴⁶. Ważną darowizną były także dwa szpitale polowe (trzeci w planie), środki medyczne oraz pomoc w leczeniu rannych żołnierzy i osób cywilnych. Z kolei Łotwa zadeklarowała dostarczenie zestawów przeciwlotniczych Stinger, śmigłowców M-17, karabinów maszynowych z amunicją i bezzałogowych statków powietrznych⁴⁷. Ponadto prowadzi szkolenie około 2000 ukraińskich żołnierzy w 2023 r. i podobnie jak Estonia zapewnia opiekę medyczną dla ukraińskich żołnierzy. Litewski pakiet o wartości 125 mln euro obejmuje działa przeciwlotnicze L70 wraz z amunicją oraz dwa

⁴⁵ *Wsparcie dla Ukrainy w stosunku do PKB. Polska w ścisłej czołówce 2022*, Money.pl 12 października 2022 r., <https://www.money.pl/gospodarka/wsparcie-dla-ukrainy-w-stosunku-do-pkb-polska-w-scislej-czolowce-6822171297897280a.html> (dostęp: 24 kwietnia 2023 r.).

⁴⁶ M. Przepióra, *Czołgi i artyleria dla Ukrainy. Wspólna deklaracja dziewięciu państw*, Interia.pl. 19 stycznia 2023 r., <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosc/news-czolgi-i-artyleria-dla-ukrainy-wspolna-deklaracja-dziewieciu,nId,6544850> (dostęp: 27 marca 2023 r.).

⁴⁷ I. Murniece *Kijivā tiekas ar Ukrainas aizsardzības ministru*, Ministerstwo Obrony, Ryga 18 stycznia 2023 r., <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/i-murniece-kijiva-tiekas-ar-ukrainas-aizsardzibas-ministru> (dostęp: 25 marca 2023 r.).

śmigłowce M-8. Dodatkowo 40 mln euro dotacji pozwoli na zakup systemów do walki z dronami oraz sprzętu optycznego i termowizyjnego. W 2022 r. Litwa „przyznała Ukrainie 660 mln euro, w tym 240 mln euro pomocy wojskowej” i „będzie nadal udzielać wsparcia aż do zwycięstwa”⁴⁸.

Przekazywanie sprzętu, w wielu kategoriach pochodzenia sowieckiego, pozwala na jego natychmiastowe użycie na polu walki bez dodatkowego szkolenia. Jednocześnie darowizny sprzętu wojskowego powodują inwestowanie w zakupy systemów uzbrojenia, dzięki czemu zwiększa się potencjał militarny państw bałtyckich. Wiele sowieckich systemów zastępuje się tymi spełniającymi standardy NATO, co umożliwia kompatybilność w ramach Sojuszu i lepszą współpracę w zakresie szkolenia, napraw czy logistyki. Już w 2019 r. Estonia i Łotwa zakupiły razem amunicję do systemu Carl-Gustaw M4⁴⁹. Istnieją też dwustronne projekty – np. oba te państwa rozważają wspólny zakup systemów obrony powietrznej średniego zasięgu. Na ten cel Łotwa przeznaczy 600 mln euro w latach 2023–2025, co stanowi znaczącą część budżetu wojskowego. Ponadto planuje ona zakup pocisków przeciwokrętowych Naval Strike Missile (NSM) za 110 mln dolarów w celu obrony własnej linii brzegowej, ale też częściowo Estonii. Estonia natomiast zdecydowała się na zakup pocisków przeciwskrętowych Blue Spear, które zostaną zintegrowane z fińskimi MTO 85M (Saab RBS 15), pozwalając na całkowitą blokadę Zatoki Fińskiej dla floty rosyjskiej⁵⁰. Ryga i Tallinn podjęły też decyzję o wspólnym zakupie niemieckiego systemu obrony przeciwlotniczej IRIS-T celem integracji obrony powietrznej państw. Połączone planowanie obronne, wymiana danych i informacji oraz wspólne zakupy systemów walki umożliwią lepsze współdziałanie poprzez

⁴⁸ *Lithuania and Poland to continue providing military aid for Ukraine*, Army Technology, 12 stycznia 2023 r., <https://www.army-technology.com/news/lithuania-poland-military-aid-ukraine/> (dostęp: 24 marca 2023 r.).

⁴⁹ J. Andersson, *Buying Weapons Together (or NOT). Joint defence acquisition and parallel arms procurement*, European Union Institute for Security Studies, 7 kwietnia 2023 r., s. 5.

⁵⁰ *Estonia and Finland to Integrate Their Coastal Anti-ship Missile Systems*, Military Leak, 13 sierpnia 2022 r., <https://militaryleak.com/2022/08/13/estonia-and-finland-to-integrate-their-coastal-anti-ship-missile-systems/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

zrozumienie i wzajemne wsparcie na wszystkich szczeblach wojny⁵¹. Tym bardziej, że brak przestrzeni operacyjnej stanowi ważny bodziec do bliskiej współpracy państw bałtyckich. W razie wojny granice państwowe nie stanowią barier, co zmusza do podejmowania współpracy transgranicznej sił zbrojnych i wojsk obrony terytorialnej oraz wypracowania regulacji prawnych, które będą takie działania umożliwiać. W kontekście bezpieczeństwa tych państw ważną funkcję pełni zatem także Polska.

Pełne zrozumienie roli przestrzeni operacyjnej i czynnika czasu względem narastania potencjału bojowego, przy wsparciu partnerów z NATO, powoduje, że kraje bałtyckie wspierają projekty gospodarczo-wojskowe. Duże znaczenie pełnią Rail Baltica i Via Baltica, gdyż sieci kolejowe i autostrady „przyspieszą rozmieszczenie ciężkiego sprzętu, takiego jak czołgi, bojowe wozy piechoty lub haubice samobieżne”⁵² w regionie. Budowa koordynowana jest z ekspertami wojskowymi, aby mogła spełnić specyfikacje militarnie. Dodatkowo integracja z projektem Via Carpathia zwiększy ich przepustowość. Inne projekty to Wojskowa Strefa Schengen oraz PESCO Mobilność wojskowa w ramach UE, mające pozwolić na przemieszczenie sił i środków do państw wschodniej flanki NATO w ramach procesu zarządzania kryzysowego i narastania zagrożeń w oparciu o oznaki sytuacji kryzysowej i ostrzeganie (*Indications and Warnings*)⁵³. Jest to wyjątkowo ważne, gdyż w razie konfliktu Rosja posiada siły i środki pozwalające na czasowe zamknięcia dróg przez tzw. korytarz suwalski, wykorzystując lotnictwo oraz artylerię zlokalizowaną w Królewcu, na terytorium Białorusi i lotnictwo stacjonującego wewnątrz kraju. Ćwiczenia, np. Defender Europe, akcentują znaczenie morskich i lądowych linii komunikacyjnych oraz wspierają efekt odstraszenia w wymiarze logistycznym. Wskazuje to na zdolność przemieszczenia

⁵¹ *Latvian and Estonian defmins: Mutually coordinated action essential for successful acquisition of air defense system*, "Baltic Defense Review" 2023, nr 3.

⁵² N. Papatolios, *Lithuania Roots For Via Carpathia to Become Part of TEN-T Network*, RailFreight.com, 3 marca 2021 r., <https://www.railfreight.com/railfreight/2021/03/03/lithuania-roots-for-via-carpathia-to-become-part-of-ten-t-network/?gdp=accept> (dostęp: 26 kwietnia 2023 r.).

⁵³ *Współpraca w ramach NATO*, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, <https://www.gov.pl/web/rcb/wspolpraca-w-ramach-nato> (dostęp: 21 kwietnia 2023 r.).

i rozmieszczenia żołnierzy oraz sprzętu w krótkim wymiarze czasowym, co ma kluczowe znaczenie dla państw bałtyckich⁵⁴. To natomiast powoduje inwestycje w ramach wsparcia państwa gospodarza (*Host Nation Support*) i przygotowuje infrastrukturę do przyjęcia i rozmieszczenia sił NATO. Przykładem jest Litwa, która rozpoczęła budowę nowych baz wojskowych (Rokantiškės w okolicach Wilna oraz w Szyłele i Szawle). Z kolei Estonia rozbudowuje poligon Nursipalu, Łotwa zaś inwestuje w bazę wojskową w Ādaži oraz poligony Selonia w Aizkraukle i w pobliżu Jēkabpils⁵⁵.

Odstraszanie, odporność, obrona – słowa kluczowe

Ważną rolę w przygotowaniu do obrony państwa w razie agresji ze strony Rosji i postępowaniu w czasie kryzysów spowodowanych działaniami hybrydowymi odgrywają siły zbrojne, wzmocnione wojskami obrony terytorialnej i przygotowanym społeczeństwem. Jeden z kluczowych aspektów to utrzymanie wymaganych zasobów rezerw osobowych, czego wyrazem jest pobór pozwalający na sprawną mobilizację odpowiednio wyszkolonych żołnierzy. W Estonii pobór stanowi istotny element wsparcia sił zbrojnych oraz kontynuacji bliskiej więzi społeczeństwa z wojskiem, angażując ludność w przygotowania do obrony państwa. Przejawia się to powoływaniem do służby wojskowej, intensywnym programem szkoleń i ćwiczeń, w tym we współdziałaniu z Ligą Obrony. Podstawowa służba poborowa trwa osiem miesięcy, a w wybranych specjalnościach, które wymagają obsługi pewnych kategorii sprzętu, wynosi nawet jedenaście miesięcy. Budżet obronny to około 2,85 proc. PKB, co stanowi ponad jeden mld euro; ponad 30 proc. przeznaczony jest za to na zakupy systemów walki. Siły zbrojne liczą ponad 4000 żołnierzy i pracowników

⁵⁴ I. Ploom, Z. Śliwa, V. Veebel, *The NATO "Defender 2020" exercise in the Baltic States: Will measured escalation lead to credible deterrence or provoke an escalation?*, "Comparative Strategy" 2020, t. 39, nr 4, s. 375.

⁵⁵ *Information about Selonia Military Training Area for the residents of Aizkraukle and Jēkabpils regions*, Ministerstwo Obrony Republiki Łotewskiej, <https://www.mod.gov.lv/en/selonia-military-training-area> (dostęp: 3 kwietnia 2023 r.).

cywilnych będących w stałej gotowości, a siły będące w gotowości do szybkiego reagowania to około 37 000. Co istotne, przeszkolono ponad 40 000 rezerwistów, a łączny potencjał mobilizacyjny to aż około 230 000 osób, czyli 20 proc. ludności Estonii⁵⁶. Ważną rolę odgrywa ochotnicza Estońska Liga Obrony, podporządkowana w czasie wojny estońskiemu szefowi obrony. Liczy ona 18 000 członków, a wraz ze stowarzyszeniami około 28 000 wolontariuszy⁵⁷. Jednym z jej zadań jest organizacja narodowego programu edukacji obronnej w celu zwiększenia gotowości i odporności społeczeństwa oraz promowania ducha patriotycznego⁵⁸. Należy zauważyć, że konstytucja stanowi: „Jeśli nie istnieją inne środki, każdy obywatel Estonii ma prawo do podjęcia oporu przeciwko siłowym próbom zmiany porządku konstytucyjnego”⁵⁹. Jednocześnie w Estonii w istotny sposób zwiększyło się poparcie dla sił zbrojnych oraz stałej obecności sił NATO. Dodatkowo wyłączono rosyjskie platformy informacyjne i programy, aby ograniczyć narrację Kremla. Ankieta wśród ludności Estonii w grudniu 2022 r. potwierdziła poparcie dla szkolenia wojskowego – stwierdzono, że rezerwiści pozytywnie oceniają służbę poborową i rozumieją jej rolę w obronie narodowej⁶⁰.

Litwa zrezygnowała z poboru w 2010 r., lecz wznowiono go w 2015 r., tuż po aneksji Krymu. Prezydent Gitanas Nausėda podkreślił, że jest to ważne w obecnym środowisku bezpieczeństwa, dlatego należy zmierzać ku powszechnej obronie i zwiększać liczbę wyszkolonych rezerwistów⁶¹. Minister obrony Arvydas Anušauskas rozważa

⁵⁶ *Estonian Defence Forces*, Siły Obrony Estonii, <https://mil.ee/en/defence-forces/> (dostęp: 6 maja 2023 r.).

⁵⁷ *Estońska Liga Obrony*, Liga Obrony Estonii, <http://www.kaitseliit.ee/en/edl> (dostęp: 20 kwietnia 2023 r.).

⁵⁸ *Estonia: national defense camps will be organised by the Defense League*, komunikat prasowy estońskiego Ministerstwa Obrony, Baltic News Service, Tallinn 26 kwietnia 2021 r.

⁵⁹ *Konstytucja Estonii z 1992 r. z poprawkami z 2015 r.*, Riigikogu, Tallinn 1992 (wersja uaktualniona w 2015 r.), art. 54.

⁶⁰ *Survey: Family, employer support for reservists could be stronger in Estonia*, Baltic News Service, Tallinn 13 stycznia 2023 r.

⁶¹ *President on proposed conscription reform: Lithuania must move toward universal defense*, Baltic News Service, 12 stycznia 2023 r., https://www.baltictimes.com/president_on_proposed_conscription_reform_lithuania_must_move_toward_universal_defense/ (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

możliwość zwiększenia rocznej liczby poborowych z obecnych 3 800 do 5 000 począwszy od 2027 r.⁶². Reforma, po wcześniejszym zatwierdzeniu przez parlament, zostanie wdrożona w latach 2024–2027. W 2023 r. państwo przeznaczy już 2,52 proc. PKB na cele obronne, co stanowi około 2,1 mld euro. Litewskie siły zbrojne liczą obecnie około 11 500 zawodowych wojskowych i 3 800 poborowych. Ochotnicze Siły Obrony Narodowej, podlegające litewskim wojskowym lądowym, liczą około 6000 ochotników, w tym 800 oficerów służby czynnej i podoficerów zorganizowanych w sześć jednostek terytorialnych. Oprócz przygotowania do działania w razie okupacji zaangażowane są one w edukację proobronną⁶³. Ponadto współpracują blisko z paramilitarnym Związkiem Strzelców Litewskich, zrzeszających systematycznie szkolonych 11 000 ochotników⁶⁴. Obie organizacje wypełniają specyficzne zadania w ramach obrony narodowej. Społeczeństwo zdecydowanie popiera obecność sił państw NATO oraz siły zbrojne jako gwaranta bezpieczeństwa. Opisując wsparcie dla Ukrainy, prezydent Nausėda stwierdził: „95 proc. Litwinów opowiada się za pomocą humanitarną, a 70 proc. ludności przekazało pieniądze i dobra materialne na Ukrainę”⁶⁵. Ten trend jest prezentowany przez wszystkie narody w regionie.

Łotwa opracowuje obecnie przepisy, które umożliwią ponowne wprowadzenie poboru do wojska. Proces zakończy się w 2023 r., co spowoduje pewne skutki budżetowe. Przewiduje się służbę poborową w wymiarze jedenastu miesięcy. W 2023 r. państwo przeznaczy około 750 mln euro na cele obronne (tj. 2,1 proc. PKB), w tym na zakup uzbrojenia, sprzętu i amunicji około 31 proc. budżetu⁶⁶. Siły zbrojne to obecnie 6 500 żołnierzy i 5 500 rezerwistów – ta ostatnia, ograniczona liczba to jedna z przesłanek do przywrócenia poboru. Łotewska Gwardia Narodowa (ŁGN), licząca 9 800 żołnierzy,

⁶² *ibidem*.

⁶³ S. Flanagan i in., *Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance*, RAND Corporation, Santa Monica 2019, s. 34.

⁶⁴ *Lietuvos Šaulių Sąjunga*, Związek Strzelców Litewskich, <https://www.sauliusajunga.lt/> (dostęp: 5 maja 2023 r.).

⁶⁵ *Lithuania and Poland to continue...*, *op. cit.*

⁶⁶ *Defence budget*, Ministerstwo Obrony Łotwy, <https://www.mod.gov.lv/en/about-us/defence-budget> (dostęp: 5 maja 2023 r.).

ma na celu „zaangażowanie obywateli Łotwy w obronę terytorium państwowego i społeczeństwa”⁶⁷, wspierając rekrutację oraz realizując programy edukacyjne⁶⁸. Koncepcja obrony państwa 2020 uwzględnia kluczową rolę ŁGN w ramach obrony, przy czym dowódcy sił zbrojnych i ŁGN mogą podejmować samodzielne decyzje „bez instrukcji szczebla nadrzędnego”⁶⁹. Zawiera ona plany zwiększenia liczby żołnierzy do poziomu 10 000 w 2024 r. i 12 000 do 2027 r.⁷⁰. Przywrócenie poboru zapewne zweryfikuje jednak te prognozy.

Wszystkie państwa bałtyckie mają obecnie podobne podejście do poboru, który stanowi podstawę przygotowania dobrze wyszkolonych żołnierzy rezerwy. Pozwala to na szybką mobilizację i sprawne tworzenie jednostek oraz wzmacnia gotowość systemu obronnego do wspierania władz państwowych w czasie kryzysu i wojny. Kraje dążą do rozmieszczenia sił wielkości brygady na ich terytorium, co wiąże się z wolą polityczną państw ramowych, aby rozbudować obecne bataliony w składzie wzmocnionej sojuszniczej Wysuniętej Obecności (*enhanced Forward Presence*, eFP). W związku z tym prowadzona jest rozbudowa odpowiedniej infrastruktury do stałego rozmieszczenia, wymaga to jednak czasu i środków. Inne projekty związane są z inwestycjami w wojska obrony terytorialnej oraz takimi inicjatywami jak *Baltic Combined Joint Staff Element* (B-CJSE),⁷¹ dowództwo wielonarodowej dywizji Północ na Łotwie⁷², tworzenie dowództw dywizji na Litwie i w Estonii, zabezpieczenie misji NATO Air Policing i innych dla wspierania bezpieczeństwa regionalnego.

⁶⁷ *The National Guard of the Republic of Latvia Law*, Saeima, Ryga 26 maja 2010 r., rozdz. 2.

⁶⁸ *ibidem*, rozdz. 3.

⁶⁹ *The State Defence Concept*, Gabinet Rady Ministrów Republiki Łotewskiej, Ryga 24 września 2020 r., s. 9.

⁷⁰ *ibidem*, s. 25–26.

⁷¹ *Baltics sign joint military command agreement*, Latvian Public Broadcasting, Ryga 19 lutego 2015 r., <https://eng.lsm.lv/article/society/society/baltics-sign-joint-military-command-agreement.a118475/> (dostęp: 17 kwietnia 2023 r.).

⁷² *Headquarters Multinational Division North inaugurated in Latvia*, Ministerstwo Obrony Republiki Estonii, Tallinn 11 marca 2019 r., <https://kaitseministeerium.ee/en/news/headquarters-multinational-division-north-inaugurated-latvia> (dostęp: 28 kwietnia 2023 r.).

Uzgodnienia odnośnie do kooperacji obronnej⁷³ wspierają współpracę, gdyż ocena zagrożenia jest bardzo zbliżona. Wyzwanie stanowi oczywiście przygotowanie odpowiednio wykształconej kadry na potrzeby struktur dywizyjnych oraz przygotowanie zdolności na poziomie dywizji. Podporządkowanie istniejących brygad narodowych i ściślejsze powiązania z jednostkami eFP to dopiero pierwszy krok, niemniej decyzje o rozszerzeniu dowodzenia i kontroli w ramach struktury sił NATO są ważne.

Wszystkie państwa konsekwentnie inwestują, zwłaszcza w ostatniej dekadzie, w siły obrony terytorialnej, mimo że istnieją między nimi różnice związane z podległością i składem osobowym⁷⁴. Jest to istotne, gdyż koncepcje oparte są na ocenie zagrożeń bezpieczeństwa i wspierają zobowiązania wynikające z artykułu 3 NATO⁷⁵. Ich rola w kształtowaniu ducha patriotycznego wśród obywateli jest kluczowa w tworzeniu odporności, wspieraniu mobilizacji i utrzymaniu wyszkolonych rezerw osobowych. W przypadku okupacji mają one potencjał do prowadzenia silnego oporu, jak zdarzało się to już w przeszłości. Wspólnymi cechami są: planowane inwestycje w wojska obrony terytorialnej dla zwiększenia potencjału bojowego, prowadzenie wspólnych ćwiczeń z regularnymi siłami zbrojnymi oraz zakup bardziej zaawansowanych systemów uzbrojenia, zwłaszcza zdolności przeciwpancernych i obrony powietrznej w celu zmniejszenia rosyjskiej przewagi jednostek pancernych i sił powietrznych. Problemатyczny jest dobrowolny charakter obrony terytorialnej, skutkujący ograniczoną zdolnością i gotowością na poziomie podstawowym⁷⁶, ponieważ potencjał sił obrony terytorialnej nie jest porównywalny z jednostkami złożonymi z żołnierzy zawodowych.

⁷³ R. Kaljurand i in., *Developments in the Security Environment of the Baltic Sea Region up to 2020*, International Centre for Defence and Security, Tallinn 2012, s. 58, https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Final_Developments-in-the-Security-Environment-of-the-Baltic-Sea-Region-up-to-2020.pdf (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

⁷⁴ Czytaj także: Z. Sliwa, E. Allers, *The voluntary forces' role within the security systems of the Baltic countries: dissimilar but cohesive*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2022, nr 1, s. 174–186.

⁷⁵ *Resilience and Article 3*, North Atlantic Treaty Organization, 25 czerwca 2018 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm (dostęp: 28 kwietnia 2023 r.).

⁷⁶ P. Szymański, *Wojska Obrony Terytorialnej państw bałtyckich wobec zagrożeń hybridowych*, „Komentarze OSW” 2015, nr 165, Ośrodek Studiów Wschodnich.

Istnieją także inne wyzwania, m.in. emigracja osób w wieku poborowym, słabe przygotowanie fizyczne, ale też psychiczne do służby uwarunkowanej dyscypliną. W związku z tym edukacja patriotyczna i wojskowa jest jedną z ważniejszych decyzji dotyczących przyszłości. Łotwa może służyć za przykład, ponieważ program obrony narodowej został akredytowany dla instytucji szkolnictwa wyższego przez ministerstwo edukacji.

W kontekście budowania odporności (*resilience*) na Łotwie i w Estonii jest widoczna zmiana związana z ludnością rosyjskojęzyczną. Wśród obywateli ewoluuje postrzeganie Rosji jako państwa przyjaznego, czemu sprzyja ograniczenie dostępu do informacji, w tym zmniejszanie wpływu propagandy rosyjskiej. Potrzeba jednak co najmniej jednego pokolenia, aby zaobserwować znaczącą zmianę mentalną. Służy temu wyłączenie programów rosyjskojęzycznych i platform informacyjnych we wszystkich trzech krajach bałtyckich, które próbują zanegować kampanie dezinformacyjne Kremla, skierowane do wybranych grup. Istnieje jednak świadomość, że rosyjskie służby wywiadowcze są aktywne i będą nadal wykorzystywać operacje informacyjne, aby zachować wpływ na swoje grupy docelowe. Kolejną ważną decyzją państw bałtyckich jest usuwanie pomników związanych z okupacją rosyjską i wojnami światowymi gloryfikującymi reżim totalitarny. Historycznie koniec II wojny światowej przez większość Estończyków, Łotyszy i Litwinów nie jest bowiem postrzegany jako początek drugiego okresu niepodległości, ale jako początek sowieckiej okupacji.

Podsumowanie

Estonię, Łotwę i Litwę łączy pamięć historyczna, a lata rusyfikacji, deportacji i bezwzględного traktowania przez Rosję pozostawiły dotkliwie wspomnienia co do jakości i sposobu życia pod ich rządami. Ze względu na wielkość populacji deportacje dotknęły praktycznie wszystkie rodziny. Historia i agresja przeciw Ukrainie powodują, że lata sowieckiej okupacji przekładają się na postrzeganie Federacji

Rosyjskiej w oczach większości trzech narodów. Zagrożenie wydaje się realne, a koncepcja integracji „rosyjskiego świata” za kadencji prezydenta Putina i jej siłowe wdrażanie są tego wyrazem. Oceniono, że Rosja nie zaprzestanie mocarstwowych ambicji, które są wyrazem strategii państwa i jego imperialnej mentalności. Realne i bezpośrednio zagrożenie ze strony Rosji zmusza do inwestycji w potencjał obronny osobno, regionalnie i w ramach NATO. Podkreślił to m.in. łotewski minister spraw zagranicznych: „Wzmocnimy naszą obronę i dołożymy wszelkich starań, aby nasi sojusznicy byli trwale obecni na Łotwie”⁷⁷.

Członkostwo w NATO i UE pozostanie kluczowe dla zachowania bezpieczeństwa Estonii, Łotwy i Litwy. Nie wiąże się to jedynie z domeną wojskową, ponieważ wszystkie te państwa są nieustannie atakowane przy użyciu środków i narzędzi niewojskowych. NATO wciąż zapewnia zdolności wojskowe, które są wspierane przez stale wzmacniane narodowe siły zbrojne państw bałtyckich, a Unia Europejska gwarantuje stabilność w innych dziedzinach. Estonia i Litwa zwiększają wyszkolone rezerwy osobowe poprzez rozszerzenie poboru, który zostanie wprowadzony również na Łotwie. Dodatkowo inwestują w infrastrukturę i dążą do stałego bazowania sił wielkości brygad, aby zapewnić warunki do zwiększenia wielkości i potencjału sił wzmocnionej wysuniętej obecności. Ten proces będzie kontynuowany w oparciu o rozwój infrastruktury w ramach wsparcia państwa gospodarza. Ważnym czynnikiem jest poparcie społeczne dla inwestycji w bezpieczeństwo narodowe, związane z kompleksową percepcją i systemowym podejściem rządów tych trzech państw, wyrażonym w polityce informacyjnej i edukacji proobronnej. W rezultacie siły zbrojne poszczególnych państw są wzmacniane równolegle z zakupami nowoczesnych systemów uzbrojenia, sprzętu i amunicji, co ma kluczowe znaczenie dla prowadzenia skutecznych działań bojowych. W tym kontekście ważną rolę odgrywają decyzje podejmowane na skutek doświadczeń z wojny w Ukrainie. W związku z tym

⁷⁷ *Russia remains the most serious and direct threat to NATO – foreign minister*, LETA/The Baltic Times, Ryga 26 stycznia 2023 r., https://www.baltictimes.com/russia_remains_the_most_serious_and_direct_threat_to_nato_-_foreign_minister/ (dostęp: 5 maja 2023 r.).

w szczególności systematycznie rozbudowuje się siły obrony terytorialnej i dostrzega się ich znaczenie we wsparciu wojsk operacyjnych. Wspólne regionalne planowanie obronne skutecznie zwiększa zdolność państw do obrony, co korzystnie wpływa na przemieszczenie i rozmieszczenie sił NATO oraz współdziałanie. Bezpieczeństwo narodowe jest wspierane przez wszystkie podmioty cywilne, co wiąże się z wypracowanymi ramami prawnymi, które pozwalają na szkolenie wojsk w czasie pokoju i wykorzystanie wszystkich niezbędnych instrumentów władzy w czasie kryzysu i wojny.

Estonia, Łotwa i Litwa zakładają, że Rosja nie zmieni obecnej agresywnej polityki zagranicznej, w ramach której wykorzystuje siły zbrojne jako swoje zasadnicze narzędzie. Rodzi to pilną potrzebę zwiększenia potencjału bojowego i przygotowania społeczeństw jako czynników odstrasżających. Oprócz decyzji podejmowanych na szczeblu krajowym kolejnym czynnikiem staje się świadomość, że bezpieczeństwo państw bałtyckich jest ze sobą powiązane ze względu na wspólną historię, geografii i wyzwania geopolityczne. Wymusza to bezpośrednią współpracę, łączącą zdolności we wszystkich sferach państwowości. W tym kontekście ważne są wypowiedzi przywódców państw bałtyckich. Premier Litwy Ingrida Šimonytė oceniła, że strategia Kremla „nie jest dla niej zaskoczeniem”; premier Łotwy Krišjānis Kariņš oświadczył, że kraj stanął w obliczu dążenia Rosji do rozszerzenia wpływów w krajach sąsiednich. Premier Estonii Kaja Kallas stwierdziła, że „znamy naszych sąsiadów”, co wymaga „dzielenia się wiedzą o działaniach Rosji, aby podejmować działania przeciwko bezpośrednim i pośrednim próbom wywierania wpływu”⁷⁸. Te wszystkie decyzje i działania z pewnością zwiększą potencjał obronny, jednak będzie on zawsze zbyt mały, by państwa bałtyckie samodzielnie lub wspólnie obroniły się przed militarną agresją Rosji. Potencjał militarny pozostanie ważnym aspektem odstraszenia i zdolności obronnych przy dużym wsparciu społecznym. Sprzyjają temu podjęte decyzje przywracające obowiązkowy pobór w

⁷⁸ Za: *Russlands Strategie für das Baltikum (Russia's Baltic Strategy)*, Tagesschau.de, 26 kwietnia 2023 r., <https://www.tagesschau.de/investigativ/ndr-wdr/russland-kreml-strategiepapier-baltikum-nato-100.html> (dostęp: 17 maja 2023 r.).

siłach zbrojnych, budujące świadomość proobronną oraz odporność ludności, a w perspektywie konsolidację ludności rosyjskojęzycznej. Ten ostatni aspekt odnosi się do racjonalnych decyzji Estonii i Łotwy. Utrzymanie suwerenności zależy jednak bezpośrednio od wsparcia militarnego w ramach NATO i UE w innych sferach państwowości. Jest to związane ze świadomością, że okupacja będzie prowadzić do dewastacji tych państw, a ich wyzwolenie wiązałoby się z ogromnymi skutkami dla ludności i infrastruktury. Podjęte działania wzmacniają wschodnią flankę NATO, a wsparcie decyzjami politycznymi pozwala na utrzymanie stałego zainteresowania NATO i UE wzmocnieniem bezpieczeństwa regionu. Jest to bardzo ważne dla Estonii, Łotwy i Litwy, które jako niewielkie państwa mają ograniczone zdolności w wielu wymiarach. Proobronne decyzje wpływają korzystnie na ich bezpieczeństwo i pozwalają zachować suwerenność wobec wciąż groźnej i asertywnej Rosji.

Bibliografia

References List

Piśmiennictwo

Literature

Andersson J.J., *Buying Weapons Together (or NOT). Joint defence acquisition and parallel arms procurement*, European Union Institute for Security Studies, 3 kwietnia 2023 r., <https://www.iss.europa.eu/content/buying-weapons-together-or-not> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).

Deterrence and defence, North Atlantic Treaty Organization, 26 kwietnia 2021 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (dostęp: 26 marca 2023 r.).

Flanagan S. i in., *Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance*, RAND Corporation, Santa Monica 2019.

Galeotti M., *The Baltic States as Targets and Levers: The Role of the Region in Russian Strategy*, "Marshall Center Security Insight" 2019, nr 27,

- <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/baltic-states-targets-and-levers-role-region-russian-strategy-0> (dostęp: 19 marca 2023 r.).
- Kaljurand R. i in., *Developments in the Security Environment of the Baltic Sea Region up to 2020*, International Centre for Defence and Security, Tallinn 2012, https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Final_Developments-in-the-Security-Environment-of-the-Baltic-Sea-Region-up-to-2020.pdf (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Langer A., *The young generation is ready to defend our country*, „Der Spiegel”, 19 czerwca 2018 r., <https://www.spiegel.de/politik/ausland/litauen-praesidentin-dalia-grybauskaite-im-interview-a-1212292.html> (dostęp: 19 marca 2023 r.).
- Papatolios N., *Lithuania Roots For Via Carpathia to Become Part of TEN-T Network*, strona internetowa RailFreight, 3 marca 2021 r., <https://www.railfreight.com/railfreight/2021/03/03/lithuania-roots-for-via-carpathia-to-become-part-of-ten-t-network/?gdpr=accept> (dostęp: 26 kwietnia 2023 r.).
- Przepióra M., *Czołgi i artyleria dla Ukrainy. Wspólna deklaracja dziewięciu państw*, Interia.pl, 19 stycznia 2023 r., <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-czolgi-i-artyleria-dla-ukrainy-wspolna-deklaracja-dziewieciu,nId,6544850> (dostęp: 27 marca 2023 r.).
- Raik K., Šešelgytė M., *Estonia, Latvia, and Lithuania*, w: Tardy T. (red.), *The Nations of NATO*, Oxford University Press, Oksford 2022.
- Resilience and Article 3*, North Atlantic Treaty Organization, 25 czerwca 2018 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm (dostęp: 28 kwietnia 2023 r.).
- Rumer E., *The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action*, Carnegie Endowment for International Peace, 5 czerwca 2019 r., <https://carnegieendowment.org/2019/06/05/primakov-not-gerasimov-doctrine-in-action-pub-79254> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Szymański P., *Wojska Obrony Terytorialnej państw bałtyckich wobec zagrożeń hybrydowych*, „Komentarze OSW” 2015, nr 165, Ośrodek Studiów Wschodnich.

- Śliwa Z., Allers E., *The voluntary forces' role within the security systems of the Baltic countries: dissimilar but cohesive*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2022, nr 1.
- Śliwa Z., Ploom I., Veebel V., *The NATO "Defender 2020" exercise in the Baltic States: Will measured escalation lead to credible deterrence or provoke an escalation?*, "Comparative Strategy" 2020, t. 39, nr 4.
- Wołodźko K., *Rosja albo pytanie o naturę świata*, „Miesięcznik Znak” marzec 2023, <https://www.miesiecznik.znak.com.pl/rosja-albo-pytanie-o-nature-swiata/> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Współpraca w ramach NATO*, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, <https://www.gov.pl/web/rcb/wspolpraca-w-ramach-nato> (dostęp: 21 kwietnia 2023 r.).

Źródła

Sources

- 2021 Annual Report*, Constitution Protection Bureau (SAB), Ryga 2021, https://www.sab.gov.lv/files/uploads/2023/09/Public_report_2022.pdf (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Address by H.E. Lennart Meri, President of the Republic of Estonia*, Hamburg 25 lutego 1994 r., Archiwum Biura Prezydenta Republiki, <https://vp1992-2001.president.ee/eng/k6ned/K6ne.asp?ID=9401> (dostęp: 18 marca 2023 r.).
- Annual Report 2021*, The Latvian State Security Service, Ryga 2021, <https://vdd.gov.lv/uploads/materials/30/en/annual-report-2021.pdf> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Annual Report on the Activities of Latvian State Security Service (VDD) in 2022*, The Latvian State Security Service, Ryga 2023, <https://vdd.gov.lv/en/useful/annual-report-2022>. (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Baltics sign joint military command agreement*, Latvian Public Broadcasting, Ryga 19 lutego 2015 r., <https://eng.lsm.lv/article/society/society/baltics-sign-joint-military-command-agreement.a118475/> (dostęp: 17 kwietnia 2023 r.).

- International Security and Estonia 2022*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn 31 stycznia 2022 r., <https://www.valisluureamet.ee/doc/raport/2022-en.pdf> (dostęp: 25 marca 2023 r.).
- Defence budget*, Ministerstwo Obrony Łotwy, <https://www.mod.gov.lv/en/about-us/defence-budget> (dostęp: 5 maja 2023 r.).
- Estonia and Finland to Integrate Their Coastal Anti-ship Missile Systems*, Military Leak, 13 sierpnia 2022 r., <https://militaryleak.com/2022/08/13/estonia-and-finland-to-integrate-their-coastal-anti-ship-missile-systems/> (dostęp: 17 maja 2023 r.).
- Estonia developing legal basis to transfer frozen Russian assets*, ERR News, Tallinn 4 stycznia 2023 r., <https://news.err.ee/1608839845/estonia-developing-legal-basis-to-transfer-frozen-russian-assets> (dostęp: 10 marca 2023 r.).
- Estonia: national defense camps will be organised by the Defense League*, komunikat prasowy estońskiego Ministerstwa Obrony, Baltic News Service, Tallinn 26 kwietnia 2021 r.
- Estonian Defence Forces*, Siły Obrony Estonii, <https://mil.ee/en/defence-forces/> (dostęp: 6 maja 2023 r.).
- Estońska Liga Obrony*, Liga Obrony Estonii, <http://www.kaitseliit.ee/en/edl> (dostęp: 20 kwietnia 2023 r.).
- Headquarters Multinational Division North inaugurated in Latvia*, Ministerstwo Obrony Republiki Estonii, Tallinn 11 marca 2019 r., <https://kaitseministeerium.ee/en/news/headquarters-multinational-division-north-inaugurated-latvia> (dostęp: 28 kwietnia 2023 r.).
- I. Murniece Kijivā tiekas ar Ukrainas aizsardzības ministru*, Ministerstwo Obrony Republiki Łotewskiej, Ryga 18 stycznia 2023 r., <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/i-murniece-kijiva-tiekas-ar-ukrainas-aizsardzibas-ministru> (dostęp: 25 marca 2023 r.).
- Information about Selonia Military Training Area for the residents of Aizkraukle and Jēkabpils regions*, Ministerstwo Obrony Republiki Łotewskiej, <https://www.mod.gov.lv/en/selonia-military-training-area> (dostęp: 3 kwietnia 2023 r.).
- International Security and Estonia 2022. Security report*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn 2021, <https://valisluureamet.ee/doc/raport/2021-en.pdf> (dostęp: 1 marca 2023 r.).

- International Security and Estonia 2023. Security report*, Estonian Foreign Intelligence Service, Tallinn, <https://raport.valisluureamet.ee/2023/en/> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- In the criminal case of Saeima deputy Ādamsons, accused of spying, the judge will be changed*, Baltic News Network, 17 sierpnia 2022 r., <https://bnn-news.com/in-the-criminal-case-of-saeima-deputy-adamsons-accused-of-spying-the-judge-will-be-changed-237256> (dostęp: 9 kwietnia 2023 r.).
- Konstytucja Estonii z 1992 r. z poprawkami z 2015 r.*, Riigikogu, Tallinn 1992 (wersja uaktualniona w 2015 r.).
- Latvian and Estonian defnins: Mutually coordinated action essential for successful acquisition of air defense system*, "Baltic Defense Review" 2023, nr 3.
- Latvian blogger accused of pro-Kremlin activity*, LSM.lv, 7 lutego 2023 r., https://eng.lsm.lv/article/society/crime/latvian-blogger-accused-of-pro-kremlin-activity.a495225/?utm_source=ism&utm_medium=article-bottom&utm_campaign=article (dostęp: 23 lutego 2023 r.).
- Latvian brands Russia a 'state sponsor of terrorism'*, Baltic News Service, 11 sierpnia 2022 r., <https://news.err.ee/1608681955/latvian-brands-russia-a-state-sponsor-of-terrorism> (dostęp: 19 marca 2023 r.).
- Lietuvos Šaulių Sąjunga*, Związek Strzelców Litewskich, <https://www.sauliusajunga.lt/> (dostęp: 5 maja 2023 r.).
- Lithuania and Poland to continue providing military aid for Ukraine*, Army Technology, 12 stycznia 2023 r., <https://www.army-technology.com/news/lithuania-poland-military-aid-ukraine/> (dostęp: 24 marca 2023 r.).
- Lithuania recognises war in Ukraine as genocide, Russia as terrorist state*, Baltic News Service, 10 maja 2022 r., <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1691202/lithuania-recognises-war-in-ukraine-as-genocide-russia-as-terrorist-state> (dostęp: 18 marca 2023 r.).
- National Threat Assessment 2022*, Defence, Intelligence, and Security Service under the Ministry of National Defence and State Security Department of the Republic of Lithuania, Wilno 2022.
- National Threat Assessment 2023*, Defence, Intelligence, and Security Service under the Ministry of National Defence and State Security Department of the Republic of Lithuania, Wilno 2023.

- О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации [O Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej]*, Moskwa 2 lipca 2021 r., <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202107030001> (dostęp: 23 marca 2023 r.).
- President on proposed conscription reform: Lithuania must move toward universal defense*, Baltic News Service, 12 stycznia 2023 r., https://www.baltictimes.com/president_on_proposed_conscription_reform_lithuania_must_move_toward_universal_defense/ (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Racial Groups in Latvia 2022/2023*, PopulationU, <https://www.populati2021annual.onu.com/latvia-population> (dostęp: 26 stycznia 2023 r.).
- Russia remains the most serious and direct threat to NATO – foreign minister*, LETA/The Baltic Times, Ryga 26 stycznia 2023 r., https://www.baltictimes.com/russia_remains_the_most_serious_and_direct_threat_to_nato_-_foreign_minister/ (dostęp: 5 maja 2023 r.).
- Russia's secret strategy documents reveal plans involving Baltic states*, Postimees, 26 kwietnia 2023 r., <https://news.postimees.ee/7762424/russia-s-secret-strategy-documents-reveal-plans-involving-baltic-states> (dostęp: 21 marca 2023 r.).
- Russlands Strategie für das Baltikum (Russia's Baltic Strategy)*, Tagesschau, 26 kwietnia 2023 r., <https://www.tagesschau.de/investigativ/ndr-wdr/russland-kreml-strategiepapier-baltikum-nato-100.html> (dostęp: 17 maja 2023 r.).
- Speech by Prime Minister Kaja Kallas at the laying of wreaths at the War of Independence Victory Column*, Rząd Republiki Estonii, Tallinn 24 lutego 2022 r., <https://www.valitsus.ee/en/news/speech-prime-minister-kaja-kallas-laying-wreaths-war-independence-victory-column-24-february> (dostęp: 18 marca 2023 r.).
- Statement of the Riigikogu. On the war crimes and genocide of the Russian Federation in Ukraine*, Tallinn 18 kwietnia 2022 r., https://www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/inline-files/Statement-of-the-Riigikogu-on-Genocide-in-Ukraine-21.04.2022_0.pdf (dostęp: 19 marca 2023 r.).
- Statement of the Riigikogu. On condemning the annexation of the territory of Ukraine and declaring Russian regime a terrorist regime*, Tallinn

18 października 2022 r., <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2022/10/Statement-of-the-Riigikogu-18.10.2022-eng.pdf> (dostęp: 19 marca 2023 r.).

Survey: Family, employer support for reservists could be stronger in Estonia, Baltic News Service, Tallinn 13 stycznia 2023 r.

The Annual Review of the 20/21/22, Estonian Internal Security Service, Tallinn 12 kwietnia 2022 r., https://kapo.ee/sites/default/files/content_attachments/Annual%20Review_2021-22.pdf (dostęp: 26 marca 2023 r.).

The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. Approved by Dmitry A. Medvedev, President of the Russian Federation, on 12 July 2008, https://russiaeu.ru/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf (dostęp: 21 marca 2023 r.).

The National Guard of the Republic of Latvia Law, Saeima, Ryga 26 maja 2010 r.

The State Defence Concept, Gabinet Rady Ministrów Republiki Łotewskiej, Ryga 24 września 2020 r.

Военная доктрина Российской Федерации [Wojenna doktryna Federacji Rosyjskiej], Moskwa 25 grudnia 2014 r., <https://rg.ru/documents/2014/12/30/doktrina-dok.html> (dostęp: 23 marca 2023 r.).

Wsparcie dla Ukrainy w stosunku do PKB. Polska w ścisłej czołówce 2022, Money.pl, 12 października 2022 r., <https://www.money.pl/gospodarka/wsparcie-dla-ukrainy-w-stosunku-do-pkb-polska-w-scislej-czolowce-6822171297897280a.html> (dostęp: 24 kwietnia 2023 r.).

Copyright © 2023 Zdzisław Śliwa

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share-Alike 4.0 International License.

Tomasz Smura

Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego, Warszawa, Polska

ROZWÓJ OBRONY PRZECIWRAKIETOWEJ W NATO

DEVELOPMENT OF THE NATO BALISTIC MISSIL DEFENCE

Abstrakt: Obrona przeciwrakietowa NATO, ustanowiona na szczycie w Lizbonie w 2010 r., jest szybko rozwijającym się projektem Sojuszu. Obecnie wpisuje się w jeden z trzech jego podstawowych celów, tj. obronę i odstraszenie. Projekt od początku zakładał ścisły związek z planami i oceną zagrożeń ze strony Stanów Zjednoczonych, będących najważniejszym kontrybutorem koncepcji, co wpływa istotnie na jej założenia.

Słowa kluczowe: NATO, obrona przeciwrakietowa, Stany Zjednoczone

Abstract: Established at the 2010 Lisbon Summit, NATO Missile Defence is a rapidly developing Alliance project. Currently, it fits into one of its three core tasks, i.e. defense and deterrence. From the beginning, the project's plans and assessment of threats assumed close relation to that of the United States, as the most important contributor, which significantly affects its assumptions.

Keywords: NATO, missile defence, United States

Wprowadzenie

Jak wskazuje w kontekście zagrożeń przyjęta w 2022 r. nowa Koncepcja strategiczna NATO, „Aktorzy autorytarni (...) inwestują w wyrefinowane zdolności konwencjonalne, nuklearne i raketowe, przy niewielkiej przejrzystości i poszanowaniu dla międzynarodowych norm i zobowiązań”¹. Następnie w dokumencie stwierdza się, że „postawa NATO w zakresie odstraszenia i obrony opiera się na odpowiedniej kombinacji zdolności nuklearnych, konwencjonalnych i w zakresie obrony przeciwrakietowej”². Obrona przeciwrakietowa wpisuje się wyraźnie w jeden – i to zapewne najważniejszy – z trzech podstawowych celów NATO (*NATO core tasks*).

Celem rozważań będzie m.in. określenie przyczyn, z których wynikają obowiązujące założenia obecnego kształtu systemu obrony przeciwrakietowej NATO i towarzyszące im kontrowersje. Zdaniem autora projekt stworzenia obrony przeciwrakietowej w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego od początku był ściśle związany z planami i oceną zagrożeń ze strony Stanów Zjednoczonych. USA były bowiem najważniejszym kontrybutorem koncepcji, co wpłynęło istotnie na jej założenia.

Historia obrony przeciwrakietowej w NATO

Idea rozwoju obrony przeciwrakietowej jest niewiele krótsza niż historia użycia pocisków balistycznych, których geneza sięga okresu międzywojnia. W państwach NATO wiązała się ona przede wszystkim z najpotężniejszym państwem Sojuszu – Stanami Zjednoczonymi, uwikłanymi w zimnowojenny wyścig zbrojeń ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich. W wymiarze balistycznym nasilił się on zwłaszcza po wysłaniu przez ZSRR w kosmos satelity „Sputnik” w 1957 r. Wówczas Związek Radziecki udowodnił bowiem,

¹ *NATO 2022 Strategic Concept*, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (dostęp: 30 czerwca 2023 r.).

² *ibidem*.

że jego pociski balistyczne byłyby w stanie porazić terytorium USA, chronione do tej pory przez oceany i Marynarkę Wojenną Stanów Zjednoczonych (*US Navy*).

W 1958 r. zadania związane z obroną przeciwrakietową zostały przydzielone wojskom lądowym USA (*US Army*). W ramach odpowiedzi na potrzeby w tym względzie uruchomiono też szerszy program Nike i rozwinięto pierwszy antybalistyczny system Nike Zeus, przeznaczony do zwalczania międzykontynentalnych pocisków balistycznych (*intercontinental ballistic missile*, ICBM). Zastosowano w nim pociski przeciwlotnicze z głowicą jądrową W-31, przeznaczone do zwalczania międzykontynentalnych pocisków balistycznych (*intercontinental ballistic missile*, ICBM). System z powodu niedoskonałości technicznych i wysokich kosztów nie został jednak wprowadzony do służby. Mimo to zdobyte doświadczenia pozwoliły na rozwój kolejnych generacji prototypowych systemów przeciwrakietowych w ramach programów Nike-X, Sentinel i Safeguard. Sens inwestowania w budowę systemu obrony antyrakietowej nad terytorium USA podawano jednak w wątpliwość ze względu na koszty. Wpływ na to przedsięwzięcie miało także zawarcie przez USA i ZSRR w 1972 r. Traktatu o ograniczeniu systemów obrony antybalistycznej (*Anti-Ballistic Missile Treaty*, ABM). Umowa zezwalała stronom na rozmieszczenie tylko jednego ściśle ograniczonego kompleksu obrony przeciwrakietowej wokół stolicy lub bazy pocisków balistycznych. Tym samym oba państwa poniekąd „zamroziły” swój stan posiadania systemów przeciwrakietowych i zobowiązały się do niewdrażania nowych (poza tymi ujętymi w traktacie)³. Pomimo tych ograniczeń niecałe 10 lat później, w 1983 r., prezydent USA Ronald Regan ogłosił program Inicjatywy Obrony Strategicznej, którego celem była budowa całościowego systemu obrony antybalistycznej z elementami zarówno na ziemi, jak i w przestrzeni kosmicznej. Jego wdrożeniem miała zająć się Organizacja Inicjatywy Obrony Strategicznej (*Strategic Defense Initiative Organization*, SDIO). Skala wyzwań

³ *Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on The Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems (ABM Treaty)*, Department of State, <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/101888.htm> (dostęp: 10 czerwca 2023 r.).

technologicznych, a następnie koniec zimnej wojny podważyły jednak sens budowy takiego systemu. W następstwie doświadczeń I wojny w Zatoce Perskiej USA skupiły się na rozwoju systemów przeciwrakietowych szczebla taktycznego, a sama SDIO przemianowana została na Organizację Obrony Przeciwrakietowej (*Ballistic Missile Defense Organization*, BMDO)⁴.

W latach 90. XX w. nastąpiła szybka proliferacja technologii rakietowych do autorytarnych państw nieprzychylnych Stanom Zjednoczonym, takich jak Korea Północna, Iran czy Irak. Stwarzało to bezpośrednie zagrożenie zarówno dla terytorium i ludności USA, jak i ich najbliższych sojuszników. Znalazło to odzwierciedlenie w konkluzjach tzw. Raportu Komisji Rumsfelda z lipca 1998 r. Wskazywał on, że „skoordynowane wysiłki wielu jawnie lub potencjalnie wrogich krajów w celu zdobycia rakiet balistycznych z ładunkiem biologicznym lub nuklearnym stanowią rosnące zagrożenie dla Stanów Zjednoczonych” i jest ono „szersze, bardziej dojrzałe i ewoluuje szybciej, niż wynikało to z szacunków i raportów Wspólnoty Wywiadowczej”⁵.

W odpowiedzi na konkluzje raportu w 1999 r. przyjęta została Ustawa o Narodowej Obronie Przeciwrakietowej (*National Missile Defense Act of 1999*, NMD), która za główny cel postawiła sobie „rozmieścić tak szybko, jak jest to technicznie możliwe, skuteczny system Narodowej Obrony Przeciwrakietowej, zdolny do obrony terytorium Stanów Zjednoczonych przed ograniczonym atakiem pocisków balistycznych (niezależnie od tego, czy jest to przypadkowy, nieautoryzowany, czy

⁴ Por. m.in.: M. Kowalski, *Obrona Przeciwrakietowa Stanów Zjednoczonych*, Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego, <https://pulaski.pl/obrona-przeciwrakietowa-stanow-zjednoczonych/> (dostęp: 10 czerwca 2023 r.); A. Flax, *Ballistic Missile Defense: Concepts and History*, „Daedalus” 1985, t. 114, nr 2, s. 33–52; J. Cirincione, *Brief History of Ballistic Missile Defense and Current Programs in the United States*, Carnegie, <https://carnegieendowment.org/2000/02/01/brief-history-of-ballistic-missile-defense-and-current-programs-in-united-states-pub-133> (dostęp: 15 września 2023 r.); R. Kupiecki (red.), *Obrona przeciwrakietowa w polskiej perspektywie*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2015.

⁵ Fragment za: *Executive Summary of the report of the Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States*, 15 lipca 1998 r., <https://www.iranwatch.org/sites/default/files/Rumsfeld%20Commission%20Executive%20Summary.pdf> (dostęp: 10 czerwca 2023 r.).

celowy)⁶. Prace nad NMD przyspieszyło dojście do władzy republikańskiej administracji Georga W. Busha. W 2002 r. wypowiedziała ona traktat ABM, a do końca drugiej kadencji prezydenta udało się jej rozmieścić 20 interceptorów GBI (*ground based interceptor*) na ziemnej obrony przeciwrakietowej (*ground-based missile defense*, GMD) w bazach w Kalifornii i na Alasce. Jednocześnie zaplanowano ułożenie kolejnych 24 pocisków GBI w USA i 10 w Polsce (razem z radarem dalekiego zasięgu na terytorium Czech).

W kierunku NATO BMD

Zainteresowanie NATO kwestiami obrony przeciwrakietowej po zimniej wojnie było ściśle powiązane z wysiłkami USA. W 2001 r. Sojusz zlecił dwa równoległe studia wykonalności w zakresie obrony przeciwrakietowej teatru działań (*Alliance Theatre Ballistic Missile Defence*, TBMD), a na szczycie w Pradze w 2002 r. przywódcy Sojuszu przykazali, aby studia zbadały możliwości ochrony sił, terytorium i ludności Sojuszu przed pełnym spektrum zagrożeń rakietami balistycznymi. Studia skończyły się w kwietniu 2006 r. i wskazały, że stworzenie systemu obrony przeciwrakietowej w Sojuszu jest technicznie wykonalne. Na szczycie w Bukareszcie sojusznicy zgodzili się, że rozmieszczenie elementów amerykańskiej NMD, mających znaleźć się w Europie, powinno stanowić integralną część przyszłej architektury obrony przeciwrakietowej NATO. Rozlokowanie elementów NMD w Europie od początku budziło jednak wątpliwości. Europejska część systemu według założeń z tamtego czasu ze względów technicznych chroniłaby głównie kontynentalne terytorium Stanów Zjednoczonych. Budowa nowych elementów NMD wymagała też znacznych nakładów finansowych i spotkała się z silnymi protestami ze strony Rosji, wskazującej m.in., że system będzie naruszał równowagę strategiczną pomiędzy nią i USA, a państwa przejmujące elementy amerykańskiego systemu znajdą się na liście celów rosyjskich jednostek

⁶ *National Missile Defense Act of 1999*, <https://www.congress.gov/bill/106th-congress/senate-bill/257> (dostęp: 12 czerwca 2023 r.).

rakietowych w przypadku konfliktu Rosji z NATO. We wrześniu 2009 r. administracja nowego prezydenta Baracka Obamy ogłosiła rezygnację z dotychczasowych planów w zakresie rozmieszczenia elementów systemu obrony przeciwrakietowej w Europie i zastąpienia ich europejskim fazowym adaptacyjnym podejściem do obrony przeciwrakietowej (*European Phased Adaptive Approach*, EPAA). Miał on stanowić amerykański wkład w obronę przeciwrakietową NATO i zapewnić w pierwszej kolejności ochronę europejskich sojuszników oraz sił USA w Europie przed ograniczonym atakiem z Bliskiego Wschodu, przede wszystkim Iranu. Technicznie opierał się na pociskach rodziny Standard Missile-3 (SM-3), rozmieszczonych na platformach morskich i lądowych, dysponujących wprawdzie mniejszymi zdolnościami, ale bardziej zaawansowanych w procesie rozwojowym, tańszych i bardziej elastycznych. Zmiana podejścia wynikała z ocen wywiadowczych, które wskazywały zagrożenie ze strony pocisków krótkiego i średniego zasięgu jako mniej odległe czasowo i bardziej bezpośrednio dla sił amerykańskich na Bliskim Wschodzie i w Europie niż zagrożenie ze strony pocisków międzykontynentalnych dla terytorium USA⁷.

Zgodnie z pierwotnymi założeniami program składał się z czterech faz. W ramach pierwszej z nich do 2011 r. miały być rozmieszczone istniejące i sprawdzone rozwiązania, takie jak interceptory SM-3 w wersji IA i sensory AN/TPY-2. Druga faza – zaplanowana na 2015 r. – miała obejmować rozmieszczenie po odpowiednim przetestowaniu bardziej zaawansowanych interceptorów rodziny SM-3 IB w wersjach lądowej i morskiej w celu rozszerzenia obszaru chronionego przed pociskami krótkiego i średniego zasięgu. W ramach trzeciej fazy – w perspektywie 2018 r. – miały zostać rozlokowane, po uprzednim przetestowaniu, pociski SM-3 IIA, zdolne również do zwalczania pocisków pośredniego zasięgu. W czwartej fazie, wyznaczonej na 2020 r., oprócz skuteczniejszego zwalczania pocisków

⁷ FACT SHEET U.S. Missile Defense Policy A Phased, Adaptive Approach for Missile Defense in Europe, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/fact-sheet-us-missile-defense-policy-a-phased-adaptive-approach-missile-defense-eur> (dostęp: 10 czerwca 2023 r.).

średniego i pośredniego zasięgu, miała pojawić się możliwość zwalczania pocisków międzykontynentalnych za pomocą interceptora SM-3 IIB.

W listopadzie 2010 r. na szczycie NATO w Lizbonie przywódcy państw Sojuszu zdecydowali o rozwoju Obrony Przeciwrakietowej NATO (*NATO Ballistic Missile Defence*, NATO BMD) w ramach budowania zdolności do kolektywnej obrony. Rozszerzono tym samym ramy dotychczasowego natowskiego programu w zakresie obrony przeciwrakietowej (*Tactical Ballistic Missile Defence*, TBMD) tak, aby oprócz ochrony dla wojsk zapewniał on też osłonę przed pociskami balistycznymi dla ludności cywilnej. Rok później Turcja zgodziła się usytuować na swoim terytorium amerykański radar dalekiego zasięgu, będący już częścią NATO BMD, a Rumunia i Polska zawarły porozumienie z USA w sprawie rozmieszczenia na ich terytoriach instalacji Aegis Ashore. Jednocześnie uzgodniono rozlokowanie okrętów Aegis w hiszpańskiej bazie Rota, a całość miał dopełnić system dowodzenia i kontroli (*command and control*, C2) w sojuszniczym dowództwie powietrznym w Ramstein. Do końca 2015 r. marynarka wojenna USA rozmieściła w Hiszpanii cztery niszczyciele Aegis, a w maju 2016 r. uruchomiona została instalacja Aegis Ashore w Deveselu w Rumunii. Dzięki temu na szczycie Sojuszu w Warszawie stało się możliwe ogłoszenie wstępnej gotowości operacyjnej (*Initial Operational Capability*) systemu NATO BMD. Na szczycie w Brukseli (2017) potwierdzono, że kolejnym ważnym krokiem będzie skończenie najważniejszych elementów systemu dowodzenia i kontroli systemu, aby wzmocnić możliwości planowania i prowadzenia operacji związanych z obroną przeciwrakietową. Z kolei na szczycie NATO w Madrycie (2022) potwierdzono wolę kontynuowania prac nad systemem⁸.

⁸ *Ballistic missile defence*, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm (dostęp: 18 czerwca 2023 r.).

Kształt systemu

NATO BMD jest częścią szerszej Zintegrowanej Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwrakietowej NATO (*Integrated Air and Missile Defence, IAMD*), mającej bronić terytoriów państw członkowskich przed całym spektrum zagrożeń lotniczych i rakietowych na wszystkich kierunkach. Celem systemu NATO BMD jest zwalczanie zagrożeń balistycznych wynikających z proliferacji technologii rakietowych w południowo-wschodnim sąsiedztwie Sojuszu. Ma on zapewnić ochronę ludności europejskich państw NATO, ich terytoriów oraz sił zbrojnych przed zagrożeniami spoza obszaru transatlantyckiego. Zgodnie z deklaracjami Sojuszu system nie jest wymierzony przeciw Rosji i nie narusza równowagi strategicznej między USA i ich sojusznikami a Federacją Rosyjską. Polega on na dobrowolnych wkładach państw członkowskich – radarach, interceptorach oraz udostępnianiu miejsc do ich stacjonowania. Stąd też zgodnie ze wspomnianymi porozumieniami na terytorium Turcji, w bazie Kürecik rozmieszczony został radar AN/TPY-2 (*Army Navy/Transportable Radar Surveillance*). Ten sensor, działający w paśmie X, funkcjonuje w dwóch modach. Pierwszy (*forward-based*), używany przez radar w Turcji, wykrywa pociski balistyczne po ich wystrzeleniu. Drugi (*terminal mode*), stosowany w ramach zestawu przeciwrakietowego THAAD (*Terminal High Altitude Area Defense*), w którym również wykorzystano radar, służy naprowadzaniu interceptorów na zbliżający się cel⁹. Z kolei rozmieszczona w Rumunii instalacja Aegis Ashore – czekająca też na ukończenie w Polsce – jest w dużej mierze lądową wersją morskogo systemu Aegis BMD, będącego na wyposażeniu części krążowników typu Ticonderoga i niszczycieli Arleigh Burke, a także szeregu niszczycieli japońskiej marynarki wojennej (Morskie Siły Samoobrony). Składa się on z działającego w paśmie S radaru 3D ze skanowaniem fazowym AN/SPY-1, wyrzutni Mark 41 Vertical Launching System (VLS) oraz interceptorów Standard Missile-3 (SM-3) i umożliwia zwalczanie pocisków średniego oraz pośredniego zasięgu w środkowej fazie

⁹ AN/TPY-2: *Army Navy/Transportable Radar Surveillance*, Raytheon, <https://www.rtx.com/raytheon/what-we-do/strategic-missile-defense/antpy-2> (dostęp: 20 czerwca 2023 r.).

lotu. Wszystkie instalacje składają się z 3 wyrzutni po 8 komór w każdej, co daje łącznie 24 interceptory SM-3 dysponujące zasięgiem 700 km (SM-3IA/B) i 2500 km (SM-3IIA)¹⁰. W hiszpańskiej bazie Rota stacjonują z kolei 4 niszczyciele Arleigh Burke z systemem Aegis BMD. Każdy z okrętów charakteryzuje się podobnymi zdolnościami co system Aegis Ashore, jednak dysponuje większą liczbą komór (łącznie 64) oraz zakresem dostępnych pocisków, przenosząc w wyrzutniach również interceptory SM-2 Block IV i SM-6¹¹. Ostatni podstawowy element, czyli uruchomiony w 2016 r. system dowodzenia i kontroli (*NATO Ballistic Missile Defense Operations Center*) w Dowództwie Powietrznym w Ramstein, dostarczyło amerykańsko-europejskie konsorcjum ThalesRaytheonSystems. Zapewnia on obraz sytuacyjny dla zintegrowanej obrony powietrznej i przeciwrakietowej oraz daje możliwość prowadzenia operacji obrony przeciwrakietowej 24 godziny na dobę¹².

Za nadzór i koordynację wysiłków w budowie NATO BMD odpowiada Komitet Zintegrowanej Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwrakietowej (*Integrated Air and Missile Defence Policy Committee, IAMD*) podległy Radzie Północnoatlantyckiej. Komitet doradza także Radzie w zakresie polityki rozwoju zdolności w celu zapewnienia obrony sojuszniczych terytorium, ludności i wojsk przed zagrożeniami powietrznymi i balistycznymi, co obejmuje też monitorowanie i analizowanie zagrożeń niebezpieczeństw ze strony aktorów państwowych i niepaństwowych czy nowych przełomowych technologii, np. hipersonicznych. Komitet spotyka się w różnych formatach pod przewodnictwem zastępcy sekretarza generalnego i wspierany jest przez personel międzynarodowy kwatery głównej, zwłaszcza sekcję IAMD w ramach Dywizji Inwestycji Obronnych (*Defence Investment Division*). Za realizację programu rozwoju systemu dowodzenia i kontroli odpowiada z kolei Konferencja Narodowych Dyrektorów

¹⁰ *AN/SPY-1 Radar*, CSIS, <https://missilethreat.csis.org/defsys/an-spy-1-radar/> (dostęp: 20 czerwca 2023 r.); *Aegis Ashore*, CSIS, <https://missilethreat.csis.org/defsys/aegis-ashore/> (dostęp: 20 czerwca 2023 r.).

¹¹ *Aegis*, CSIS, <https://missilethreat.csis.org/system/aegis/> (dostęp: 21 czerwca 2023 r.).

¹² *ThalesRaytheonSystems To Deliver BMD Interim Capability To NATO Ramstein*, <https://www.defensedaily.com/thalesraytheonstystems-to-deliver-bmd-interim-capability-to-nato-ramstein-2/uncategorized/> (dostęp: 23 czerwca 2023 r.).

Polityki Zbrojeniowej (*The Conference of National Armaments Directors*, CNAD), a struktury wojskowe dostarczają ramy doktrynalne w zakresie planowania czy szkoleń¹³.

Dyskusje wokół obrony przeciwrakietowej

Jak wspomniano, projekt rozmieszczenia interceptorów GBI w Europie w ramach programu Narodowej Obrony Przeciwrakietowej wywołał szereg dyskusji. Dotyczą one jednak również projektu NATO BMD z jego amerykańskim wkładem w postaci EPAA. Te dyskusje toczyły się wokół trzech elementów: zasadności projektu, stosunku Rosji i wiarygodności technicznej systemu.

Od początku pewne wątpliwości budziło samo uzasadnienie potrzeby rozwoju tak zaprojektowanego systemu jak NATO BMD w obecnym kształcie. Z założenia ma on bowiem chronić część europejskich państw Sojuszu Północnoatlantyckiego przed zagrożeniami balistycznymi z kierunku Bliskiego i Środkowego Wschodu. W praktyce wskazuje to na Iran, gdyż to jedyne państwo w regionie – poza przyjaznym krajem NATO Izraelem – dysponujące zaawansowanymi zdolnościami w zakresie pocisków balistycznych. Tym samym zawarciu w 2015 r. porozumienia JCPOA (*Joint Comprehensive Plan of Action*) w formule P5+1 (stali członkowie Rady Bezpieczeństwa ONZ i Niemcy) oraz UE z Iranem nt. kontroli irańskiego programu jądrowego mogło podważyć sensowność projektu obrony przeciwrakietowej NATO. Choć porozumienie JCPOA nie odnosiło się do technologii balistycznych i nie nakładało na Teheran żadnych ograniczeń w tym zakresie, rezygnacja przez Iran z ambicji nuklearnych znacząco zmniejszałaby potencjalną siłę rażenia, a więc również skalę zagrożenia ze strony irańskich pocisków. Co więcej, porozumienie mogło stanowić początek szerszego procesu otwarcia między Iranem a światem zachodnim, co także podawałoby w wątpliwość konieczność dalszego zabezpieczania się przed tym państwem ze strony NATO. Utrzymujące się napięcie amerykańsko-irańskie – m.in. na

¹³ *Ballistic missile...*, *op.cit.*

tle wymierzonej przeciw USA polityki, którą Teheran kontynuował w regionie – a w końcu wyjście przez administrację Donalda Trumpa z porozumienia z Iranem w 2018 r. (i w efekcie zawieszenie jego wykonywania przez Iran) podważyły nadzieję na normalizację tych relacji w najbliższych latach. Po dojściu do władzy demokratycznej administracji Joe Bidena, mimo podjętych prób wznowienia realizacji porozumienia, do tej pory nie osiągnięto konkretnych rezultatów.

Innym wyzwaniem – choć w obecnych okolicznościach już mniej istotnym – był stosunek Rosji do projektu. Federacja Rosyjska konsekwentnie sprzeciwia się jakimkolwiek planom i działaniom związanym z rozmieszczeniem amerykańskich systemów przeciwrakietowych, które zwalczają cele balistyczne w środkowej fazie lotu. W odpowiedzi na wycofanie się USA z traktatu ABM Rosja wyszła z traktatu START II (*Strategic Arms Reduction Treaty*), ograniczającego liczbę głowic jądrowych rozmieszczonych na nośnikach, a także możliwość stosowania pocisków wielogłowicowych MIRV (*multiple independently targetable reentry vehicle*)¹⁴. Według argumentacji rosyjskiej system mógłby zaburzyć równowagę strategiczną między Stanami Zjednoczonymi a Rosją. Od czasów zimnej wojny oparta ona była na tzw. gwarancji wzajemnego zniszczenia (*mutual assured destruction*, MAD), która zapewniała, iż w przypadku ataku nuklearnego jednego kraju obie strony zostaną zniszczone, co czyniło atak nieracjonalnym. Waszyngton argumentował w odpowiedzi, że budowany system obrony przeciwrakietowej z kilkudziesięcioma interceptorami nie będzie w stanie zagrozić wiarygodności odstraszania potencjałowi rosyjskiemu, liczącemu kilka tysięcy głowic.

Wątpliwości strony rosyjskiej nie rozwiązała zmiana planów w zakresie rozmieszczenia interceptorów GBI i zastąpienie ich interceptorami SM-3, wolniejszymi, a więc mniej skutecznymi przeciwko pociskom międzykontynentalnym. Jak wskazywał w debacie Brookings Institution Frank Rose, były asystent sekretarza stanu ds. kontroli zbrojeń weryfikacji i przestrzegania, „Rosjanie nie obawiają

¹⁴ *START II*, NTI, <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/treaty-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-ii/> (dostęp: 28 czerwca 2023 r.).

się obecnych zdolności, ale przyszłego skoku technologicznego”¹⁵. Choć Rosja opuściła traktat INF (*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*), zakazujący m.in. rozmieszczania pocisków manewrujących o określonych zasięgach, Kreml zapowiedział stosowanie jego postanowień i nierozmieszczanie pocisków manewrujących bazowania lądowego, dopóki nie zrobią tego Stany Zjednoczone. Aby rozwiązać wątpliwości Rosjan, na początku lutego 2022 r. Waszyngton oferował im możliwość inspekcji instalacji w Polsce i Rumunii¹⁶. Po rosyjskiej agresji na Ukrainę trudno jednak wyobrazić sobie taki scenariusz w najbliższym czasie. Osobną kwestią pozostaje odpowiedź na pytanie, na ile wobec widocznego w Ukrainie zagrożenia ze strony rosyjskich pocisków balistycznych i manewrujących adekwatne jest rozwijanie systemu NATO BMD w obecnym kształcie, tj. jako systemu nakierowanego na zwalczanie zagrożeń z Bliskiego i Środkowego Wschodu, oraz czy system nie powinien mieć możliwości zwalczania również celów rosyjskich, np. poprzez zróżnicowanie interceptorów rozmieszczonych w instalacjach Aegis Ashore.

Ostatnim przywoływanym w debacie argumentem jest wciąż ograniczona skuteczność dostępnych obecnie systemów obrony przeciwrakietowej. Dotyczy to również interceptora SM-3IIA, który jeszcze w 2018 r. nie zdołał przechwycić w teście pocisku średniego zasięgu.

Podsumowanie (wnioski dla polityki, strategii i systemu bezpieczeństwa narodowego)

Obrona przeciwrakietowa NATO, ustanowiona na szczycie w Lizbonie w 2010 r., jest szybko rozwijającym się projektem Sojuszu, wpisującym się w jeden z trzech jego podstawowych celów, tj. obronę

¹⁵ *Challenges for the Biden administration: Addressing the evolving air and missile threat*, Brookings, <https://www.brookings.edu/events/challenges-for-the-biden-administration-addressing-the-evolving-air-and-missile-threat/> (dostęp: 28 czerwca 2023 r.).

¹⁶ *U.S. Offered Russians Aegis Ashore Inspections to Ease Ukraine Tensions; More American Troops Headed to Europe*, USNI News, <https://news.usni.org/2022/02/02/u-s-offered-russians-aegis-ashore-inspections-to-ease-ukraine-tensions-more-american-troops-headed-to-europe> (dostęp: 29 czerwca 2023 r.).

i odstraszenie. Obrona przeciwrakietowa w Sojuszu od początku była ściśle związana z rozwojem zdolności w tym zakresie w Stanach Zjednoczonych i odzwierciadla w dużej mierze ocenę zagrożeń ze strony Waszyngtonu. Mimo pewnych dyskusji projekt dobrze służy bezpieczeństwu Polski, m.in. cementując obecność sojuszniczą – w tym amerykańską – na terytorium RP. W obecnych okolicznościach, wynikających z większego zrozumienia obaw państw wschodniej flanki NATO i agresji na Ukrainę, warto zbadać też możliwość rozszerzenia zadań i zdolności systemu tak, żeby był on w stanie przynajmniej w ograniczonym stopniu odpowiedzieć na zagrożenia ze strony rosyjskich pocisków balistycznych i manewrujących.

Bibliografia

References List

Piśmiennictwo

Literature

- Kowalski M., *Obrona Przeciwrakietowa Stanów Zjednoczonych*, Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego, <https://pulaski.pl/obrona-przeciwrakietowa-stanow-zjednoczonych/> (dostęp: 10 czerwca 2023 r.).
- Kupiecki R. (red.), *Obrona przeciwrakietowa w polskiej perspektywie*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2015.

Źródła

Sources

- Aegis Ashore*, CSIS, <https://missilethreat.csis.org/defsyst/aegis-ashore/> (dostęp: 20 czerwca 2023 r.).
- Aegis*, CSIS, <https://missilethreat.csis.org/system/aegis/> (dostęp: 21 czerwca 2023 r.).
- AN/TPY-2: Army Navy/Transportable Radar Surveillance*, Raytheon <https://www.rtx.com/raytheon/what-we-do/strategic-missile-defense/antpy-2> (dostęp: 20 czerwca 2023 r.).

- AN/SPY-1 Radar*, CSIS, <https://missilethreat.csis.org/defsys/an-spy-1-radar/> (dostęp: 20 czerwca 2023 r.).
- Ballistic missile defence*, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm (dostęp: 23 czerwca 2023 r.).
- Cirincione J., *Brief History of Ballistic Missile Defense and Current Programs in the United States*, Carnegie, <https://carnegieendowment.org/2000/02/01/brief-history-of-ballistic-missile-defense-and-current-programs-in-united-states-pub-133> (dostęp: 15 września 2023 r.).
- Challenges for the Biden administration: Addressing the evolving air and missile threat*, Brookings, <https://www.brookings.edu/events/challenges-for-the-biden-administration-addressing-the-evolving-air-and-missile-threat/> (dostęp: 28 czerwca 2023 r.).
- Executive Summary of the report of the Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States*, 15 lipca 1998 r., <https://www.iranwatch.org/sites/default/files/Rumsfeld%20Commission%20Executive%20Summary.pdf> (dostęp: 10 czerwca 2023 r.).
- FACT SHEET U.S. Missile Defense Policy A Phased, Adaptive Approach for Missile Defense in Europe*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/fact-sheet-us-missile-defense-policy-a-phased-adaptive-approach-missile-defense-eur> (dostęp: 10 czerwca 2023 r.).
- Flax A., *Ballistic Missile Defense: Concepts and History*, "Daedalus" 1985, t. 114, nr 2.
- National Missile Defense Act of 1999*, <https://www.congress.gov/bill/106th-congress/senate-bill/257> (dostęp: 12 czerwca 2023 r.).
- START II*, NTI, <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/treaty-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-ii/> (dostęp: 28 czerwca 2023 r.).
- ThalesRaytheonSystems To Deliver BMD Interim Capability To NATO Ramstein*, <https://www.defensedaily.com/thalesraytheonstems-to-deliver-bmd-interim-capability-to-nato-ramstein-2/uncategorized/> (dostęp: 23 czerwca 2023 r.).

Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on The Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems (ABM Treaty), Department of State, <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/101888.htm> (dostęp: 10 czerwca 2023 r.).

U.S. Offered Russians Aegis Ashore Inspections to Ease Ukraine Tensions; More American Troops Headed to Europe, USNI News, <https://news.usni.org/2022/02/02/u-s-offered-russians-aegis-ashore-inspections-to-ease-ukraine-tensions-more-american-troops-headed-to-europe> (dostęp: 29 czerwca 2023 r.).

Copyright © 2023 Tomasz Smura

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share-Alike 4.0 International License.

Paweł Turowski¹

Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa, Polska

ROSYJSKI TERROR PAŃSTWOWY I MASOWE REPRESJE ZASTOSOWANE WOBEC LUDNOŚCI CYWILNEJ PODCZAS AGRESJI NA UKRAINĘ. WNIOSKI DLA PAŃSTW WSCHODNIEJ FLANKI NATO I POLSKI

RUSSIAN STATE TERROR AND MASS REPRESSION APPLIED TO THE CIVILIAN POPULATION DURING THE AGRESSION AGAINST UKRAINE. LESSONS FOR NATO'S EASTERN FLANK COUNTRIES AND POLAND

Abstrakt: Podczas ataku na Ukrainę Federacja Rosyjska zastosowała na szeroką skalę terror państwowy. Mordy ludności cywilnej, gwałty, przymusowe przesiedlenia mają na celu złamanie woli oporu społeczeństwa ukraińskiego. Założono represje obejmujące 5 proc. populacji – ok. 1,8–2 mln Ukraińców. Dokonuje ich nie tylko armia, lecz także FSB, MSW, czy też Rosgwardia. Rosja zasłania represje propagandą, twierdząc, że w Ukrainie odrodził się nazizm i należy go zniszczyć. Oznaki ukraińskiego patriotyzmu zdefiniowano jako nazizm, który zwalczany jest terrorem. Premier Estonii Kaja Kallas stwierdziła, iż gdyby Rosja zajęła jej państwo, zostałyby ono wymazane z mapy. Estończyków jest mniej niż 900 tys., a zatem Rosja, stosując terror państwowy znany z Ukrainy, mogłaby zakończyć istnienie narodu estońskiego. W związku z tym pojawia się pytanie, czy systemy ochrony ludności w państwach wschodniej flanki NATO są zaprojektowane tak, aby zapewnić bezpieczeństwo, czy też wymagają one korekt i zmian.

Słowa kluczowe: Rosja, Ukraina, agresja na Ukrainę, terror państwowy, represje, mordy, przemoc i brutalizacja, ludność cywilna, obozy filtracyjne, ochrona ludności

¹ <https://orcid.org/0009-0006-5037-175X>

Abstract: With the attack on Ukraine, the Russian Federation has applied state terror on a wide scale. The murder of civilians, rape and forced re-settlement on a massive scale are designed to break the will to resist within the Ukrainian society. The repression is assumed to cover 5 per cent of the population – estimated at 1.8–2 million Ukrainians. The repression involves not just the army, but also FSB, Interior Ministry or Rosgvardia. Russian uses propaganda as a cover-up of the repression, claiming that Nazism has been reborn in Ukraine and it must be destroyed. Signs of Ukrainian patriotism have been defined as Nazism, and are being fought with terror. Estonian Prime Minister, Kaja Kallas, has stated that if Russia occupied her country, it would be wiped off the map. With the Estonian population being less than 900,000, Russia could end the existence of the Estonian nation with the use of the same state terror practices that were committed upon Ukraine. The question must be asked: are the civil protection systems in NATO's Eastern Flank countries designed to ensure security or do they need to be adjusted and changed.

Keywords: Russia, Ukraine, aggression against Ukraine, state terror, repression, murder, violence and brutalization, civilian population, filtration camps, protection of the population

Wprowadzenie

Federacja Rosyjska podczas agresji na Ukrainę zastosowała mechanizmy terroru państwowego. Mordy ludności cywilnej, gwałty, przymusowe przesiedlenia na masową skalę miały na celu złamanie woli oporu społeczeństwa ukraińskiego i wymuszenie na ośrodku kierowniczym państwa zaniechania obrony. Skala terroru planowanego wobec mieszkańców Ukrainy jest olbrzymia – zakładano objęcie systemowymi represjami 5 proc. populacji, czyli co najmniej 2 mln Ukraińców. Na podstawie doświadczeń wynikających z agresji na Ukrainę warto postawić pytanie, czy istniejący w Polsce system ochrony ludności jest dostosowany do zagrożenia, jakie niesie za sobą stosowanie przez Rosję terroru państwowego wobec obywateli zaatakowanego państwa.

Przedmiotem badań artykułu jest tematyka obejmująca terror państwowy, system represji i brutalizację działań wobec ludności cywilnej. Te zjawiska zostały zaobserwowane podczas agresji rosyjskiej w Ukrainie. Główny problem badawczy wyrażono w formie pytań: dlaczego Rosja dopuszcza się masowych zbrodni i represji na milionach obywateli ukraińskich? Czy zaplanowała ona i zbudowała system terroru państwowego, zgromadziwszy wcześniej odpowiednie siły, zasoby, środki i rozwiązania prawne do realizacji takiego planu? Czy zidentyfikowane mechanizmy są efektem prac studialnych oraz udoskonalania rozwiązań, zastosowanych w praktyce na przestrzeni lat w kilku konfliktach militarnych? Co Rosja zamierza osiągnąć przez zastosowanie terroru państwowego? Czy rozpoznane mechanizmy mogą być użyte przy hipotetycznej agresji w przyszłości?

Podejście badawcze oparto na analizie zarówno literatury przedmiotu, jak i opracowań naukowych oraz materiałów źródłowych. Synteza wzmiankowanych materiałów umożliwiła odnalezienie prawidłowości oraz cech charakterystycznych zjawiska terroru państwowego Federacji Rosyjskiej. Wnioskowanie indukcyjne oraz dedukcyjne pozwoliło na identyfikację kluczowych celów strategicznych stosowania przez Federację Rosyjską terroru państwowego oraz masowych represji wobec ludności cywilnej zaatakowanego kraju.

Cele strategiczne Rosji wobec ludności cywilnej – diagnoza

W rosyjskiej kulturze strategicznej istotną rolę w powodzeniu wojny przypisuje się tzw. strategii wyniszczenia². Opiera się ona na zniszczeniu zasobów ekonomicznych, gospodarczych oraz ludzkich strony przeciwnej tak, aby doprowadzić ośrodek kierowniczy państwa do utraty woli prowadzenia działań obronnych³. Jak wskazywał

² M. Wojnowski, *Cele polityczne, podstawy ideologiczne oraz środki rosyjskiego terroru państwowego na okupowanych terytoriach Ukrainy*, prezentacja PowerPoint, wrzesień 2022, archiwum prywatne.

³ Prace nad strategią wyniszczenia wprowadził do kanonu sowieckiej, radzieckiej i rosyjskiej myśli wojskowej wybitny sowiecki strateg i teoretyk wojny komdyw Aleksander Swieczin. Przedstawił je w książce pt. „Strategia”, napisanej na zamówienie Zarządu

komdyw Aleksander Swieczin, sowiecki teoretyk strategii wyniszczenia, kluczowe jest wyczerpanie zasobów wroga, prowadzące do utraty zdolności kontynuowania wojny. Dlatego wojna przybiera postać nie decydującego uderzenia, ale walki o takie pozycje na froncie militarnym, politycznym i gospodarczym, z których wyprowadzenie ciosu stanie się ostatecznie możliwe. Innymi słowy, zniszczenie podsystemu pozamilitarnego to kluczowy cel dla uzyskania powodzenia działań militarnych.

Logicznym uzupełnieniem strategii wyniszczenia są działania wobec ludności cywilnej. Odrzucają one podstawowy aksjomat strategii clausewitzowskiej, traktujący zniszczenie siły militarnej przeciwnika jako podstawę sukcesu. W nauce takie zabiegi wobec ludności określa się pojęciem „brutalizacji działań wojennych”. Są one realizowane zgodnie z modelem naukowym, w którym złamanie, zastraszenie i sterroryzowanie społeczeństwa mają w konsekwencji doprowadzić do utraty woli oporu przez ośrodek kierowniczy państwa. Takie działania wywołują nieakceptowalne koszty dla społeczeństwa, a w konsekwencji doprowadzają do uległości i biernej akceptacji nowego porządku – tak, aby obrońcy nie mogli znaleźć oparcia w ludności cywilnej⁴. Rosyjska strategia działań wobec ludności cywilnej opiera się na zanegowanym przez państwa cywilizacji zachodniej tzw. paradygmacie populacyjno-centrycznym, co należy rozumieć jako spektrum brutalnych środków i działań wymierzonych w społeczeństwo zaatakowanego państwa. Wydaje się, że sowiecka, a następnie rosyjska koncepcja działań wobec ludności została opracowana naukowo i wdrożona na szeroką skalę podczas interwencji zbrojnej w Afganistanie w latach 80. XX w. oraz rozwinęta podczas wojny przeciwko Czeczenii w latach 90. XX w.

Kluczowe zadanie strategii dotyczyło rozwiązania dylematu, w jaki sposób złamać wolę oporu społeczeństwa, które posiada własną tożsamość narodową i ma siłę walczyć z agresorem. Sowietów i później Rosjanie uznali, że najbardziej efektywnym instrumentem

Wywiadu (IV) Sztabu Głównego Armii Czerwonej w 1928 r. Książka znajduje się w kano- nie lektur w rosyjskim szkolnictwie wojskowym.

⁴ R. Colombo, E. Aslan Souleimanov, *Counterinsurgency Warfare and Brutalisation. The Second Russian-Chechen War*, Routledge Taylor & Francis Group, Nowy Jork 2022.

dla realizacji wskazanego celu będzie terror państwowy. Zaprojektowano całe spektrum działań ukierunkowanych na zastraszenie ludności cywilnej oraz eksterminację lub zmuszenie do ucieczki warstw społecznych, będących nośnikami idei niepodległościowych. Taka kombinacja działań zmierzała do uzyskania gotowości do współpracy podbitego narodu. Do powodzenia tego planu niezbędna jest gotowość agresora do nałożenia na ludność podbitego państwa wysokich kosztów społecznych oraz ekonomicznych ewentualnego oporu, które w obiektywnej percepcji ludzkiej są niemożliwe do udźwignięcia. Trudno nie zauważyć, iż strach wymusza pożądane z perspektywy agresora zachowania społeczne przy wielokrotnie niższym nakładzie sił, środków oraz czasu w stosunku do stosowanych przez armie cywilizacji zachodniej działań ukierunkowanych na dotarcie do „serc i umysłów” społeczeństwa, na którego terenie jest przeprowadzana interwencja militarna.

Rosyjska strategia represji wobec ludności cywilnej opiera się prawdopodobnie na świadomym łamaniu istniejących norm prawa międzynarodowego. Tym samym raczej nie ma ona wyłącznego źródła w samowoli administracji lokalnej, wojska rosyjskiego, sił ministerstwa spraw wewnętrznych, służb specjalnych lub wzorcach kulturowych wojsk Federacji Rosyjskiej. Z dużą dozą pewności można stwierdzić, że stanowi model funkcjonalny zaprojektowany w ośrodku kierowniczym państwa rosyjskiego i wprowadzany przez niego w życie w toku działań militarnych.

Ewolucja działań wobec ludności cywilnej – Afganistan i Czeczenia

Podczas interwencji w Afganistanie w latach 70. i 80. XX w. Sowieci oparli swoje działania wobec ludności na stopniowalnej skali terroru. Najważniejszym zadaniem w sferze pozamilitarnej było obezwładnienie woli oporu społeczeństwa wobec agresora. W tym celu zastosowano ślepy terror, który w praktyce sprowadzał się do stosowania szeroko zakrojonych represji (gwałty, rabunki, morderstwa)

bez jakiegokolwiek klucza logicznego. Takie działania, w systemowy sposób wykorzystujące nieprzewidywalność, miały zdusić w społeczeństwie jakąkolwiek wolę oporu, uruchomić głęboki strach i wywołać przeświadczenie, iż agresor nie kieruje się żadnymi normami etycznymi czy moralnymi i jest całkowicie niespodziewany. Strach miał za zadanie sparaliżować społeczeństwa i doprowadzić do przekonania, iż jakakolwiek próba oporu jest z góry skazana na niepowodzenie.

W drugiej fazie działań w Afganistanie terror Sowietów uległ ograniczeniu i przeformułowaniu, stał się instrumentem kary za działania wymierzone przeciwko agresorowi oraz narzędziem do stworzenia szerokiego zaplecza społecznego dla nowej afgańskiej władzy powołanej przez ZSRR. W ten sposób strach przed terrorem stał się dźwignią do rekrutacji agentury lokalnych organów bezpieczeństwa. Jednym z jej zadań było donoszenie o działalności i aktywności partyzanckiej. Nowa władza wynagradzała takie informacje materialnie: w postaci żywności, zboża oraz pieniędzy. Dzięki temu stworzono model inżynierii społecznej, opartej na karaniu i nagradzaniu. W tym ujęciu z jednej strony używając terroru państwowego, afiliowana przy Sowietach władza karała działania wymierzone przeciwko niej, z drugiej zaś wynagradzała żywnością i pieniędzmi współpracę ludności cywilnej przy neutralizowaniu różnorodnych objawów sprzeciwu⁵.

Model terroru państwowego wypracowany w Afganistanie został poprawiony i udoskonalony podczas drugiej wojny czeczeńskiej, z końcem lat 90. XX w. Tak samo jak w Afganistanie w początkowej fazie działań militarnych rosyjska armia stosowała masowy i przypadkowy terror. Ostrzał artyleryjski domów i całych dzielnic miejskich służył m.in. do sygnalizacji strategicznej dla broniących się Czeczenów, iż Rosjanie są gotowi do terroru i eksterminacji ludności cywilnej, aby osiągnąć założone cele terytorialne operacji wojskowej⁶. Dodatkowo terror państwowy wzmocniono, wprowadzając in-

⁵ *ibidem*.

⁶ R.W. Schaefer, *The Insurgency in Chechnya and the North Caucasus: From Gazavat to Jihad*, Praeger Security International, Santa Barbara 2010, s. 192.

stytucję tzw. zacystki. Naukowcy wskazują, że zacystki wobec ludności cywilnej polegały m.in. na paleniu całych wiosek, podpalaniu domostw wraz z ich mieszkańcami, zabijaniu na miejscu mężczyzn i siłowym rozdzielaniu członków rodzin według płci. W konsekwencji zastosowania dużej skali brutalności i terroru, wywołującego traumatyczne doświadczenia, zdecydowana większość ludności rezygnowała z udziału w działaniach wojennych, co doprowadziło już we wczesnej fazie wojny do gwałtownego skurczenia się wsparcia ludności cywilnej dla oddziałów walczących z Rosjanami⁷.

Na kontrolowanych terenach wprowadzono nowe rozwiązania funkcjonalne, którymi stały się punkty i obozy filtracyjne, potocznie nazywane „filtrami”. Zaprojektowano je w taki sposób, aby „zmusić za pomocą tortur nawet najbardziej zdeterminowanego sympatyka powstańców do ujawnienia tożsamości osób związanych z rebelią”⁸. Dodatkowo system zwalczania przeciwników został wzmocniony i uzupełniony poprzez szerokie zastosowanie kar zbiorowych wobec krewnych powstańców, zgodnie z zasadą „odstraszania przez karę”. Rodziny Czeczenów walczących z Rosjanami byli pociągani do odpowiedzialności za ataki przeprowadzane przeciwko siłom bezpieczeństwa. Ta praktyka działała jak silny czynnik odstraszący ludność cywilną przed wspieraniem powstańców i podnosiła koszty przeciwstawiania się władzy powyżej jakiegokolwiek akceptowalnego poziomu ryzyka⁹.

W następnej fazie działań skala terroru była ograniczana. Działalność obozów filtracyjnych oprócz łamania woli oporu społecznego dostarczała wartościowych informacji, umożliwiających precyzyjne, kinetyczne namierzanie, a następnie eliminowanie zarówno oddziałów powstańczych, jak i przeciwników Rosji wśród ludności cywilnej. W opinii naukowców taka kombinacja działań doprowadziła do rozdrobnienia i zatomizowania od wewnątrz sił sprzeciwiających się Rosji i uruchomiła proces przyjmowania amnestii. To działanie legitymizowało zainstalowane przez Rosjan władze oparte na lokalnych

⁷ R. Colombo, E. Aslan Souleimanov, *op. cit.*

⁸ „Welcome to Hell”: *Arbitrary Detention, Torture, and Extortion in Chechnya*, Human Rights Watch, Nowy Jork, Waszyngton, Londyn, Bruksela 2000, s. 38.

⁹ R. Colombo, E. Aslan Souleimanov, *op. cit.*

elitach. Wydaje się możliwe i prawdopodobne, iż mechanizm bazujący na takiej sekwencji działań (terror państwowy o bardzo dużej intensywności – zacystki – obozy filtracyjne – odpowiedzialność zbiorowa rodziny za działanie antyrosyjskie jej przedstawiciela – amnestia – akces lub bierna akceptacja prorosyjskiej lokalnej władzy) przyniósł efekty zgodne z oczekiwaniami projektodawców opisanej inżynierii społecznej.

Ukraina. Działania wobec ludności cywilnej – udoskonalanie stosowanych mechanizmów

Wielowymiarowe represje, stosowane przez Federację Rosyjską wobec ludności cywilnej w Ukrainie, mogą opierać się na syntezie wcześniejszych doświadczeń, dostosowanych do wyznaczonych celów politycznych i militarnych. Ideologiczne uzasadnienie dla inżynierii społecznej osadzonej na brutalizacji i terrorze państwowym wynika z koncepcji tzw. denazyfikacji społeczeństwa ukraińskiego¹⁰. Rosyjska linia narracyjna podkreśla, iż Ukraińcy to ten sam co Rosjanie słowiański naród, połączony silnymi więzami braterskimi. Historyczna bliskość została jednak osłabiona przez odradzający się w Ukrainie ruch nazistowski, czerpiący ideologię ze zbrodniczej niemieckiej narodowo-socjalistycznej doktryny, która doprowadziła do wybuchu II wojny światowej. Z tej perspektywy zdaniem rosyjskich ideologów niezbędne jest przeprowadzenie denazyfikacji w Ukrainie. To pojęcie przedstawiane jest jako zestaw działań represyjnych wobec ok. 5 proc. społeczeństwa ukraińskiego, które należy ukarać, wyeliminować, zmusić do emigracji. Jeśli w 2019 r. ludność Ukrainy wynosiła, w zależności od metodologii przeprowadzonych badań, 37,3 mln lub ok. 41,9 mln¹¹, to pięcioprocentowa skala denazyfikacji oznacza zaplanowane represje wobec 1,86 mln lub ponad 2

¹⁰ Wypowiedzi generała majora R. Minnekajewa, zastępcy dowódcy Centralnego Okręgu Wojskowego ds. wojskowo-politycznych z 24 lutego 2022 r. i 22 kwietnia 2022 r.

¹¹ J. Rogoża, *Ukraina w obliczu katastrofy demograficznej*, 11 lipca 2023 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-07-11/ukraina-w-obliczu-katastrofy-demograficznej> (dostęp: 19 października 2023 r.).

mln obywateli państwa ukraińskiego. Wydaje się, że osiągnięcie tak wyznaczonego celu wymagało przygotowania planu, sposobu jego realizacji, wydzielenia sił, środków oraz przyporządkowania określonych zadań dla poszczególnych struktur siłowych, administracyjnych i politycznych.

Liczne zbrodnie popełniane na ludności cywilnej Ukrainy w pierwszych dniach wojny (m.in. Bucza, Irpień) oraz w toku okupacji ziem państwa ukraińskiego stanowiły prawdopodobnie część ustrukturalizowanego terroru państwowego Rosji i nie były efektem przypadkowych działań zdemoralizowanych jednostek. Na południu Ukrainy, na ziemiach zajętych przez armię rosyjską wybudowano sieć obozów filtracyjnych. Sposób ich tworzenia oraz zastosowane procedury wskazują, że działania oparto na precyzyjnym planie. Naukowcy z Uniwersytetu w Yale zidentyfikowali system obozów filtracyjnych w obwodzie donieckim, składający się z 21 obiektów budowlanych. Najczęściej adaptowano do tego celu gmachy użyteczności publicznej, takie jak szkoły lub przedszkola, gdyż mają one odpowiednią kubaturę i umożliwiają wielkoskalowe działania z uwagi na pierwotne przeznaczenie obiektów¹².

Do obozów trafiała ludność cywilna oraz jeńcy wojenni. Rozróżniono cztery typy działań realizowanych w obozach filtracyjnych. Są to: rejestracja i przesłuchanie, przetrzymywanie podejrzanych, wtórne przesłuchanie oraz zatrzymanie. Zauważono, iż pojedynczy obiekt może obsługiwać kilka ze wskazanych wyżej czynności, jego obłożenie realizacją czynności może być zaś płynne w czasie¹³. W raporcie podkreślono masową skalę stosowania obozów filtracyjnych wobec ludności cywilnej i wskazano, iż praktycznie wszyscy mieszkańcy Mariupola, którzy trafili w ręce Rosjan, zostali do nich skierowani.

¹² Więcej: *System of Filtration. Mapping the Filtration System in Donetsk Oblast*, Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health, New Haven 2022, <https://hub.conflictobservatory.org/portal/sharing/rest/content/items/7d1c90eb89d3446f9e708b-87b69ad0d8/data> (dostęp: 15 października 2023 r.).

¹³ *ibidem*.

Rys. 1. Model rosyjskiego systemu obozów filtracyjnych – studium przypadku Mariupol.

Źródło: System of Filtration. Mapping the Filtration System in Donetsk Oblast, Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health, New Haven 2022.

Podczas przesłuchań identyfikowano stosunek polityczny do Rosji i Ukrainy, szukano informacji o związkach przesłuchiwanego oraz jego rodziny z siłami zbrojnymi, organami państwowymi, administracją, różnymi służbami państwa ukraińskiego, pobierano linie papilarne, tworzono dokumentację fotograficzną, kopiowano bazy danych z urzędzeń elektronicznych oraz istniejącą w nich dokumentację fotograficzną. Tak zebrane dane służyły do kwalifikowania przesłuchanych do odpowiednich kategorii. Zauważono, iż istnieje proces ponownego zabierania do obozów filtracyjnych osób, które już w nich były. Wskazana procedura mogła być stosowana wobec zatrzymanych uznanych za sprzyjających Ukrainie. Niewykluczone, że informacje uzyskane w obozach filtracyjnych są wykorzystywane w procesie deportacji ludności ukraińskiej z podbitych terenów do odległych rejonów Federacji Rosyjskiej. Rosja poinformowała, że do połowy sierpnia 2022 r. – pięć i pół miesiąca od rozpoczęcia agresji – przeniosła na swoje terytorium 3,4 mln obywateli ukraińskich¹⁴.

W świetle dostępnych danych wydaje się wysoce prawdopodobne, iż system obozów filtracyjnych został zaprojektowany jako stałe narzędzie typowania przeciwników Rosji oraz ich represjonowania. Według statystyk, opublikowanych przez stronę ukraińską w listopadzie 2023 r., w samym tylko obwodzie donieckim przez obozy filtracyjne przeszło ponad 400 tys. mieszkańców. Od początku rosyjskiej inwazji funkcjonuje 17 obozów filtracyjnych. Placówki, w których mieszkańcy obwodu donieckiego są poddawani represjom i torturom, położone są w następujących lokalizacjach: Bezimienne, Buhas, Manhusz, Stepaniwka, Uspienka, Wołodarsk, Debalcewo, Dokuczajewsk, Jenakijewe, Zariczne, Śnieżne, Szachtarsk, Mariupol, Nowoazowski, Starobeszewe, Donieck¹⁵. Powyższe informacje wskazują na istnienie odgórnie zaprojektowanego mechanizmu poddawania wielowymiarowym represjom ludności cywilnej państwa, które stało się obiektem agresji militarnej Federacji Rosyjskiej.

¹⁴ *ibidem*.

¹⁵ *Близько 400 тис. мешканців ТОГ Донеччини пройшли фільтрацію [Около 400 000 мешканців Тимчасово Окупованих Територій в обwodzie donieckim przeszło przez процес фільтрації]*, 31 października 2023 r., <https://sprotyv.mod.gov.ua/blyzko-400-tys-meshkantsiv-tot-donechchyny-projshly-filtratsiyu/> (dostęp: 15 listopada 2023 r.).

Źródło rosyjskiego mechanizmu terroru państwowego – podstawy ideologiczne

Niespełna sześć tygodni po rosyjskiej agresji militarnej na Ukrainę na stronie internetowej RIA Nowosti, związanej z Kremlem agencji informacyjnej, opublikowano artykuł Timofieja Siergiejcewa pt. „Co Rosja powinna zrobić z Ukrainą?”. Autor postuluje wymordowanie elit politycznych państwa ukraińskiego, nazywa je „banderowską czołówką, która musi zostać zlikwidowana, ponieważ jej reedukacja nie jest możliwa”. Aby uzasadnić projektowaną wielką falę represji, definiuje pojęcie nazizmu jako wszystkie zachowania związane z ukraińską postawą patriotyczną¹⁶. Z tego powodu mają zostać represjonowani liderzy społeczni oraz wszyscy, którzy opowiadali się za wolną i niepodległą Ukrainą. Ma zostać także przeprowadzona całkowita lustracja społeczeństwa ukraińskiego. Wszystkie organizacje, których działalność wiązała się z ukraińskim patriotyzmem (definiowanym jako nazizm), muszą zostać zlikwidowane i zakazane. Siergiejcew żąda poddania represjom także tych obywateli, którzy tylko akceptowali istnienie państwa ukraińskiego i nie występowali przeciwko niemu (określa ich mianem biernych nazistów oraz współników nazizmu)¹⁷. Warto podkreślić, iż represje mają spotkać wszystkich obywateli, ponieważ ich przewiną było życie w państwie ukraińskim i nieprowadzenie przeciwko niemu walki. Ta grupa określana jest mianem społecznego „bagna”, mającego odpokutować swoje winy i znieść trudy wojny oraz przepracować to doświadczenie. Autor domaga się stosowania represji ideologicznych i ścisłej cenzury nie tylko w sferze politycznej, lecz także w kulturze oraz edukacji. Zniszczenia postawy patriotycznej społeczeństwa ukraińskiego (określonego mianem „denazyfikacji”) ma dokonać Rosja. Nie powinna ona kierować się przy tym liberalnymi zasadami. To

¹⁶ Т. Сергейцев, *Что Россия должна сделать с Украиной [Co Rosja powinna zrobić z Ukrainą]*, 3 kwietnia 2022 r., <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html> (dostęp: 14 października 2023 r.).

¹⁷ *ibidem*.

implikuje podstawowe założenie, iż poddane temu procesowi państwo nie może być podmiotem suwerennym¹⁸.

Siergiejcew postuluje proces budowy nowego narodu z tych obywateli, którzy nie byli ukraińskimi patriotami, aby to oni stali się kręgosłupem nowego rządu, jego pionowymi i poziomymi filarami. Wskazuje, iż kolejne kroki zaprojektowano systemowo, a na każdym z etapów konieczne jest osiągnięcie nieodwracalnych zmian, które są efektem realizowanych działań¹⁹. Wspomniane etapy to m.in.:

- likwidacja ukraińskiego wojska oraz utworzenie ludowych samorządów i milicji, chroniących ludność przed działaniami partyzanckimi (określanymi mianem terrorku grup nazistowskich);
- instalacja rosyjskiej przestrzeni informacyjnej;
- wycofanie materiałów edukacyjnych i zakaz programów edukacyjnych zawierających tematykę patriotyczną (nazywaną nazistowskimi postawami ideologicznymi);
- masowe śledztwa w celu ustalenia osobistej odpowiedzialności za obronę państwa ukraińskiego (co autor nazywa zbrodniami wojennymi, zbrodniami przeciwko ludzkości, rozpowszechnianiem ideologii nazistowskiej i wspieraniem reżimu nazistowskiego);
- lustracja, podanie do publicznej wiadomości nazwisk patriotów ukraińskich (określanych mianem kolaborantów reżimu nazistowskiego) oraz zmuszenie do przymusowej pracy przy odbudowie zniszczonej infrastruktury w ramach kary za działalność patriotyczną (zwanej nazistowską) tych, którzy zostaną skazani na śmierć lub pozbawieni wolności;
- przyjęcie prawa umożliwiającego zwalczanie ukraińskiego patriotyzmu na szczeblu lokalnym, którego realizacja będzie nadzorowana przez Rosjan, zakazującego wszelkich rodzajów i form odrodzenia ukraińskiego patriotyzmu (nazywanego w dokumencie ideologią nazistowską);
- ustanowienie miejsc pamięci, znaków pamiątkowych i pomników ofiar sprzeciwu wobec Ukrainy (nazywanych ofiarami ukraińskiego nazizmu) oraz uwiecznienie pamięci bohaterów

¹⁸ *ibidem*.

¹⁹ *ibidem*.

walczących z ideologią nazistowską (czyli z ideą ukraińskiego patriotyzmu);

- włączenie zestawu norm dotyczących zwalczania wszelkich objawów patriotyzmu ukraińskiego (nazywanych normami antyfaszystowskimi i denazyfikacyjnymi) do konstytucji nowych republik ludowych;
- ustanowienie stałych organów zwalczających ukraiński patriotyzm (nazywanych denazyfikacyjnymi) na okres 25 lat²⁰.

Wydaje się, iż poglądy i tezy Siergiejcewa nt. celów strategicznych Rosji w stosunku do społeczeństwa ukraińskiego są podzielane przez ośrodek kierowniczy Kremlu i elity państwa. Autor należy do tzw. metodologów, grona technologów politycznych, zajmujących się m.in. szkoleniami najważniejszych osób w administracji Federacji Rosyjskiej z najbardziej efektywnych metod osiągnięcia założonego celu. Rdzeniem szkoleń było nabycie umiejętności zaprojektowania najbardziej funkcjonalnych środków i technik dla realizacji swych zamiarów. Trudno nie zauważyć, iż na takim modelu działania oparta jest koncepcja zniszczenia struktury społecznej, politycznej oraz ideowej państwa ukraińskiego. Siergiejcew stał się jednym z ideologów terroru państwowego wymierzonego w społeczeństwo ukraińskie i z tego powodu został wpisany na międzynarodową listę osób poszukiwanych za wzywanie do ludobójstwa²¹.

Poglądy Siergiejcewa nt. represji wobec społeczeństwa ukraińskiego zyskały akceptację kierownictwa Rosji. Może o tym świadczyć powołanie się na nie przez byłego prezydenta i premiera Federacji Rosyjskiej Dymitrija Miedwiediewa, który nawiązywał do koncepcji Siergiejcewa i pisał o tym, jak ważna jest zmiana krwawej i pełnej fałszywych mitów świadomości części Ukraińców. Stwierdził, że pokój przyszłym pokoleniom Ukraińców zapewni stworzenie otwartej Eurazji – od Lizbony do Władywostoku. Z kolei Witalij Portnikow,

²⁰ *ibidem*.

²¹ *Российских идеологов «денацификации» Гаспаряна и Сергеяева объявили в международный розыск [Rosyjscy ideolodzy denazyfikacji Gasparyan i Sergejtsev zostali umieszczeni na międzynarodowej liście poszukiwanych]*, 29 lipca 2022 r., <https://zn.ua/UKRAINE/rossijskikh-ideolohov-denatsifikatsii-hasparjana-i-serhetseva-objavili-v-mezhdunarodnyj-rozysk.html> (dostęp: 13 października 2023 r.).

ukraiński politolog, wskazuje, iż przekonania Siergiejcewa wpisują się w zbiór politycznych poglądów Władimira Putina, jego otoczenia, a wcześniej funkcjonariuszy KGB w ostatniej dekadzie istnienia ZSRR. Ważny komentarz do tekstu Siergiejcewa wypowiedział prezydent Wołodymyr Zełeński, który wskazał, że artykuł w RIA Nowosti pojawił się kilka godzin po tym, gdy na jaw wypłynęła prawda o masakrze ukraińskich cywilów przeprowadzonej przez Rosjan w podkijowskim mieście Bucza. Zdaniem Zełeńskiego tekst Siergiejcewa to wyraźny rosyjski plan zniszczenia wszystkiego, co czyni Ukraińców Ukraińcami, oraz tych, których nie uda się złamać i upokorzyć²².

Dlaczego warto przytoczyć komentarze najważniejszych polityków Rosji i Ukrainy do też zawartych w tekście Siergiejcewa nt. wielowymiarowych represji i terroru państwowego wobec społeczeństwa ukraińskiego? Ponieważ uprawdopodobniają one tezę, iż rosyjskie represje w Ukrainie były i są efektem zaplanowanych przez kierownictwo państwa rosyjskiego metodycznych działań, do których realizacji wydzielono odpowiednie siły, zasoby i środki. Tym samym mordy i terror wobec ludności cywilnej nie są efektem brutalności niesłowiańskich żołnierzy rosyjskiej armii, jak nieraz próbowali to zjawisko definiować komentatorzy i dziennikarze. Najważniejszymi instytucjami zaangażowanymi w represje wobec obywateli państwa ukraińskiego oraz okupację są rosyjska armia, Federalna Służba Bezpieczeństwa, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz Rosgwardia (Federalna Służba Wojsk Gwardii Narodowej Rosji). Odpowiadają one za utrzymanie porządku, z kolei koordynacją polityki kadrowej na okupowanych terenach²³ zajmuje się Administracja Prezydenta Federacji Rosyjskiej. Represjom towarzyszy proces przymuszania Ukraińców do przyjmowania obywatelstwa Federacji Rosyjskiej. Według rosyjskich danych w ciągu roku od agresji obywatelstwo otrzymało

²² R. Szoszyn, *Plan Kremla: deukrainizacja, czyli Europa bez Ukrainy*, „Rzeczpospolita”, 5 kwietnia 2022 r., <https://www.msn.com/pl-pl/wiadomosci/polska/plan-kremla-deukrainizacja-czyli-europa-bez-ukrainy/ar-AAVTbYD?li=BBR5PkU> (dostęp: 19 października 2023 r.).

²³ M. Domańska, I. Wiśniewska, P. Żochowski, *W imadle „ruskiego miru”. Okupowane regiony Ukrainy rok po aneksji*, Komentarze OSW, 11 października 2023 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-10-11/w-imadle-ruskiego-miru-okupowane-regiony-ukrainy-rok-po> (dostęp: 16 października 2023 r.).

ponad 2,2 mln mieszkańców na okupowanych terytoriach, a wystąpiło o nie 83 proc. ludności terenów okupowanych²⁴. W opinii analityków Ośrodka Studiów Wschodnich statystyki przedstawione przez stronę rosyjską nie są możliwe do zweryfikowania, jednak bezdyskusyjny pozostaje fakt, że przymus stosowano masowo choćby dlatego, iż niewiele osób przyjmuje rosyjski paszport dobrowolnie. W związku z tym działania okupanta opierają się na stosowaniu presji fizycznej, zastraszaniu, odmowie korzystania z pomocy medycznej, kupna lekarstw, dostępu do podstawowych usług i świadczeń socjalnych oraz groźbie deportacji i konfiskacie majątku. Wytworzenie tak trudnych warunków życia jest funkcjonalnym instrumentem, który wymusza na obywatelach ukraińskich występowanie o rosyjski paszport²⁵.

W mechanice funkcjonowania państwa panuje pewna generalna zasada: wszystkie zjawiska zachodzą w procesach, a ich dynamika albo się rozwija, albo ulega redukcji. Rosja kontestuje istniejący model ładu międzynarodowego, trudno zatem żywić przekonanie, iż procesy, uruchomione wewnątrz państwa rosyjskiego, będą wyhamowywane. Skoro jej kierownictwo zaplanowało na Ukrainie terror państwowy wobec ludności, masowe mordy, zbrodnie, porwania dzieci, przymusowe przesiedlenia ludności uznanej za niechętną rosyjskim władzom, to istnieje wysokie prawdopodobieństwo, iż Rosja byłaby gotowa użyć tych samych środków wobec hipotetycznego obiektu jej agresji w przyszłości. Nie powinno się zakładać, iż skorzystałaby z innych scenariuszy niż ten opisany powyżej.

Czy Rosja zastosuje terror i represje wobec ludności innych państw?

Warto zwrócić uwagę, jak rosyjskie zagrożenie postrzegają przywódcy niektórych państw ze wschodniej flanki NATO. W tym kontekście można przytoczyć opinię Kai Kallas, wyrażoną tydzień przed madryckim szczytem NATO z końca czerwca 2022 r. Dotyczy ona

²⁴ *ibidem.*

²⁵ *ibidem.*

obowiązującej przed agresją na Ukrainę koncepcji obrony wschodniej flanki NATO, opartej na zasadzie „odstraszania przez ukaranie” (*deterrence by punishment*) i jej skutków dla dalszego istnienia biologicznego narodu estońskiego. Premier Kallas stwierdziła, że Estonię wymazano by z mapy, a historyczne centrum stolicy zostałyby zrównane z ziemią, gdyby obrona Estonii była realizowana w ramach obowiązujących w NATO planów obrony kraju przed rosyjskim atakiem, zakładających wyzwolenie utraconych ziem po 180 dniach. Polityk porównała rozmiary Ukrainy do państw bałtyckich i podkreśliła, iż podobna agresja równałaby się z całkowitym zniszczeniem państw oraz ich kultury²⁶. Koncepcja „odstraszania przez ukaranie” zakłada nałożenie wysokiego kosztu na agresora – może to być odpowiedź nuklearna albo surowe sankcje ekonomiczne²⁷. Jednocześnie w jej logikę wpisana jest czasowa utrata kontroli nad częścią terytorium państwa lub państw sojuszniczych, które w późniejszych działaniach militarnych mają zostać odzyskane. W tym kontekście półroczna okupacja terytorium estońskiego przez armię rosyjską (zgodna z wcześniejszymi planami obronnymi NATO), co podkreślała szefowa estońskiego rządu, prawdopodobnie skutkowałaby bądź eliminacją fizyczną całego narodu, bądź jego wywiezieniem w odległe regiony państwa rosyjskiego. W przypadku wojny w Ukrainie Rosja wprowadziła dużą liczbę wojska na tereny okupowane oraz uruchomiła system masowych represji, przez co *de facto* zablokowała możliwość zbudowania partyzantki, a także innych form zorganizowanego oporu, również w formule pokojowej²⁸. Aktywność premier Kallas należy zatem postrzegać jako działania na rzecz zabiegów o wzmocnienie obecnie obowiązującej zasady „odstraszania przez odmowę” (*deterrence by denial*) dostępu do terytorium państwa, co sprowadza się do zasady obrony każdego centymetra ziemi państw sojuszniczych.

²⁶ R. Milne, *Estonia's PM says country would be 'wiped from map' under existing NATO plans*, "Financial Times", 22 czerwca 2022 r., <https://www.ft.com/content/a430b191-39c8-4b03-b3fd-8e7e948a5284> (dostęp: 19 października 2023 r.).

²⁷ M.J. Mazarr, *Understanding Deterrence*, RAND CORPORATION, Santa Monica 2018, <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE295.html> (dostęp: 19 października 2023 r.).

²⁸ M. Domańska, I. Wiśniewska, P. Żochowski, *op. cit.*

Wnioski i konkluzje

- Jednym z kluczowych celów operacji militarnych Federacji Rosyjskiej w sektorze pozamilitarnym jest prawdopodobnie doprowadzenie do trwałego osłabienia gospodarki i społeczeństwa państwa zaatakowanego. W tym ujęciu działania, które nakładają niewspółmiernie wysokie koszty oporu na represjonowanych obywateli, mają doprowadzić do osłabnięcia woli kontynuowania walki w ośrodku kierowniczym kraju i doprowadzić do korzystnego dla agresora rozstrzygnięcia konfliktu na poziomie politycznym.
- Doświadczenie sowieckiej interwencji w Afganistanie w latach 80. XX w., drugiej wojny w Czeczenii w latach 90. XX w. oraz w czasie agresji na Ukrainę wskazują, że Rosja wykorzystuje terror państwowy jako funkcjonalne narzędzie łamania woli społeczeństwa do oporu przed agresorem. Wydaje się, iż istnieje logiczna kontynuacja wykorzystywania terroru na wielką skalę: począwszy od interwencji w Afganistanie, przez drugą wojnę czeczeńską z końca lat 90. XX w., aż do zastosowania terroru wobec społeczeństwa ukraińskiego. Każda ze wspomnianych agresji militarnych Rosji prowadzi do udoskonalenia narzędzi terroru. Drugiej wojnie w Czeczenii towarzyszyło wprowadzenie na szeroką skalę systemu obozów filtracyjnych.
- Rosja uzasadnia swoją agresję militarną wobec Ukrainy propagandową narracją nt. obowiązku zwalczania ideologii nazistowskiej, która po zniszczeniu niemieckiej Trzeciej Rzeszy w 1945 r. odrodziła się w Ukrainie. Zgodnie z tą narracją nazisci oraz banderowcy opanowali władze w Kijowie i narzucili zbrodniczą ideologię słowiańskiej ludności, doprowadzając tym samym do poróżnienia z Rosjanami.
- Linia propagandowa uzasadnienia wojny z Ukrainą wskazuje na konieczność przeprowadzenia tzw. denazyfikacji społeczeństwa ukraińskiego. Rosyjscy ideolodzy wskazują na konieczność objęcia 5 proc. Ukraińców represjami, co stanowi grupę w przedziale 1,8–2 mln obywateli. Pojęcie denazyfikacji należy

rozumieć jako zbiór różnorodnych represji, począwszy od fizycznej eksterminacji przeciwników politycznych, skończywszy na zmuszeniu do emigracji.

- Przytoczone dane wskazują, że skala terroru państwowego projektowanego przez Federację Rosyjską dotyczy wielu milionów obywateli zaatakowanego państwa. Wykonanie działań terroru państwowego wobec takiej rzeszy obywateli wymaga zaangażowania dużych sił, środków technicznych i struktury organizacyjnej dla planowanych działań. Realizacja wzmiankowanego planu nie jest możliwa bez wielowymiarowego zaangażowania aparatu państwa rosyjskiego.
- Jednym z zaplanowanych celów wobec ludności cywilnej zaatakowanego państwa może być prawdopodobnie pozyskanie zasobów ludzkich w celu wykorzystania ich pracy na rzecz rozwoju gospodarczego Federacji Rosyjskiej. Wydaje się, że taki system mógłby powstać w oparciu na znanej z historii formule deportacji ludności do odległych, azjatyckich regionów Rosji. Pośrednią poszlakę co do istnienia takich planów daje plan ministra obrony Federacji Rosyjskiej Siergieja Szojgu z jesieni 2021 r., zakładający budowę na Syberii kilku miast liczących od 300 tys. do 1 mln mieszkańców²⁹. Według interpretacji strony ukraińskiej taki projekt jest możliwy do realizacji wyłącznie dzięki przymusowemu przesiedleniu ludności z Ukrainy.
- Systemowym celem Rosji jest najprawdopodobniej poprawienie wskaźników demograficznych poprzez sprowadzanie na swoje terytorium milionów obywateli Ukrainy. W tym ujęciu obywatele państwa atakowanego stają się cennym zasobem ludzkim, którego zatrzymanie na terytorium Rosji może być jednym z pozamilitarnych celów strategicznych państwa agresora. Aby złamać wolę i morale ludności cywilnej, obiekty cywilne stają się celem ataków przy użyciu techniki wojskowej.

²⁹ A. Łomanowski, *Samodzierżawie i Syberia. Plan Szojgu na rządzenie Rosją*, „Rzeczpospolita”, 3 października 2021 r., <https://www.rp.pl/polityka/art18978441-samodzierzawie-i-syberia-plan-szojgu-na-rzadzenie-rosja> (dostęp 15 października 2023 r.).

- Skoro rosyjski plan zakładał, iż do całkowitego ujarznienia społeczeństwa ukraińskiego należy poddać represjom 5 proc. populacji (1,8–2 mln obywateli), warto postawić pytanie badawcze, jaka mogłaby być skala hipotetycznych represji skierowanych wobec społeczeństw i narodów państw leżących w Europie Środkowej, Skandynawii, Bałkanach, tworzących wschodnią flankę NATO? Te państwa nie są przedstawiane w rosyjskiej propagandzie jako braterskie (tak jak Ukraina), a zatem czy skala hipotetycznego rosyjskiego terroru państwowego mogłaby sięgać 5 proc. obywateli tychże państw, czy byłaby może wyższa?
- Szacunki dotyczące możliwej skali rosyjskich represji wobec ludności państw traktowanych jako wrogie można odnaleźć w wypowiedziach Kai Kallas. W jej opinii kilkumiesięczna rosyjska okupacja doprowadziłaby do wymazania Estonii z mapy. Jeśli Rosja zastosowałaby takie same narzędzia terroru państwowego jak na Ukrainie, to zagroziłaby biologicznemu istnieniu narodu estońskiego.
- Skoro premier rządu Estonii wyraża obawę co do szans na biologiczne przetrwanie narodu estońskiego w przypadku rosyjskiej, czy jest możliwe, że ludność estońska mogłaby zostać poddana fizycznej eksterminacji lub wywieziona w odległe regiony państwa rosyjskiego? Czy Rosjanie zastosowaliby przemoc i obozy filtracyjne, aby zidentyfikować i poddać represjom osoby prezentujące patriotyczną postawę?
- Należy rozstrzygnąć kluczowy dylemat – czy metody ochrony ludności cywilnej, przyjęte w państwach wschodniej flanki NATO, są wystarczające i adekwatne, czy też nie będą efektywne i skuteczne w sytuacji hipotetycznej agresji i tymczasowej okupacji określonego terytorium. Jeśli należy wprowadzić zmiany, warto zastanowić się, w jakich elementach systemu ich dokonać.
- Czy ludność cywilną należy masowo ewakuować z potencjalnych miejsc wtargnięcia agresora? Ewakuacja ma dotyczyć

tylko części mieszkańców czy też całej ludności? Z jakim wyprzedzeniem czasowym należałoby ją przeprowadzić?

- Jakie grupy społeczeństwa są szczególnie narażone na rosyjski terror i eksterminację? Czy są nimi osoby aktywne społecznie i politycznie, począwszy od poziomu sołectw i gmin?
- Czy przedstawiciele administracji lokalnej, regionalnej i centralnej władzy sądowniczej i prokuratorskiej wraz z ich rodzinami z uwagi na fakt pracy dla niepodległego państwa byliby traktowani jako grupa przyjazna czy wroga? Nauczyciele zostaliby uznani za wrogich czy może neutralnych?
- Czy żołnierze oraz funkcjonariusze wraz z ich rodzinami byliby postrzegani przez Rosję jako zdecydowani wrogowie i w związku z tym mogliby być natychmiast narażeni na represje rosyjskiego terroru państwowego?
- W polskiej Strategii Bezpieczeństwa Narodowego (SBN) zapisaano mechanizm łączenia zagadnień cywilnych z wojskowymi tak, aby lepiej odpowiedzieć na zagrożenia, które niesie za sobą Federacja Rosyjska. Ma to budować zdolność do efektywnego reagowania na rozwój sytuacji kryzysowej od fazy kryzysu militarnego i hybrydy, aż do fazy pełnoskalowego konfliktu militarnego.
- SBN postuluje także budowę systemu obrony powszechnej państwa. Zakłada to postrzeganie obywateli polskich jako cennego zasobu, którego potencjał powinien zostać wykorzystany do obrony państwa.
- Należy znaleźć odpowiedź na pytanie, czy istniejący w państwie polskim system ochrony ludności skutecznie odpowiada na zagrożenia, jakie niosą za sobą zastosowany w Ukrainie rosyjski terror państwowy i masowe represje wymierzone w ludność cywilną?

Bibliografia

References List

Piśmiennictwo

Literature

- Близько 400 тис. мешканців ТОТ Донеччини пройшли фільтрацію* [Okolo 400 000 mieszkańców Tymczasowo Okupowanych Terytoriów w obwodzie donieckim przeszło przez proces filtracji], 31 października 2023 r., <https://sprotyv.mod.gov.ua/blyzko-400-tys-meshkantsiv-tot-donechchyny-projshly-filtratsiyu/> (dostęp: 15 października 2023 r.).
- Сергейцев Т., *Что Россия должна сделать с Украиной* [Co Rosja powinna zrobić z Ukrainą], 3 kwietnia 2022 r., <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html> (dostęp: 14 października 2023 r.).
- Colombo R., Aslan Souleimanov E., *Counterinsurgency Warfare and Brutalisation. The Second Russian-Chechen War*, Routledge Taylor & Francis Group, Nowy Jork 2022.
- Domańska M., Wiśniewska I., Żochowski P., *W imadle „ruskiego miru”. Okupowane regiony Ukrainy rok po aneksji*, 11 października 2023 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-10-11/w-imadle-ruskiego-miru-okupowane-regiony-ukrainy-rok-po> (dostęp: 16 października 2023 r.).
- Łomanowski A., *Samodzierzawie i Syberia. Plan Szojgu na rządzenie Rosją*, „Rzeczpospolita”, 3 października 2021 r. <https://www.rp.pl/polityka/art18978441-samodzierzawie-i-syberia-plan-szojgu-na-rzadzenie-rosja> (dostęp 15 października 2023 r.).
- Mazarr M.J., *Understanding Deterrence*, RAND CORPORATION, Santa Monica 2018, <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE295.html> (dostęp: 19 października 2023 r.).
- Milne R., *Estonia’s PM says country would be ‘wiped from map’ under existing NATO plans*, „Financial Times”, 22 czerwca 2022 r., <https://www.ft.com/content/a430b191-39c8-4b03-b3fd-8e7e948a5284> (dostęp: 19 października 2023 r.).
- Российских идеологов «денацификации» Гаспаряна и Сергецева объявили в международный розыск* [Rosyjscy ideolodzy denazyfikacji]

- Gasparyn i Sergeicew zostali umieszczeni na międzynarodowej liście poszukiwanych], 29 lipca 2022 r., <https://zn.ua/UKRAINE/rossijskikh-ideolohov-denatsifikatsii-hasparjana-i-serhetseva-objavili-v-mezhdunarodnyj-rozysk.html> (dostęp: 13 października 2023 r.).
- Rogoża J., *Ukraina w obliczu katastrofy demograficznej*, 11 lipca 2023 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-07-11/ukraina-w-obliczu-katastrofy-demograficznej> (dostęp: 19 października 2023 r.).
- Schaefer R.W. *The Insurgency in Chechnya and the North Caucasus: From Gazavat to Jihad*, Praeger Security International, Santa Barbara 2010.
- System of Filtration. Mapping the Filtration System in Donetsk Oblast*, Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health, New Haven 2022, <https://hub.conflictobservatory.org/portal/sharing/rest/content/items/7d1c90eb89d3446f9e708b87b69ad0d8/data> (dostęp: 15 października 2023 r.).
- Szoszyn R., *Plan Kremla: deukrainizacja, czyli Europa bez Ukrainy*, „Rzeczpospolita”, 5 kwietnia 2022 r., <https://www.msn.com/pl-pl/wiadomosci/polska/plan-kremla-deukrainizacja-czyli-europa-bez-ukrainy/ar-AAVTbYD?li=BBBr5PkU> (dostęp: 19 października 2023 r.).
- „Welcome to Hell”: *Arbitrary Detention, Torture, and Extortion in Chechnya*, Human Rights Watch, Nowy Jork, Waszyngton, Londyn, Bruksela 2000.
- Wojnowski M., *Cele polityczne, podstawy ideologiczne oraz środki rosyjskiego terroru państwowego na okupowanych terytoriach Ukrainy*, prezentacja PowerPoint, wrzesień 2022, archiwum prywatne.

Copyright (c) 2023 Paweł Turowski

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Izabela Albrycht

Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków, Polska

MIEJSCE POLSKI W EKOSYSTEMIE INNOWACJI TECHNOLOGICZNYCH NATO

POLAND'S PLACE IN THE NATO TECHNOLOGICAL INNOVATION ECOSYSTEM

Abstrakt: Od 2019 r. NATO wykazuje coraz większą determinację polityczną i systemowe podejście do wsparcia rozwoju i wdrażania innowacji technologicznych. Celem artykułu jest przedstawienie aktualnego miejsca Polski w ekosystemie innowacji technologicznych Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz związanych z tym szans, w tym na zapewnienie zgodności z potrzebami modernizacji Sił Zbrojnych RP oraz strategią przemysłową kraju. W czasie trwającego przesilenia geopolitycznego innowacje w obszarze nowych i przełomowych technologii są kluczowe dla dalszego rozwoju gospodarczego państw, budowania przez nie potencjału militarnego oraz sformułowania skutecznych odpowiedzi na wyzwania bezpieczeństwa. Dlatego w kolejnych dekadach XXI w. to potencjał technologiczny w dużej mierze zadecyduje o pozycji zarówno geopolitycznej, jak i geoeconomicznej Polski oraz o zdolnościach do obrony i odstraszania, a także zapewnienia bezpieczeństwa i odporności państwa.

Słowa kluczowe: nowe i przełomowe technologie, technologie podwójnego zastosowania, radykalne innowacje, NATO, DIANA, NIF

Abstract: Since 2019, NATO has been demonstrating increased political determination and adopted a systemic approach to foster the development and implementation of technological innovations. This article aims to highlight Poland's current position within the Alliance's technological innovation ecosystem and the associated opportunities for aligning with the modernization of the Polish Armed Forces and industrial strategy.

Amid the ongoing geopolitical crisis, technological innovations in the realm of emerging and disruptive technologies are becoming paramount for countries' further economic growth, enhancing military potential, and formulating effective responses to security challenges. As a result, the technological potential over the following decades of the 21st century will significantly influence Poland's geopolitical and geoeconomic position, as well as its defense capabilities, deterrence strategies, and the ability to ensure state security and resilience.

Key words: Emerging and Disruptive Technologies, dual-use technologies, radical innovations, NATO, DIANA, NIF

Wprowadzenie

W ostatnich latach zauważalny jest wyraźny zwrot zarówno krajów, jak i organizacji międzynarodowych, w tym Unii Europejskiej (*European Union*, UE) oraz Sojuszu Północnoatlantyckiego (*North Atlantic Treaty Organization*, NATO), w kierunku systemowego wsparcia rozwoju innowacji technologicznych z zastosowaniem dla bezpieczeństwa i obronności. Zaobserwować można tworzenie wspierających ten trend instytucji, strategii, ram organizacyjnych czy instrumentarium finansowego. W efekcie tych działań pojawiają się sprzyjające warunki dla powstania ekosystemów innowacji technologicznych, które należy rozumieć jako „zbiór powiązań zachodzących pomiędzy różnymi podmiotami, oscylujących wokół konkretnego wyzwania, współpracujących celem dostarczenia kompleksowych rozwiązań”¹.

Ekosystem innowacji technologicznych NATO, o którym mowa w niniejszym artykule, powstaje jako odpowiedź na konieczność utrzymania technologicznej przewagi NATO. Ma on pomóc w osiągnięciu celu, jakim jest rozwój i implementacja rozwiązań, opartych o nowe i przełomowe technologie (*Emerging and Disruptive Technologies*, EDT)

¹ R. Błażlak, B. Mazurek, *Ekosystemy innowacji a system zarządzania innowacjami w przedsiębiorstwie*, „Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie” 2016, Politechnika Łódzka, nr 1209, s. 33, http://repozytorium.p.lodz.pl/bitstream/handle/11652/1656/EKOSYSTEMY_INNOWACJI_SYSTEM_BLAZAK_MAZUREK_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 16 października 2023 r.).

podwójnego zastosowania (*dual use technologies*) dla sił zbrojnych oraz sektora zbrojeniowego w krajach sojuszniczych.

Szansy i zagrożenia związane z rozwojem nowoczesnych technologii oraz ich strategiczne i operacyjne znaczenie, zwłaszcza w kontekście rosyjskiej wojny przeciwko Ukrainie, podkreślone zostały w obszernym paragrafie deklaracji z ostatniego Szczytu NATO w Wilnie, który odbył się 11–12 lipca 2023 r. Dokument mówi o tym, że kraje NATO „współpracują, aby adoptować i integrować nowe i przełomowe technologie, budować kooperację z sektorem prywatnym, chronić krajowe ekosystemy innowacji, kształtować standardy i przestrzegać zasad odpowiedzialnego użytkowania, które odzwierciedlają wartości demokratyczne i prawa człowieka”². Cytowany paragraf wskazuje na wszystkie istotne działania, które kraje członkowskie powinny podjąć indywidualnie lub wspólnie, aby osiągnąć cel, którym jest utrzymanie przewagi technologicznej Sojuszu nad adwersarzami.

W niniejszym artykule, opierając się na dostępnych oficjalnych dokumentach i zasobach strony internetowej NATO, oficjalnych dokumentach strategicznych Rzeczypospolitej Polskiej, a także publikacjach organizacji eksperckich, omówiono znaczenie EDT, scharakteryzowano elementy ekosystemu innowacji NATO, a także opisano, jakie miejsce zajmują w nim polskie podmioty. W podsumowaniu bazując m.in. na doświadczeniach innych krajów, w tym na wojnie w Ukrainie, zarekomendowano działania, które Polska może podjąć, aby wzmocnić swoją pozycję w ekosystemie innowacji NATO. Należy zauważyć, że na razie brakuje publikacji naukowych i monografii traktujących bezpośrednio o tworzeniu ekosystemu innowacji DIANA zarówno na poziomie Sojuszu, jak i poszczególnych krajów członkowskich. Niniejszy artykuł oprócz wzmiankowanych źródeł powstał także w oparciu o doświadczenia i wiedzę, zdobyte przez autorkę w czasie sprawowania funkcji doradczej w grupie ds. nowych i przełomowych technologii (*NATO’s Advisory Group on Emerging and Disruptive Technologies*, Grupa Doradcza ds. EDTs).

² *Vilnius Summit Communiqué*, Komunikat NATO ze szczytu w Wilnie, 11 lipca 2023 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm (dostęp: 16 października 2023 r.).

Geneza i ewolucja podejścia do innowacji technologicznych w NATO

Przywołane postanowienia szczytu w Wilnie są pokłosiem decyzji, które zapadły znacznie wcześniej, bo co najmniej w 2019 r., podczas spotkania przywódców NATO w Londynie, i były ściśle związane nie tylko ze zwiększeniem napięć geopolitycznych na linii z Federacją Rosyjską (FR), lecz także z rosnącymi zdolnościami technologicznymi Chińskiej Republiki Ludowej (CHRL) i tzw. procesem refleksji strategicznej NATO. Ten proces o nazwie NATO2030³ miał przystosować Sojusz do nowych wyzwań i zagrożeń przyszłości, wśród których pojawiła się obawa o utratę przewagi technologicznej względem zarówno Rosji, jak i Chin, co miało kluczowe znaczenie dla wypełniania podstawowych celów NATO. W 2019 r. z ust wielu natowskich decydentów dało się usłyszeć, że NATO znalazło się w „nowym momencie Sputnika”⁴. Dotyczyło to całej organizacji, gdyż utrzymanie przewagi technologicznej w XXI w. nie jest, jak miało to miejsce w 1957 r., wyłącznie wyzwaniem dla jednego z jego członków, czyli USA, ale dla całego Sojuszu Transatlantyckiego. Z tej analogii należało wysnuć zatem następujące wnioski, do których zresztą decydenci NATO doszli, a mianowicie, że Sojusz jest w historycznym momencie, wymagającym dokonania skoku innowacyjnego, a do tego konieczne jest zaangażowanie sojuszników w zakresie formułowania strategicznych kierunków rozwoju technologicznego, a następnie zoperacjonalizowania i skoordynowania współpracy służącej do ich realizacji. Wówczas postanowiono skoncentrować swoje działania na:

- zbudowaniu trwałych ram kooperacji między wszystkimi interesariuszami procesu innowacji z krajów członkowskich, w tym cywilnymi oraz militarnymi, i zgodnie z modelem *Triple*

³ Por. *NATO2030*, North Atlantic Treaty Organization, <https://www.nato.int/nato2030/> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).

⁴ *Opening remarks by NATO Deputy Secretary General, Mircea Geoană*, North Atlantic Treaty Organization, 18 marca 2021 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_182357.htm (dostęp: 16 października 2023 r.).

Helix, polegającym na współpracy publiczno-prywatnej instytucji państwa, biznesu i akademii⁵,

- rozwoju, implementacji i ochronie radykalnych innowacji z obszaru technologii podwójnego zastosowania i *deep technologies* wspieranych przez tzw. cierpliwy kapitał,
- czerpaniu z doświadczeń i sukcesów historycznych, w tym przede wszystkim rozpoczęciu owego skoku innowacyjnego od stworzenia w ramach NATO odpowiednika Agencji Zaawansowanych Projektów Badawczych w Dziedzinie Obronności (*Defense Advanced Research Projects Agency*, DARPA), który od 1958 r. jest kluczowym elementem amerykańskiego ekosystemu innowacji technologicznych⁶. Pierwsza wzmianka o potrzebie stworzenia „natowskiej DARPA” pojawiła się w dokumencie NATO 2030 United for New Era⁷.

W związku ze zwielokrotnioną skalą wyzwań technologicznych i rosnącym napięciem geopolitycznym Sojusz zdecydował się zatem na zmianę podejścia do EDT z „oczekującego” – tego, które było widoczne chociażby we wcześniejszej Koncepcji strategicznej obrony i bezpieczeństwa członków NATO⁸, przyjętej przez szefów państw

⁵ Tłum. własne. Tekst oryginalny: „Developing triple-helix ecosystems in order to optimally leverage the brightest minds from industry, government and academia”. Por.: *Nato Advisory Group on Emerging and Disruptive Technologies Annual Report 2020*, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/210303-EDT-adv-grp-annual-report-2020.pdf (dostęp: 16 października 2023 r.).

⁶ Projekty badawczo-rozwojowe DARPA w obszarze technologii i nauki, z których osiągnięć korzystają od wielu lat nie tylko armia i służby USA, lecz także firmy prywatne, dały początek radykalnym innowacjom o zastosowaniach komercyjnych, wśród których znajduje się m.in. komputer osobisty, internet, GPS, drony czy satelity meteorologiczne. W konsekwencji USA utrzymywały przez dekady przewagę technologiczną, a dzięki niej wzmacniały swoją pozycję geopolityczną i geoeconomiczną.

⁷ „NATO should consider developing a North Atlantic equivalent of the U.S. Defence Advanced Research Projects Agency (DARPA) or European Defence Fund (EDF) charged with encouraging support for innovation in strategic areas among Allies”. Za: *NATO 2030 United for New Era report*, 9 grudnia 2020 r., <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?i-code=1509> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).

⁸ Por. cytaty: „Niektóre znaczące trendy związane z technologią (...) najprawdopodobniej będą w poważny sposób oddziaływać na planowanie wojskowe i operacje NATO”, „Zapewniać, aby Sojusz pozostawał w czołówce w zakresie oceny wpływu pojawiających się technologii na bezpieczeństwo i aby planowanie wojskowe uwzględniało potencjalne zagrożenia”, *Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego*, Warszawa 2010, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/koncepcja_strategiczna_nato_tlumaczenie.pdf (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

i rządów w Lizbonie 20 listopada 2010 r., na podejście „zaangażowane”, a tym samym na rozbudowanie dotychczasowej struktury i zasobów mogących wesprzeć oczekiwany kierunek zmian technologicznych.

W czasie wspomnianego spotkania w Londynie przyjęta została Mapa drogowa wdrażania wyłaniających się i przełomowych technologii (*Emerging and Disruptive Technology Implementation Roadmap*), której celem było uporządkowanie prac NATO w kluczowych obszarach technologicznych oraz rozważenie, wspólnie z sojusznikami, implikacji EDT dla odstraszania i obrony oraz rozwoju zdolności militarnych⁹. W 2019 r. Sekretarz Generalny NATO powołał także Grupę Doradczą ds. EDTs, która współpracując z Radą Innowacji NATO (*NATO Innovation Board*), w 2020 r. przedstawiła koncepcję nатовskiego odpowiednika DARPA oraz banku inwestycyjnego NATO wraz z Venture Capital (VC)¹⁰. Ta koncepcja ewoluowała w toku dalszych prac, które ostatecznie doprowadziły do powołania cywilno-wojskowego Północnoatlantyckiego Akceleratora Innowacji Obronnych (*Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic*, DIANA), co ogłoszono oficjalnie na szczycie NATO 14 czerwca 2021 r. w Brukseli¹¹, oraz do uruchomienia Funduszu Innowacji NATO (*NATO Innovation Fund*, NIF), co nastąpiło oficjalnie podczas szczytu w Wilnie w 2023 r.¹². W wymiarze doktrynalnym decyzje zarekomendowane

⁹ *Emerging and disruptive technologies*, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_184303.htm (dostęp: 10 lipca 2023 r.).

¹⁰ Wewnętrzny dokument NATO „An innovation ecosystem model for NATO” (Izabela Albrycht, Silvija Seres, Mark Mattingley-Scott), przedstawiający koncepcję i schemat działania NATPA, czyli *NATO Advanced Technology Projects Agency*, NIB – NATO Investment Bank i NATO VC, którego główne rekomendacje znajdują się w pierwszym raporcie grupy doradczej NATO ds. EDTs. Informacje za: *NATO Advisory...*, *op.cit.* (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

¹¹ Por. komunikat szefów państw i rządów uczestniczących w posiedzeniu Rady Północnoatlantyckiej w Brukseli: „Foster technological cooperation among Allies in NATO, promote interoperability and encourage the development and adoption of technological solutions to address our military needs. For this purpose we will launch a civil-military Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic”. Za: *Brussels Summit Communiqué*, Komunikat ze szczytu w Brukseli 14 czerwca 2021 r., https://www.nato.int/cps/ic/natohq/news_185000.htm (dostęp: 16 października 2023 r.).

¹² Por. komunikat ze szczytu w Wilnie: „To further develop our transatlantic innovation ecosystem, the NATO Innovation Fund, the world’s first multi-sovereign venture capital fund, will begin to invest in deep-tech in the coming months”. Za: *Vilnius Summit...*, *op.cit.* (dostęp: 16 października 2023 r.).

w ramach procesu strategicznej refleksji przełożyły się z kolei na zatwierdzenie przez sojuszników Całościowej strategii rozwoju i wdrażania nowych i przełomowych technologii (*Coherent Implementation Strategy on Emerging and Disruptive Technologies*) w lutym 2021 r.¹³ Usankcjonowano je w nowej koncepcji Strategicznej Sojuszu, przyjętej na szczycie NATO w Madrycie 28–30 czerwca 2022 r. Koncepcja potwierdza, że „EDT niosą ze sobą zarówno szanse, jak i zagrożenia, oraz że zmieniają charakter konfliktów, zyskując większe znaczenie strategiczne i stając się kluczowymi arenami globalnej rywalizacji”¹⁴. W rezultacie w nowej koncepcji decydenci zgodzili się na współpracę i promowanie innowacji w obszarze EDT, a także na zwiększenie inwestycji w EDT w celu utrzymania zarówno przewagi militarnej NATO, jak i interoperacyjności w ramach NATO. Uznano bowiem, że współdziałanie sojuszników na etapie projektowania, tworzenia i implementacji technologii może przyczynić się do zapewnienia interoperacyjności od początku procesu (*interoperability-by-design*) – to jest, zgodności między różnymi systemami i produktami w obszarze rozwiązań i aplikacji, której braku NATO obawia się w kontekście technologii obronnych. EDT zostały również włączone do zagadnień będących przedmiotem wspólnego zainteresowania w zakresie zwiększonej współpracy między NATO a UE¹⁵.

Zaprojektowany w latach 2020–2022 ekosystem innowacji NATO rozpoczyna właśnie pierwsze działania, aby w najbliższej przyszłości doprowadzić do stworzenia sprawnie funkcjonującej sieci współpracy na rzecz skoordynowanego i dynamicznego rozwoju i implementacji EDT. Obejmuje ona Transatlantycki Akcelerator Innowacji Obronnych, zrzeszający akceleratory i centra testowe znajdujące się we wszystkich krajach członkowskich, oraz Fundusz Innowacji NATO¹⁶, będący funduszem inwestycyjnym powołanym we współpracy z chętnymi krajami członkowskimi (zasada *opt-in*), wspierającym

¹³ *Emerging and...*, *op.cit.* (dostęp: 16 października 2023 r.).

¹⁴ *NATO 2022 Strategic Concept*, North Atlantic Treaty Organization, 29 czerwca 2022 r., punkty 17, 24, 43, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

¹⁵ *ibidem*,

¹⁶ Więcej informacji o funduszu: Strona internetowa NIF, <https://www.nif.fund/about> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).

finansowo firmy technologiczne rozwijające innowacyjne rozwiązania. Inwestorami w NIF są rządy 23 państw członkowskich. Można się spodziewać, że zarówno DIANA, jak i NIF zmienią krajobraz tworzenia, finansowania i wdrażania innowacyjnych rozwiązań technologicznych podwójnego zastosowania na potrzeby zdolności militarnych krajów NATO i stanowiąc będą fundamenty ekosystemu innowacji NATO. DIANA wpłynie na kulturę innowacji, większą akceptację ryzyka związanego z prowadzeniem projektów innowacyjnych oraz praktykę współpracy sił zbrojnych, jako odbiorcy rozwiązań końcowych, z ich twórcami. Owymi twórcami, czyli w żargonie DIANA „innowatorami”, są firmy technologiczne i zespoły badawcze. DIANA wpłynie także na szybkość aplikacji technologii przez siły zbrojne poprzez Mechanizm Szybkiej Adopcji (*Rapid Adoption Service*, RAS), z kolei NIF dostarczy niezbędnych środków finansowych i zachęt inwestycyjnych dla rozwoju tzw. głębokich technologii (*deep technologies*)¹⁷ podwójnego zastosowania. Można również oczekiwać, że innowacyjny impuls płynący ze strony Sojuszu rozejdzie się zarówno po rynku, jak i po krajach członkowskich, i stanie się ważnym sygnałem do rozpoczęcia ambitniejszej modernizacji technologicznej w obszarze bezpieczeństwa i obronności. Wspomniane wnioski z deklaracji ze szczytu NATO w Wilnie, wyciągnięte z nowego charakteru wojny w Ukrainie, stały się dodatkowym argumentem, który przyspieszy rozwój ekosystemu innowacji technologicznych NATO i krajów członkowskich. Tym samym wszystkie kraje członkowskie będą musiały odpowiedzieć na pytania, jakie miejsce w tym systemie mają zajmować i jak dostosują oraz wzmocnią swoje systemy krajowych innowacji w obszarze *deep* i *dual-use technologies* na potrzeby osiągnięcia zamierzonych celów oraz sprostania oczekiwaniom Sojuszu. Ta dyskusja rozpoczęła się także w Polsce i toczy się równoległe do procesu integracji kolejnych polskich podmiotów z ekosystemem DIANA i NIF. Efektem końcowym tych rozważań i podjętych w ich efekcie działań powinno być jak najpełniejsze włączenie się Polski w system innowacji technologicznych NATO, stworzenie krajowej

¹⁷ Por. definicję: *Deep tech*, https://en.wikipedia.org/wiki/Deep_tech (dostęp: 10 lipca 2023 r.).

strategii technologicznej i zbudowanie dojrzałego, krajowego ekosystemu innowacji w obszarze technologii podwójnego zastosowania, wspierającego rozwój i wdrożenie innowacyjnych rozwiązań w sektorze bezpieczeństwa i obronności. Należy zauważyć, że Polska od początku brała aktywny udział w tworzeniu koncepcji i zrębów organizacyjnych ekosystemu innowacji NATO. W pracach koncepcyjnych, które doprowadziły do wzmocnienia zaangażowania NATO we wsparcie innowacji dla bezpieczeństwa i obronności, brali również udział przedstawiciele Polski, w tym Anna Fotyga, uczestniczka prac Grupy Refleksyjnej NATO¹⁸, Aleksander Mokrzycki¹⁹, aktualnie reprezentujący Polskę w pracach Grupy Doradczej NATO ds. EDT drugiej kadencji, oraz Izabela Albrycht, która uczestniczyła w pracach pierwszej kadencji Grupy Doradczej NATO ds. EDT i opracowała koncepcję „natowskiej DARPA”²⁰.

Struktura ekosystemu innowacji NATO

DIANA, którą tworzą wszystkie kraje członkowskie Sojuszu, ma wspierać budowę ekosystemu innowacji NATO oraz wysiłek sojuszników w zakresie rozwoju EDT o kluczowym znaczeniu dla bezpieczeństwa i odporności Sojuszu. Ten cel osiągnięty będzie poprzez zabezpieczenie finansowania oraz koordynację programów akcelerycyjnych, realizowanych we współpracy z tzw. elementami stowarzyszonymi lub powiązаныmi z DIANA, czyli dwiema siedzibami, akceleratorami oraz centrami testowymi zlokalizowanymi w krajach członkowskich NATO. Sojusz będzie wspierać sprawną implementację technologii na potrzeby bezpieczeństwa i obrony w krajach członkowskich (poprzez mechanizmy takie jak *Rapid Adoption Service*),

¹⁸ Minister Anna Fotyga członkiem grupy refleksyjnej NATO, <https://www.gov.pl/web/nato/minister-anna-fotyga-czlonkiem-grupy-refleksyjnej-nato> (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

¹⁹ North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/10/pdf/221115-EDT-Advisory-Group.pdf (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

²⁰ Przedstawicielka Polski w Grupie Doradczej NATO ds. nowych technologii, <https://www.gov.pl/web/nato/Przedstawicielka-Polski-w-Grupie-Doradczej-NATO-ds-nowych-technologii> (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

a także pomagać sojusznikom chronić technologie w ramach Rynku Zaufanego Kapitału (*Trusted Capital Marketplace*).

DIANA składa się z trzech kluczowych elementów, kontrolowanych bezpośrednio przez NATO. Pierwszym z nich są dwa regionalne centra, nazywane siedzibami (*regional HQs*), które są kontrolowane i prowadzone przez NATO. Jedna z nich znajduje się w Europie, z siedzibą główną w Londynie²¹, a druga w Ameryce Północnej, w Kanadzie, w Halifaxie. Oba centra mają za zadanie zarządzać działalnością DIANA. Ich rolą będzie także ułatwianie współpracy technologicznej i wymiany wiedzy oraz doświadczeń między sojusznikami. DIANA w ramach procesu wsparcia innowatorów zapewnia także dofinansowanie ich działań akceleracyjnych w postaci bezzwrotnych grantów (*non-dilutive grant*²²). Drugim elementem DIANA jest *Trusted Capital Marketplace*. Składać się on będzie z krajowych Zaufanych Baz Danych (*Trusted Capital Database*), mających zawierać informacje o zaufanych VC i inwestorach, a także firmach technologicznych, w tym start-upach. Trzeci element to *Rapid Adoption Service*, który ma za zadanie wspierać kraje członkowskie w procesie szybkiego wdrażania nowych technologii od momentu opracowania nowego rozwiązania, poprzez dostarczenie jego prototypu i przeprowadzenie testów, aż do momentu nabycia przez siły zbrojne gotowego produktu. Jest to kluczowy mechanizm, który ma pomóc przyspieszyć proces adopcji nowych i przełomowych technologii przez wszystkie kraje członkowskie NATO.

W skład DIANA wchodzi także elementy powiązane, czyli podmioty zaproponowane przez kraje członkowskie, a zaakceptowane przez NATO, zapewniające konkretne usługi i pomoc w realizowanych przez DIANA programach akceleracyjnych. Wsparcie świadczone będzie na podstawie przyjętych harmonogramów i wcześniej podpisanych umów. Pierwszym z tych elementów są krajowe akceleratory DIANA, które zapewnią będą wsparcie biznesowe, merytoryczne i technologiczne w obrębie programów akceleracyjnych²³,

²¹ Przy czym europejska siedziba ma także biuro regionalne w Tallinnie.

²² W pierwszej fazie wsparcie wyniesie 100 000 euro, w drugiej zaś 300 000 euro.

²³ Projekty realizowane będą na poziomie gotowości technologicznej TRL 4–7.

zorganizowanych w formule tzw. wyzwań wzorowanych na DARPA, a sformułowanych przez decydentów i interesariuszy NATO w ramach tzw. Kierunków Strategicznych (*Strategic Directions*). Docelowo akceleratory będą tworzyć sieć, stanowiącą przestrzeń do wzajemnej wymiany doświadczeń i dobrych praktyk oraz wspólnej pracy start-upów, firm i innowatorów z sektora akademickiego. Obecnie NATO zaakceptowało akceleratory zlokalizowane w Belgii, Czechach, Danii, Estonii, Grecji, Portugalii, Turcji, Wielkiej Brytanii, USA oraz we Włoszech²⁴. W przeważającej mierze są to komercyjne, cywilne akceleratory, już funkcjonujące w krajach członkowskich, posiadające doświadczenie w realizacji programów inkubacyjnych i akceleracyjnych, w tym w obszarze *deep technologies*, których usługi często uzupełniane są przez kompetencje i wiedzę ośrodków akademickich lub innych instytucji badawczych.

Drugim elementem powiązanim są centra testowe, czyli laboratoria rządowe, akademickie lub prywatne, dysponujące infrastrukturą, która pozwala firmom technologicznym i podmiotom uczestniczącym w programie akceleracyjnym, przy wsparciu merytorycznym ekspertów i naukowców, rozwijać, weryfikować i walidować rozwiązania technologiczne. Obecnie ekosystem DIANA obejmuje ponad 90 wstępnie lub finalnie zaakceptowanych centrów testowych²⁵, znajdujących się we wszystkich krajach NATO i specjalizujących się w różnych EDT²⁶.

19 czerwca 2023 r. rozpoczęła się rekrutacja do pierwszej pilotażowej edycji programu akceleracyjnego DIANA, w ramach której aplikujące start-upy, prowadzące działalność biznesową na terytorium Sojuszu, mogły przedstawić propozycje rozwiązań technologicznych w obszarze trzech wyzwań, wynikających z aktualnych potrzeb bezpieczeństwa i obronności NATO:

- odporności systemu energetycznego (*energy resilience*) na skutki konfliktów lub katastrof naturalnych;

²⁴ Dane na dzień 21 listopada 2023 r.

²⁵ Dane na dzień 21 listopada 2023 r.

²⁶ *Test Centres*, <https://diana.nato.int/test-centres.html> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).

- bezpiecznej wymiany informacji (*secure information sharing*), zwłaszcza w dynamicznym środowisku, czyli w czasie trwania konfliktu zbrojnego, zaistnienia sytuacji kryzysowej bądź realizacji misji pokojowych;
- detekcji i monitoringu przy użyciu sensorów (*detection and surveillance through sensors*), zwłaszcza z zastosowaniem do wykrywania zagrożeń na trudnodostępnych obszarach np. nabrzeżnych i podmorskich²⁷.

Polska z 77 ofertami znalazła się na czwartym miejscu (po USA, Wielkiej Brytanii i Kanadzie), jeśli chodzi o liczbę aplikacji, przy czym ostatecznie do programu akceleracji zakwalifikowała się tylko jedna polska spółka technologiczna. Zastrzykiem energii dla działalności akceleratora DIANA i start-upów, uczestniczących w programach akceleracyjnych, mają być inwestycje realizowane przez fundusz NIF, który ma zostać uruchomiony do końca 2023 r. Fundusz o wartości 1 mld euro na okres 15 lat z przeglądaniami co 5 lat ma pokryć wszystkie koszty zarządzania i procesu inwestycyjnego NATO. NIF ma na celu zaadresowanie problemu braku kapitału wysokiego ryzyka i funduszy na rozwój start-upów z sektora *deep tech* oraz niskiego udziału w ekosystemie innowacji tzw. nietradycyjnych dostawców technologii (*non-traditional suppliers*), czyli przede wszystkim start-upów postrzeganych przez NATO za kluczowego partnera w ekosystemie innowacji, zdolnego wprowadzać innowacje w bardziej dynamicznym tempie i zwinniej oraz w szerszym spektrum technologii. Zgodnie z założeniami fundusz będzie pełnił także rolę zaufanego doradcy dla start-upów (zwłaszcza gdy takie start-upy otrzymają oferty inwestycyjne z niezauważanych źródeł kapitału) oraz agencji odpowiedzialnej za zaangażowanie innych zaufanych źródeł kapitału, w tym z VCs czy CVCs (*Corporate Venture Capital*). Można się spodziewać, że udział finansowy NIF w danym przedsięwzięciu wygeneruje efekt zainteresowania nim, gdyż będzie sygnałem (*market signaling*) świadczącym o zaufaniu do danego podmiotu, rynkowej atrakcyjności produktu (*product-market fit in defence and security*) oraz jakości technologii

²⁷ *Challenges*, <https://www.diana.nato.int/challenges.html> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).

tworzonej i walidowanej (*de-risking investments*) pod parasolem NATO. Fundusz będzie przypominał w swej formule model CVC, co oznacza, że skoncentruje się głównie na realizacji celu strategicznego inwestorów, którym dla NATO jest rozwój rozwiązań dla bezpieczeństwa i obronności, a niekoniecznie wyłącznie czysto finansowy zysk.

Znaczenie i wpływ EDT na pozycję międzynarodową państw

Nowe i przełomowe technologie (EDT) to grupa wyselekcjonowanych przez NATO obszarów technologicznych, które pozostają w sferze zainteresowania i rywalizacji strategicznej między największymi potęgami gospodarczymi i militarnymi świata. W kolejnych latach i dekadach te technologie, będące w większości rozwiązaniami podwójnego zastosowania, wpłyną na realizację podstawowych celów Sojuszu, rozwój zdolności obronnych oraz budowanie odporności systemowej NATO i krajów członkowskich. W 2023 r. lista technologii NATO obejmuje następujące obszary:

- sztuczna inteligencja,
- technologie autonomiczne,
- technologie kosmiczne,
- technologie hipersoniczne,
- informatyka kwantowa,
- biotechnologia i technologia ulepszania człowieka,
- nowe materiały i produkcja,
- energetyka i napęd,
- sieci komunikacyjne następnej generacji²⁸.

Rozwój i implementacja EDT są szczególnie istotne z uwagi na ich kluczową rolę w budowaniu arsenału zdolności ofensywnych i defensywnych we wszystkich militarnych domenach operacyjnych. Innowacyjne wykorzystanie przez Ukrainę zaawansowanych technologii nie tylko militarnych, lecz także cywilnych, takich jak sztuczna inteligencja, zaawansowana analiza wielkich zbiorów danych,

²⁸ *Emerging and...*, *op.cit.* (dostęp: 16 października 2023 r.).

jest jednym z powodów, dla których Rosja w ramach prowadzonych działań wojennych utraciła już w pierwszych miesiącach inwazji na Ukrainę swoją strategiczną przewagę i inicjatywę. Ukraina dzięki technologicznemu zaawansowaniu i tzw. kulturze innowacji skutecznie niweluje liczbowe i konwencjonalne przewagi rosyjskich sił zbrojnych i jest w tym zakresie z pewnością cennym źródłem do wyciągnięcia wniosków dla państw NATO. Zastosowanie cywilnych technologii do celów militarnych widać m.in. w masowym użyciu cywilnych dronów, wykorzystaniu Starlinków jako zaawansowanych systemów łączności i transmisji danych, pozyskiwania danych i informacji dzięki komercyjnym usługom satelitarnym, zwiększających świadomość sytuacyjną armii, ułatwiających szybsze podejmowanie decyzji na polu walki czy też dzięki technologii rozpoznawania twarzy i głosu, bazujących na sztucznej inteligencji z zastosowaniem szeregu rozwiązań w formie aplikacji mobilnych, użytkowanych np. przez żołnierzy obrony powietrznej²⁹. Wojna w Ukrainie może przejść do historii jako najbardziej zaawansowana technologicznie, gdyż codziennie dostarcza ona dowodów na zmiany, które dokonały się na współczesnym polu walki, a także w zakresie integracji działań zbrojnych z działaniami cyberofensywnymi i cyberdefensywnymi. Te zmiany wymuszają również potrzebę sprawnej i efektywnej adaptacji technologicznej i organizacyjnej, w tym celu także Ukraina tworzy swój ekosystem innowacji, który obejmuje m.in. klastr technologii obronnych BRAVE1, stymulujący rozwój innowacji wojskowych³⁰. Ukraina wpiera także współpracę publiczno-prywatną i rozwija zdolności produkcyjne, obsługujące rozwiązania tworzone przez innowatorów. Decydenci ukraińscy podkreślają, że sektor innowacji

²⁹ Jest dostępnych wiele publikacji na temat wykorzystania cywilnych technologii w czasie wojny w Ukrainie. Więcej informacji m.in. w: J. McGee-Abe, *One year on: 10 technologies used in the war in Ukraine*, <https://techinformed.com/one-year-on-10-technologies-used-in-the-war-in-ukraine/> (dostęp: 16 października 2023 r.) oraz G.C. Allen, *Across Drones, AI, and Space, Commercial Tech Is Flexing Military Muscle in Ukraine*, <https://www.csis.org/analysis/across-drones-ai-and-space-commercial-tech-flexing-military-muscle-ukraine> (dostęp: 16 października 2023 r.).

³⁰ *Ukraine launches BRAVE1 defence tech cluster to stimulate development of military innovations and defence technologies*, <https://www.kmu.gov.ua/en/news/v-ukraini-zapustyly-defense-tech-cluster-brave1-iakyyi-stymuliuvatyme-rozvytok-viiskovykh-innovatsii-ta-oboronnykh-tekhnologii> (dostęp: 16 października 2023 r.).

technologicznych dla bezpieczeństwa i obrony jest „sekretną bronią” w wojnie z Rosją, i że będzie priorytetowym obszarem rozwoju przemysłowego także po zakończeniu wojny³¹. Doświadczenie ukraińskie jest dla członków NATO kolejnym powodem, dla którego powinni oni przyspieszyć rozwój swojego ekosystemu innowacji oraz wpięcie się do ekosystemu DIANA, gdyż dowodzi, że zastosowanie technologii cywilnych, w tym EDT na polu walki, w zakresie dowodzenia, kierowania czy logistyki, buduje asymetryczne przewagi nad przeciwnikiem, znacznie zasobniejszym sprzętowo i liczebnie, a także pozwala zminimalizować straty własne.

EDT są także kluczowe z wielu innych względów, które warto wymienić w kontekście toczących się w Polsce dyskusji o konieczności wzmocnienia krajowych zdolności technologicznych. Przede wszystkim przełomowe wynalazki i rozwiązania technologiczne mogą nie tylko zwiększać potencjał gospodarczy kraju, lecz także stanowić istotne narzędzie wpływu geopolitycznego i umożliwić prowadzenie bardziej skutecznej polityki zagranicznej i gospodarczej. Nie inaczej jest w przypadku grupy *Emerging and Disruptive Technologies*. Ten wymiar można zatem nazwać geotechnologicznym potencjałem państwa³², to znaczy „zdolnością państwa do projekcji siły i budowania przewag, która wynika z możliwości kontroli wytwarzania rozwiązań technologicznych”³³. Takie zdolności wiążą się ściśle z pozycją geoeconomiczną kraju, wpływają na jej pozycję geopolityczną (są zatem także nośnikami *soft*, *hard*, oraz *information power*³⁴) oraz bezpieczeństwo wewnętrzne i międzynarodowe.

³¹ M. Fedorov, *Ukraine's vibrant tech ecosystem is a secret weapon in the war with Russia*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-vibrant-tech-ecosystem-is-a-secret-weapon-in-the-war-with-russia/> (dostęp: 16 października 2023 r.).

³² Znaczenie słowa „geotechnologia” trafnie zdefiniował Stephen Robert Nagy i określił je jako wpływ technologii na projekcję siły oraz budowanie przewag geopolitycznych i geoeconomicznych przez państwa. Za: Nagy S.R., *Geotechnology meets geopolitics: US-China AI Rivalry and Implication for Trade and Security*, „World Commerce Review” 2018, <https://www.worldcommercereview.com/html/nagy-geotechnology-meets-geopolitics.html> (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

³³ I. Albrycht, M. Rekowski (red.), *Geopolityka nowych technologii cyfrowych*, Instytut Kościuszki, Kraków 2020, s. 64, <https://ik.org.pl/publikacje/raport-geopolityka-nowych-technologii-cyfrowych/> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).

³⁴ *ibidem*, s. 65.

EDT oddziałują także na kwestie „pozamilitarne”, w tym istotne jest ich zastosowanie w budowie takich przewag strategicznych państw, jak np. pogłębianie zdolności wywiadowczych czy działania dezinformacyjne. Innowacje są ważne także dla takich dziedzin jak edukacja, zdrowie, energetyka czy transport, gdyż mogą zdecydowanie zwiększać potencjał i konkurencyjność państw, a także prowadzić do wzmacniania ich systemowej odporności. Znaczenie tej odporności, w tym odporności cyfrowej i cyberodporności, również zostało uwypuklone w czasie wojny w Ukrainie. Duże zbiory danych, sztuczna inteligencja czy technologie komunikacyjne i chmurowe skutecznie pomogły i pomagają w przewidywaniu, zarządzaniu i radzeniu sobie z sytuacjami kryzysowymi zarówno w domenie fizycznej, jak i cyfrowej, umożliwiając szybki powrót do normalnego funkcjonowania krytycznych usług publicznych po awarii czy ich celowym uszkodzeniu. Systemowa odporność państwa – zwłaszcza w obliczu coraz częstszych sytuacji kryzysowych, jak pandemie, czy katastrofy naturalne, ale także proliferacji zagrożeń hybrydowych – w coraz większym stopniu zależy od umiejętności wykorzystania zdobyczy technologicznych i zdolności innowacyjnych, które umożliwiają skuteczne przygotowanie się i reagowanie na te wyzwania³⁵. W kontekście gospodarki EDT mogą z kolei przyczynić się do zachowania ciągłości biznesowej, stymulowania wzrostu gospodarczego i zwiększania konkurencyjności kraju. Istotna kontrybucja sektora technologicznego do PKB, dzięki innowacjom w dziedzinach takich jak informatyka, biotechnologia czy energetyka, może wpłynąć na zwiększenie dobrobytu obywateli i poprawę pozycji kraju na arenie międzynarodowej.

³⁵ Por. I. Albrycht (red.), *Systemowa odporność państwa w cyfrowej erze*, <https://ik.org.pl/publikacje/premiera-raport-systemowa-odpornosc-panstwa-w-cyfrowej-erze/> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).

Model Triple Helix w systemie innowacji NATO

DIANA spełnia kluczową funkcję w łączeniu potencjału i zdolności technologicznych w obrębie NATO. Tym samym istotne będą zarówno współpraca na szczeblu sojuszniczym, jak i konsolidacja zasobów krajowych oraz kooperacja sektora cywilnego, wojskowego i akademickiego.

W ostatnich dekadach sektor prywatny był siłą napędową cyfrowych innowacji technologicznych, które nie przekładały się w stopniu wystarczającym na rozwiązanie globalnych wyzwań, budowanie zdolności i potencjału militarnego czy wspieranie odporności państw. Dlatego w czasach napięć międzynarodowych sektor obronny wraz z sektorem cywilnym musi zacząć podążać ścieżką dynamicznej innowacyjności. Działalność DIANA, która tak jak wspomniano, koncentruje się wokół tzw. wyzwań, definiowanych i określanych przez wojskowe władze NATO, ma doprowadzić do współtworzenia przez sektor prywatny, akademię, a także wojskowych i rządowych użytkowników końcowych (*military and governmental end users*) skutecznej odpowiedzi technologicznej, wpisującej się w zapotrzebowanie NATO na konkretne zdolności operacyjne. W ramach tego procesu Sojuszowi zależy na współpracy z tradycyjnymi dostawcami, ale przede wszystkim z mniejszymi firmami i start-upami, których produkty i usługi charakteryzują się często „radykałną innowacyjnością”, a także mieszczą się w kategorii *deep technologies*. Z uwagi na zaawansowanie technologiczne i stosunkowo długi proces rozwoju produktu, a następnie jego walidacji rynkowej, dotychczas te start-upy nie cieszyły się wystarczającym zainteresowaniem prywatnych inwestorów i nie znajdowały łatwo rynku zbytu dla swoich produktów. Skutkowało to wkraczaniem przez nie na ścieżkę długiego procesu sprzedaży i kontraktowania, który kończył się – jak wskazuje na to nazwa zjawiska – „w dolinie śmierci rynkowej” (*valley of death*). Tym samym do zachodniego ekosystemu innowacji nie napływał wystarczający strumień rozwiązań, które mogłyby w znaczący i pozytywny sposób wpłynąć na zwiększenie zdolności militarnych NATO. Wraz z decyzją polityczną NATO o zaangażowaniu w rozwój radykalnych innowacji

można zaobserwować także zwiększoną chęć do współpracy z armią ze strony rynku komercyjnego. Przykładowo w USA wraz ze wzrostem zainteresowania rozwiązaniami tzw. nowej generacji firm obronnych z Doliny Krzemowej (*new generation of Silicon Valley-style defence companies*) czołowi innowatorzy i inwestorzy VC, jak na przykład Marc Andreessen³⁶ czy Peter Thiel³⁷, coraz częściej mówią o tym, że Dolina powinna „wrócić do swoich zimnowojennych korzeni w militarno-przemysłowym kompleksie”³⁸, oraz stawiają ważne pytanie o rolę start-upów i amerykańskiego zagłębia innowacji technologicznych w budowaniu bezpieczeństwa narodowego³⁹.

Podobne pytanie pojawia się w kontekście roli sektora akademickiego. Z całą pewnością konieczność większego zaangażowania naukowców w wysiłek innowacyjny na rzecz bezpieczeństwa i obrony dostrzegana jest już dziś przez NATO. Zostało to odzwierciedlone w karcie DIANA⁴⁰, szeroko definiującej grupę innowatorów, których udział w akceleracji rozwiązań technologicznych w ramach jej programów jest pożądanym. Kierunek obrony przez Sojusz jawi się jako zdecydowanie słuszny. Badania, prowadzone przez wiodące

³⁶ Marc Andreessen to m.in. współtwórca przeglądarki Mosaic i Netscape Navigator czy współzałożyciel serwisu PayPal. Firma Andreessen Horowitz, której jest współwłaścicielem, zajmuje pierwsze miejsce na liście firm VC pod względem zarządzanych aktywów.

³⁷ Peter Thiel to m.in. współzałożyciel serwisu PayPal, giganta technologicznego Palantir Technologies czy VS i Founders Fund, który był pierwszym zewnętrznym inwestorem Facebooka.

³⁸ ”To reclaim Silicon Valley from software-loving peaceniks and return to its roots in the cold war military-industrial complex”. Za: *The Midas of Mordor*, ”The Economist” 2021, t. 440, nr 9164, s. 56.

³⁹ ”Many major Valley companies over the last 50 years have played critical roles in supporting our government’s defense and intelligence missions. That the United States has historically been the world leader in technology has reinforced our national security, and our national security has made our country and our industry peaceful and prosperous. Today, as software eats the world, technology know-how is being democratized faster than ever before. As a result, other countries — some of whom leapfrogged the Internet era straight to mobile, cloud, and AI — are racing to deploy today’s advanced technology on multiple fronts, including defense, in some cases faster and more aggressively than the United States. Will the U.S. continue to lead the technological way in defense?”. Za: M. Andreessen *Anduril*, <https://a16z.com/2019/10/03/anduril/> (dostęp: 10 lipca 2023 r.).

⁴⁰ ”The innovators of these solutions include academia and private sector actors such as Big Tech, start-ups, entrepreneurs and SMEs,3 as well as system integrators”. Za: *Charter of the NATO Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic, PO(2022)0147* (dostęp: 10 lipca 2023 r.).

uniwersytety, doprowadziły na przestrzeni wielu ostatnich lat do przełomowych innowacji, takich jak szybkie sekwencjonowanie całego genomu (Cambridge University), terapie programowanymi komórkami T (University College London), światłowody (London Imperial Collage) oraz technologia algorytmu Page Rank, która stała się podstawą wyszukiwarki internetowej Google (Stanford University)⁴¹. Znany przykładem szybkiej komercjalizacji badań, istotnej z punktu widzenia zdrowia publicznego oraz gospodarki, jest partnerstwo Uniwersytetu Oksfordzkiego z AstraZeneca, w ramach którego szczepionka przeciwko Covid-19 została opracowana i wprowadzona na rynek w mniej niż 12 miesięcy⁴². Według danych firmy badawczej Beahurst uniwersytety postrzegane są także coraz częściej przez prywatnych inwestorów jako wylęgarnie start-upów technologicznych. Dla przykładu finansowanie kapitałowe dla akademickich spinoutów⁴³ w Wielkiej Brytanii wzrosło z 405 mln funtów w 2012 r. do 2,54 mld funtów w 2021 r.⁴⁴ W związku ze strategicznym planem przekształcenia Wielkiej Brytanii w „technologiczne i naukowe supermocarstwo” rząd w Londynie uczynił zwiększenie liczby spinoutów w Wielkiej Brytanii jednym z głównych priorytetów swojej polityki. Zamierza on zainwestować w ten cel 370 mln funtów, licząc podobnie jak NATO, że ta kwota zapewni przyływ dodatkowego kapitału inwestycyjnego ze źródeł prywatnych⁴⁵. W celu jego realizacji zwraca się uwagę na istotną i nagłą potrzebę zapewnienia jeszcze większego zainteresowania VC uniwersyteckimi przedsięwzięciami innowacyjnymi, a także planuje się „odblokowanie kapitału

⁴¹ *ibidem*.

⁴² *ibidem*.

⁴³ „Spinout” i „spinoff” to dwie różne formy przedsiębiorstw lub technologii wyodrębnionych z istniejących organizacji, w tym często z uniwersytetów, w celu komercjalizacji określonej technologii lub odkryć naukowych. Spinout i spinoff różnią się m.in. stopniem niezależności od organizacji macierzystej. Spinoff powstaje poprzez wydzielenie się z organizacji macierzystej, działa z nią jednak we współpracy, a spinout to nowe przedsięwzięcie, które działa jeszcze bardziej niezależnie od organizacji macierzystej.

⁴⁴ C. Conchie, *Why university spinouts are a battleground in the government's 'science and tech superpower' plans*, <https://www.cityam.com/why-university-spinouts-are-a-battleground-in-the-governments-science-and-tech-superpower-plans/> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).

⁴⁵ *ibidem*.

emerytalnego i zapewnienie większej stabilności w zakresie przepisów podatkowych dotyczących badań i rozwoju”, tak aby zwiększyć przepływ gotówki do nowej fali start-upów wychodzących z brytyjskich uniwersytetów⁴⁶. Ten trend powinny dostrzec także pozostali sojusznicy, gdyż wiele uniwersytetów na terytorium NATO prowadzi ambitne projekty B+R w obszarze priorytetowych dla Sojuszu EDT.

Udział polskich podmiotów w strukturze ekosystemu innowacji NATO

Polska już dziś odgrywa ważną rolę w ekosystemie innowacji NATO. Jest nie tylko aktywnym członkiem DIANA, lecz także jednym z 23 krajów NATO inwestorem w NIF. PFR Ventures zgodnie z decyzją Kancelarii Prezesa Rady Ministrów i Ministerstwa Obrony Narodowej (MON) zainwestuje w NIF 42 mln euro (około 190 mln zł) z budżetu PFR⁴⁷. W Warszawie powstanie także jedno z trzech biur NIF – obok Amsterdamu, głównej siedziby, oraz Londynu.

W Polsce będzie się znajdować również siedem centrów testowych DIANA, które mają funkcjonować w ramach następujących instytucji: Sieć Badawcza Łukasiewicz – Instytut Technik Innowacyjnych EMAG w Katowicach, Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie, Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe, Wojskowy Instytut Techniki Panczernej i Samochodowej w Sulejówku, Wojskowy Instytut Techniki Inżynieryjnej we Wrocławiu, Centrum Analiz Geoprze-strzennych i Obliczeń Satelitarnych w Warszawie oraz Przemysłowy Instytut Automatyki i Pomiarów, również w Warszawie. W maju 2023 r. MON złożył polską ofertę konsorcjum Krakowskiego Parku Technologicznego i Akademii Górniczo-Hutniczej na utworzenie akceleratora DIANA w Krakowie⁴⁸. Jeśli oferta zostanie pozytywnie oce-

⁴⁶ *ibidem*.

⁴⁷ A. Bełcik, *Polska w funduszu inwestycyjnym NATO. Regionalne biuro w Warszawie*, <https://www.pb.pl/polska-w-funduszu-inwestycyjnym-nato-regionalne-biuro-w-warszawie-1190182> (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

⁴⁸ Por. AGH i KPT razem wspierają rozwój sektora obronności i bezpieczeństwa w Polsce, <https://www.agh.edu.pl/aktualnosci/detail/agh-i-kpt-razem-wspieraja-rozwoj-sektora-obronnosci-i-bezpieczenstwa-w-polsce> (dostęp: 16 października 2023 r.).

niona i zaopiniowana, a następnie zaakceptowana przez Radę Dyrektorów DIANA (*Board of Directors*), to Polska stałaby się największym krajem na wschodniej flance NATO, w którym zlokalizowany byłby ośrodek wsparcia innowacji DIANA, a także siedziba NIF. Mając na uwadze zarówno niezwykle potężny potencjał polskiego sektora wysokich technologii, jak i imponującą liczbę ośrodków akademickich, a także strategiczną współpracę polsko-ukraińską i polsko-amerykańską, dawałoby to niezwykle możliwości związane z rozwojem innowacji technologicznych, transferem wiedzy, wymianą informacji i kooperacją technologiczną, zwiększając potencjał obrony i odstraszania na wschodniej flance NATO⁴⁹.

W kierunku efektywnego polskiego ekosystemu innowacji dla bezpieczeństwa i obronności

Jednym z priorytetów działań realizowanych przez NATO w obszarze wspierania innowacyjności technologicznej jest zredukowanie tzw. przepaści innowacyjnej (*innovation gap*) między państwami członkowskimi. Oznacza ona nierówny poziom pozyskiwania przez siły zbrojne sojuszników, rozwiązań opartych na EDT na potrzeby bezpieczeństwa i obronności. NATO będzie zatem chciało, aby instrumenty, takie jak DIANA oraz NIF, wspierały osiągnięcie dojrzałości i efektywności przez możliwie największą liczbę systemów innowacji w krajach członkowskich. Chodzi o to, aby wysiłek innowacyjny podejmowany był skutecznie i efektywnie przez wszystkich członków Sojuszu, a także, by poszczególne kraje zaktywizowały w ramach ekosystemów innowacji swoje sektory prywatne i akademickie. Można się zatem spodziewać, że proces uczenia się innowacyjności dzięki wymianie najlepszych praktyk i generowaniu efektu sieci (*network effect*) będzie „rozlewał się” z NATO na poszczególne państwa członkowskie (*spillover effect*), wspierając budowanie krajowych ekosystemów, a także

⁴⁹ Por. I. Albrycht, *The Technological Dimension of NATO's Eastern Flank: Towards Military Tech Powers*, w: D. Jankowski, T. Stępniewski (red.), *Central and Eastern Europe: NATO's New Centre of Gravity*, Prace IEŚ 6/2023, Lublin, 2023, <https://ies.lublin.pl/prace/central-and-eastern-europe-natos-new-centre-of-gravity/>, (dostęp: 9 stycznia 2024 r.).

pogłębianie współpracy wszystkich istotnych interesariuszy w ramach modelu *Triple Helix*. Z punktu widzenia efektywności procesu utrzymania przewagi technologicznej NATO istotne będzie także stworzenie technologicznych specjalizacji krajowych. Polska może być jednym z głównych beneficjentów obu tych procesów.

Polskie dokumenty strategiczne, definiujące cele w obszarze bezpieczeństwa i obrony kraju, prezentują w zakresie technologicznym podejście spójne z NATO, dostrzegają i odpowiednio wartościują skalę wyzwań oraz zagrożeń w związku z ewolucją pola walki i środowiska bezpieczeństwa RP. W Koncepcji Obronnej Rzeczypospolitej Polskiej z maja 2017 r. czytamy, że „przyszłe zadania na rzecz obronności będą wypełniane nie tylko na polu walki, lecz także w cyberprzestrzeni, w myśl postanowień szczytu NATO w Warszawie. Przewidujemy, że wzrośnie rola uzbrojenia i sprzętu wojskowego niewymagającego bezpośredniego sterowania przez człowieka. Dynamiczny rozwój technologii odkryje przed nami nowe możliwości w prawie każdym aspekcie obronności”⁵⁰. Z kolei Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej⁵¹, podpisana przez Prezydenta RP w maju 2020 r., wskazuje, że „rozwój nowych technologii – zarówno cywilnych, jak i wojskowych – sprawia, że istotnie wzrasta wykorzystanie bezzałogowych i autonomicznych systemów, zautomatyzowanych i zrobotyzowanych platform uzbrojenia wykorzystujących sztuczną inteligencję, a także systemów broni precyzyjnego rażenia na dalekie odległości, w tym rakiet balistycznych i manewrujących. Następuje szybki postęp w dziedzinie technologii cyfrowych. Powoduje to konieczność efektywnego wykorzystania najnowszych technologii. Rozwój rozwiązań opartych na szerokopasmowych sieciach łączności stacjonarnej i mobilnej (5G i kolejnych generacji), Internecie Rzeczy, chmurze obliczeniowej, technologii kwantowych, automatyzacji usług, uczeniu maszynowym, nanotechnologii i sztucznej inteligencji stwarza nowe możliwości rozwojowe

⁵⁰ *Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/koncepcja-obronna-kraju> (dostęp: 22 lipca 2023 r.).

⁵¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf (dostęp: 22 lipca 2023 r.).

dla Polski, równocześnie generując nieznane wcześniej zagrożenia. Wyzwaniem dla państwa jest włączenie się w wyścig technologiczny w tym obszarze, dającym Polsce możliwość wyjścia z roli wyłącznie użytkownika i dołączenie do grona krajów o efektywnie funkcjonującej gospodarce cyfrowej, dostarczających rozwiązania i współtworzących międzynarodowe standardy”. Dlatego postuluje się promowanie rozwoju i wdrażania „nowoczesnych technologii oraz wykorzystywanie ich efektów na rzecz bezpieczeństwa narodowego”. Strategia przedstawia także wartościowe rekomendacje w zakresie potrzeby wzmocnienia koordynacji międzyresortowej „na rzecz rozwoju zdolności krajowej bazy przemysłowej i technologicznej w obronności, zgodnie z potrzebami bezpieczeństwa państwa”. Wskazuje także na konkretne obszary technologiczne, które zgodnie z przedstawionym postulatem mogłyby, zdaniem autorki artykułu, stać się polskimi specjalizacjami technologicznymi, w tym na kryptologię, wytwarzanie urządzeń telekomunikacyjnych, wyposażonych w moduły kryptograficzne złożone z produkowanych w Polsce podzespołów mikroelektronicznych i własnego oprogramowania, na rozwój rodzimych rozwiązań w zakresie cyberbezpieczeństwa oraz na potrzebę zbudowania „zdolności do rozwoju technologii oraz do produkcji zasobów strategicznych w czasie pokoju, kryzysu i wojny”. Państwo ma także „zapewnić warunki sprzyjające rozwojowi innowacyjności, m.in. przez pomoc państwa w finansowaniu projektów, ich komercjalizacji i umiędzynarodowienia”. Strategia zakłada „wzmocnienie i rozbudowywanie potencjału państwa m.in. poprzez prowadzenie finansowanych przez państwo prac badawczo-rozwojowych w obszarze nowoczesnych technologii, m.in. uczenia maszynowego, Internetu Rzeczy, szerokopasmowych sieci łączności stacjonarnej i mobilnej (5G i kolejnych generacji), w tym także współpracę z uczelniami i instytucjami naukowymi oraz przedsiębiorstwami – zarówno z sektora publicznego, jak i prywatnego”. Dokument adreduje także potrzebę rozbudowy zasobów ludzkich jako niezbędnych do rozwoju naukowego, technologicznego i innowacyjnego kraju. Wskazuje się, że należy „przeciwdziałać odpływowi kapitału ludzkiego oraz przedsięwzięć za granicę”, a także „promować nauki ścisłe

w celu zwiększenia kompetencji technologicznych, zwłaszcza w zakresie bezpieczeństwa, w tym obronności, oraz kierunku kształcenia szczególnie pożądane dla rozwoju kraju”. Powinno iść to w parze ze zwiększeniem nakładów „na badania i rozwój do poziomu średniej europejskiej oraz podnieść efektywność wykorzystania wyników tych prac i ich komercjalizacji”. Dodatkowo w 2023 r. w MON stworzone zostało opracowanie Priorytetowe kierunki badań naukowych w resorcie obrony narodowej w latach 2021–2035, będące „podstawowym dokumentem referencyjnym resortu obrony narodowej wskazującym kierunki badań naukowych i rozwój technologii zgodne z perspektywicznymi potrzebami Sił Zbrojnych RP”⁵². Dokument podkreśla rolę *Emerging and Disruptive Technologies* jako technologii stanowiących „potencjalnie szansę na skokową poprawę parametrów krytycznych” sprzętu wojskowego, co przyspieszy „proces osiągnięcia przewagi nad ewentualnym przeciwnikiem”⁵³. Jednocześnie zakłada się, że „zastosowanie EDT w obszarze bezpieczeństwa i obrony pozytywnie wpłynie na zdolności operacyjne i kształtowanie przyszłego pola walki, stąd też kluczowe jest aktywne zaangażowanie się Polski w działania służące rozwijaniu i wdrażaniu EDT, poprzez programy krajowe oraz udział w inicjatywach sojuszniczych i partnerskich”⁵⁴.

Wnioski i podsumowanie

Na poziomie koncepcji strategicznej polskie państwo jest dobrze przygotowane do budowy krajowego ekosystemu innowacji na potrzeby bezpieczeństwa i obronności. W najbliższych miesiącach i latach wsparcie polityczne, zadeklarowane w strategicznych dokumentach krajowych i sojuszniczych, powinno przełożyć się na bardzo konkretne działania zarówno o wymiarze politycznym, systemowym, finansowym, jak i organizacyjnym, tak aby możliwe było osiągnięcie celów krótko – i długoterminowych, zgodnych z krajowymi ambicjami

⁵² *Priorytetowe kierunki badań naukowych w resorcie obrony narodowej w latach 2021–2035*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2023, s. 3.

⁵³ *ibidem*, s. 3.

⁵⁴ *ibidem*, s. 3.

technologicznymi oraz potrzebami bezpieczeństwa narodowego. Aby osiągnąć ten cel, należy w jak największym stopniu aktywizować polski potencjał naukowo-badawczo-biznesowy, maksymalizować korzyści wynikające z udziału w ekosystemie innowacji NATO (oraz UE) oraz szanse związane ze zwiększeniem budżetu obronnego. W tym celu Polska, poprzez działania rządu i administracji publicznej, powinna:

- W pierwszej kolejności dokonać analizy stopnia dojrzałości polskiego ekosystemu innowacji, jego mocnych i słabych stron⁵⁵, po to, aby idąc za przykładem NATO oraz wybranych krajów członkowskich, opracować i przyjąć osobną strategię technologiczną wraz z planem jej wdrażania⁵⁶;
- Powołać pełnomocnika MON lub rządu ds. EDT, rozbudować Departament Innowacji MON, a także utworzyć stanowiska tzw. technologicznych ambasadorów – dyplomatów lub ekspertów, którzy będą utrzymywać stałe kontakty z elementami ekosystemu DIANA oraz unijnym hubem innowacji⁵⁷;
- Dokonać przeglądu projektów B+R+I, realizowanych przez sektor prywatny i akademicki, a także posiadanych zdolności technologicznych w przemyśle obronnym i sektorze komercyjnym⁵⁸;
- Stworzyć bazę danych o zaufanych firmach i start-upach, które mogłyby być aktywnie zachęcane do angażowania się w rozwój innowacji zgodnie z celami Sojuszu⁵⁹;
- Aktywnie angażować się w tworzenie, a następnie promocję wyzwań ogłaszanych przez DIANA, tak aby następnie polscy przedsiębiorcy ze wsparciem informacyjnym podmiotów

⁵⁵ Można to zrobić z zastosowaniem jednej z istniejących metodologii, np.: R.S. Simon, F. Pothier, *Leading Edge: Key Drivers of Defence Innovation and the Future of Operational Advantages*, https://www.iiss.org/globalassets/media-library---content-migration/files/research-papers/2021/11/defence-innovation_oct-2021_s10.pdf (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

⁵⁶ Por. I. Albrycht, W. Lorenz, *NATO wzmacnia politykę technologiczną – szanse i wyzwania dla sojuszników*, <https://www.pism.pl/publikacje/nato-wzmacnia-polityke-technologiczna-szanse-i-wyzwania-dla-sojusznikow> (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

⁵⁷ *ibidem*.

⁵⁸ *ibidem*.

⁵⁹ *ibidem*.

publicznych oraz prywatnych (PFR, parki technologiczne) byli szeroko zaangażowani w proces formułowania na nie odpowiedzi technologicznej;

- Inicjować i realizować polskie programy akceleracyjne zarówno dla start-upów, jak i akademickich grup innowatorów, m.in. takie jak Program rozwoju technologii podwójnego zastosowania (*Innovation Dual-Use Accelerator, IDA*)⁶⁰;
- Zapewnić wsparcie dla uniwersyteckich centrów transferu technologii na drodze do ich dalszej profesjonalizacji i większego zaangażowania w rozwijanie innowacji dla bezpieczeństwa i obronności, w tym poprzez stworzenie platformy kontaktu ze społecznością inwestorów VC i CVC NATO (i pokrewne UE);
- Podjąć działania zmierzające do pobudzania przedsiębiorczości akademickiej, mającej na celu wzrost liczby spinoffów i spinoutów w obszarze *deep technologies*, a także strategię zachęcania inwestorów VC i CVC do finansowania uniwersyteckich projektów;
- Stworzyć na kształt NIF krajowy fundusz inwestycyjny dla start-upów i innowatorów działających w obszarze *deep technologies*;
- Zwiększyć środki na komercjalizację badań w ramach programów z obszaru bezpieczeństwa i obronności;
- Zintegrować działania ministerstw nakierowane na wsparcie innowacji uniwersyteckich, będących aktualnie wspólną domeną Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz Ministerstwa Rozwoju i Technologii;
- Rozpocząć działania komunikacyjne na arenie międzynarodowej, budujące markę Polski jako kraju innowacji na potrzeby sektora bezpieczeństwa i obrony, w tym cyberbezpieczeństwa. Zilustrować na przykład historię polskiego sukcesu w złamaniu kodu Enigma i podkreślić potrzebę innowacyjności, która wynika ze strategicznego położenia na wschodniej flance NATO.

⁶⁰ Program rozwoju technologii podwójnego zastosowania (IDA), <https://pfrsa.pl/ida.html?zakladki=ida-bootcamp-rozwoj-i-sieciowanie> (dostęp: 16 października 2023 r.).

W związku z toczącą się wojną w Ukrainie potrzeba innowacyjności w obszarze bezpieczeństwa i obronności stała się kluczowym wyzwaniem zwłaszcza dla krajów na wschodniej flance NATO, w tym dla Polski. Systemowo wspierając rozwój i implementację EDT o podwójnym zastosowaniu, Polska może modernizować konwencjonalne, a rozwijać nowoczesne zdolności obronne, budować asymetryczne przewagi militarne i zwiększać skuteczność odstraszania, a tym samym lepiej dbać o bezpieczeństwo względem agresywnej postawy Rosji i zwiększać swoją odporność na wyzwania związane z zagrożeniami hybrydowymi kolejnych dekad XXI w.

Bibliografia

References List

Piśmiennictwo

Literature

AGH i KPT razem wspierają rozwój sektora obronności i bezpieczeństwa w Polsce, <https://www.agh.edu.pl/aktualnosci/detail/agh-i-kpt-razem-wspieraja-rozwoj-sektora-obronnosci-i-bezpieczenstwa-w-polsce> (dostęp: 16 października 2023 r.).

Albrycht I. (red.), *Systemowa odporność państwa w cyfrowej erze*, <https://ik.org.pl/publikacje/premiera-raport-systemowa-odpornosc-panstwa-w-cyfrowej-erze/> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).

Albrycht I., Lorenz W., *NATO wzmacnia politykę technologiczną – szanse i wyzwania dla sojuszników*, <https://www.pism.pl/publikacje/nato-wzmacnia-polityke-technologiczna-szanse-i-wyzwania-dla-sojusznikow> (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

Albrycht I., Rekowski M. (red.), *Geopolityka nowych technologii cyfrowych*, Instytut Kościuszki, Kraków 2020, <https://ik.org.pl/publikacje/raport-geopolityka-nowych-technologii-cyfrowych/> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).

Allen G.C., *Across Drones, AI, and Space, Commercial Tech Is Flexing Military Muscle in Ukraine*, <https://www.csis.org/analysis/across-drones>

- ai-and-space-commercial-tech-flexing-military-muscle-ukraine (dostęp: 16 października 2023 r.).
- Andreessen M., *Anduril*, <https://a16z.com/2019/10/03/anduril/> (dostęp: 10 lipca 2023 r.).
- Andreessen-Horowitz*, https://en.wikipedia.org/wiki/Andreessen_Horowitz, (dostęp: 20 listopada 2023 r.).
- Bełcik A., *Polska w funduszu inwestycyjnym NATO. Regionalne biuro w Warszawie*, <https://www.pb.pl/polska-w-funduszu-inwestycyjnym-nato-regionalne-biuro-w-warszawie-1190182> (dostęp: 24 lipca 2023 r.).
- Błażlak R., Mazurek B., *Ekosystemy innowacji a system zarządzania innowacjami w przedsiębiorstwie*, „Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie” 2016, Politechnika Łódzka, nr 1209, http://repozytorium.p.lodz.pl/bitstream/handle/11652/1656/EKOSYSTEMY_INNOWACJI_SYSTEM_BLAZAK_MAZUREK_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (dostęp: 16 października 2023 r.).
- Challenges*, <https://www.diana.nato.int/challenges.html> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).
- Conchie C., *Why university spinouts are a battleground in the government’s ‘science and tech superpower’ plans*, <https://www.cityam.com/why-university-spinouts-are-a-battleground-in-the-governments-science-and-tech-superpower-plans/> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).
- Deep tech*, https://en.wikipedia.org/wiki/Deep_tech (dostęp: 1 lipca 2023 r.).
- Emerging and disruptive technologies*, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_184303.htm (dostęp: 10 lipca 2023 r.).
- Fedorov M., *Ukraine’s vibrant tech ecosystem is a secret weapon in the war with Russia*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-vibrant-tech-ecosystem-is-a-secret-weapon-in-the-war-with-russia/> (dostęp: 16 października 2023 r.).
- Jankowski D., Stępniewski T. (red.), *Central and Eastern Europe: NATO’s New Centre of Gravity*, Prace IeŚ 6/2023, Lublin, 2023, <https://ies.lublin.pl/prace/central-and-eastern-europe-natos-new-centre-of-gravity/>, (dostęp: 9 stycznia 2024 r.).
- McGee-Abe J., *One year on: 10 technologies used in the war in Ukraine*, <https://techinformed.com/one-year-on-10-technologies-used-in-the-war-in-ukraine/> (dostęp: 16 października 2023 r.).

- Minister Anna Fotyga członkiem Grupy Refleksyjnej NATO*, <https://www.gov.pl/web/nato/minister-anna-fotyga-czlonkiem-grupy-refleksyjnej-nato> (dostęp: 24 lipca 2023 r.).
- Nagy S.R., *Geotechnology meets geopolitics: US-China AI Rivalry and Implication for Trade and Security*, "World Commerce Review" 2018, <https://www.worldcommercereview.com/html/nagy-geotechnology-meets-geopolitics.html> (dostęp: 24 lipca 2023 r.).
- NATO Advisory Group on Emerging and Disruptive Technologies Annual Report 2020*, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/210303-EDT-adv-grp-annual-report-2020.pdf (dostęp: 24 lipca 2023 r.).
- NATO 2030 United for New Era report*, 9 grudnia 2020 r., <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1509> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).
- NATO2030*, North Atlantic Treaty Organization, <https://www.nato.int/nato2030/> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).
- Opening remarks by NATO Deputy Secretary General, Mircea Geoană*, North Atlantic Treaty Organization, 18 marca 2021 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_182357.htm (dostęp: 16 października 2023 r.).
- Peter Thiel*, https://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Thiel (dostęp: 20 listopada 2023 r.).
- Program rozwoju technologii podwójnego zastosowania (IDA)*, <https://pfrsa.pl/ida.html?zakladki=ida-bootcamp-rozwoj-i-sieciowanie> (dostęp: 16 października 2023 r.).
- Przedstawicielka Polski w Grupie Doradczej NATO ds. nowych technologii*, <https://www.gov.pl/web/nato/Przedstawicielka-Polski-w-Grupie-Doradczej-NATO-ds-nowych-technologii> (dostęp: 24 lipca 2023 r.).
- Simona R.S., Pothier F., *Leading Edge: Key Drivers of Defence Innovation and the Future of Operational Advantages*.
- Strona internetowa NIF, <https://www.nif.fund/about> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).
- Test Centres*, <https://diana.nato.int/test-centres.html> (dostęp: 20 lipca 2023 r.).
- The Midas of Mordor*, "The Economist", t. 440, nr 9164.
- Ukraine launches BRAVE1 defence tech cluster to stimulate development of military innovations and defence technologies*, <https://www.kmu.gov.ua/en/news/v-ukraini-zapustyly-defense-tech-cluster-brave1-iakyyi-stymuliuvatyme-rozvytok-viiskovykh-innovatsii-ta-oboronnykh-tekhnologii> (dostęp: 16 października 2023 r.).

Vilnius Summit Communiqué, Komunikat NATO ze szczytu w Wilnie, 11 lipca 2023 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm (dostęp: 16 października 2023 r.).

Źródła

Sources

Charter of the NATO Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic, PO(2022)0147 (dostęp: 10 lipca 2023 r.).

Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/koncepcja-obronna-krajuu> (dostęp: 22 lipca 2023 r.).

Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, Warszawa 2010, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/koncepcja_strategiczna_nato_tlumaczenie.pdf (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

NATO 2022 Strategic Concept, North Atlantic Treaty Organization, 29 czerwca 2022 r., https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (dostęp: 24 lipca 2023 r.).

Priorytetowe kierunki badań naukowych w resorcie obrony narodowej w latach 2021–2035, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2023.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2020, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf (dostęp: 22 lipca 2023 r.).

Copyright (c) 2023 Izabela Albrycht

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share-Alike 4.0 International License.

Paulina Polko¹

Akademia WSB, Dąbrowa Górnicza, Polska

MIGRACJE JAKO WYZWANIE DLA SOJUSZU PÓŁNOCNOATLANTYCKIEGO

MIGRATIONS AS A CHALLENGE FOR THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION

Abstrakt: Migracje jako wyzwanie właściwe do rozpatrywania na poziomie Sojuszu Północnoatlantyckiego (*North Atlantic Treaty Organization*, NATO) pojawiły się w Koncepcji Strategicznej Paktu dopiero w 2022 r. Niemniej w XXI w., a zwłaszcza od 2015 r., tematyka ta była podnoszona na wszystkich szczytach NATO i wyrażana w oczekiwaniach wobec Sojuszu zwłaszcza przez południowe i wschodnie państwa członkowskie, które doświadczają intensywnych problemów, choć odmiennych, generowanych przez międzynarodowe ruchy ludności, powodowane konfliktami zbrojnymi czy uwarunkowaniami społeczno-ekonomiczno-środowiskowymi krajów – źródeł imigracji. Zaangażowanie NATO zarówno w basenie Morza Śródziemnego, jak i we wsparcie ochrony granicy na wschodniej flance Sojuszu jest z jednej strony odpowiedzią na oczekiwania państw członkowskich w zakresie zapewniania im bezpieczeństwa, a z drugiej – w szerszym wymiarze – dowodem na zmieniający się charakter Paktu, reagowanie na dynamikę zdarzeń w obszarze bezpieczeństwa i potwierdzenie woli większego zaangażowania na polu niemilitarnym, nawet jeśli aktywność taka powoduje wysuwanie pod adresem NATO oskarżeń o sekurytyzację migracji.

Słowa kluczowe: migracje, NATO, uchodźcy, przymusowa migracja, nielegalna migracja, kryzys graniczny, polityki migracyjne, koncepcja strategiczna NATO

¹ <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-9770-7373>.

Abstract: Migration, as a challenge to be considered at the level of the North Atlantic Alliance, appeared in the Strategic Concept of the Alliance only in 2022. Nevertheless, in the 21st century, especially since 2015, the problem was raised at all NATO summits and expressed in expectations towards the Alliance, especially by southern and eastern member states experiencing intense, though different, problems generated by international population movements caused by armed conflicts or socio-economic and environmental factors occurring in the countries – sources of immigration. On the one hand, NATO's involvement in both the Mediterranean basin and in supporting the protection of the border on the eastern flank of the Alliance is, a response to the expectations of member states in terms of ensuring their security, but on the other hand – in a broader sense – it is proof of the evolving nature of the Alliance, reacting to the developments in the area of security and confirmation of the will to be more involved in the non-military field, even if such activity results in accusations of securitization of migration.

Keywords: migration, NATO, refugees, forced migration, illegal migration, undocumented migration, border crisis, migration policies

Wprowadzenie

Migracje, zwłaszcza nielegalne, należą do grupy największych globalnych wyzwań XXI w.² Z danych Organizacji Narodów Zjednoczonych wynika, że liczba migrantów rośnie szybciej niż liczba ludności na świecie. Według niedawnego raportu UNHCR (*United Nations High*

² Migracje w niniejszym artykule są rozumiane zgodnie z definicją zaproponowaną przez Międzynarodową Organizację Migracji (*International Organization for Migration, IOM*). Określa ona zjawisko migracji mobilnością związaną z przekraczaniem granic państwa. Za migranta uznaje każdą osobę przekraczającą granicę państwa, wyłączając przekroczenia turystyczne, rekreacyjne lub służbowe, niezależnie od długości trwania. Nielegalne migracje (*illegal migration, undocumented migration*) będą rozumiane jako przekroczenia granicy bez stosownych dokumentów bądź zezwoleń wymaganych przepisami prawa państwa, którego granica jest przekraczana, bądź przebywanie na terenie innych państw bez wymaganych w tym celu dokumentów czy zezwoleń. Uchodźca (*refugee*) to osoba objęta ochroną międzynarodową. Za: R. Perruchoud, J. Redpath-Cross, *Glossary on Migration*, 2nd ed., w: „International Migration Law Series” 2011, t. 25, International Organization for Migration, s. 52.

Commissioner for Refugees, Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców) międzynarodowa liczba przymusowych przesiedleńców, w tym uchodźców, podwoiła się od 2010 r., a liczba osób przymusowo przesiedlonych wyniosła w 2022 r. 108,4 mln³. Zmiany klimatyczne, wzrost demograficzny w Afryce, sytuacja w Afganistanie i na Bliskim Wschodzie, obniżanie się poziomu życia w biedniejszych regionach świata, utrudniony dostęp do wody i żywności, powiększająca się dysproporcja technologiczna oraz globalne pandemie będą głównymi czynnikami nasilającymi procesy migracyjne w kolejnych dekadach obecnego stulecia. Bank Światowy szacuje, że jeśli globalne ocieplenie nie ustąpi, do 2050 r. 216 mln ludzi będzie migrować w obrębie swoich krajów w poszukiwaniu pracy, żywności i bezpieczeństwa wodnego⁴. Dane UNHCR pokazują, że w ciągu ostatniej dekady kryzysy związane z pogodą spowodowały dwa razy więcej przesiedleń niż konflikty zbrojne⁵.

Badania nad migracjami (w szczególności nad imigracją) w kontekście bezpieczeństwa prowadzone są wieloaspektowo od lat 70. XX w.⁶ Wyzwania związane z migracją analizuje się w kontekście politycznym⁷,

³ *Global Trends Report 2022*, UNHCR, <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

⁴ *Migration 2023*, The World Bank, <https://www.worldbank.org/en/topic/migration> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

⁵ B. Hugh, E. Sikorsky, *Moving towards security: preparing NATO for climate-related migration*, 19 maja 2022 r., <https://www.nato.int/docu/review/articles/2022/05/19/moving-towards-security-preparing-nato-for-climate-related-migration/index.html> (dostęp: 11.07.2023).

⁶ Por. J. Huysmans, V. Squire, *Migration and Security*, w: M. Dunn Cavelty, V. Mauer (red.), *Routledge Handbook of Security Studies*, Londyn 2009, s. 1–2; K. Koser, *When is Migration a Security Issue?*, 31 marca 2011 r., <https://www.brookings.edu/opinions/when-is-migration-a-security-issue/> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

⁷ Por. R. Ibrido, G.C. Feroni, V. Federico, *Governing through uncertainty? Migration law and governance in a comparative perspective*, „DPCE Online” 2021, t. 45, nr 4, <https://www.dpceonline.it/index.php/dpceonline/article/view/1227> (dostęp: 11 lipca 2023 r.); P. Słominski, F. Trauner, *How do Member States Return Unwanted Migrants? The Strategic (non-) use of 'Europe' during the Migration Crisis*, „JCMS” 2018, t. 56, nr 1, s. 101–118; M. Baldwin-Edwards, B.K. Blitz, H. Crawley, *The politics of evidence-based policy in Europe's 'migration crisis'*, „Journal of Ethnic and Migration Studies” 2019, t. 45, nr 12, s. 2139–2155.

prawnym⁸, etycznym⁹, ekonomicznym¹⁰, społecznym¹¹, ekologicznym¹² czy wojskowym¹³. Instytucje badawcze opublikowały w drugiej dekadzie XXI w. znaczną liczbę prac na temat migracji, koncentrowały się przy tym na kryzysie migracyjnym z 2015 r. i jego konsekwencjach. Związek między migracją a bezpieczeństwem¹⁴ staje się jednym z głów-

⁸ Za: A. Aliverti, *Crimes of Mobility: Criminal Law and the Regulation of Immigration*, Routledge, Londyn 2013.

⁹ Por.: A. Sager, *Ethics and Migration Crises. The Oxford Handbook of Migration Crises*, Oxford University Press, Oksford 2018; V. Squire, *Europe's migration crisis: border deaths and human dignity*, Cambridge University Press, Cambridge 2020; K. Franko, H. Gundhus, *Policing humanitarian borderlands: Frontex, human rights and the precariousness of life*, „British Journal of Criminology” 2015, t. 55, nr 1, s. 1–18.

¹⁰ Por.: S. Castles, *Migration, Crisis, and the Global Labour Market*, „Globalizations” 2011, t. 8, nr 3, s. 311–324; C. Tilly, *The impact of the economic crisis on international migration: a review*, „Work, Employment and Society” 2011, t. 25, nr 4, s. 675–692; C. David, *Is the New Immigration Really so Bad?*, „The Economic Journal” 2005, t. 115, nr 507, s. 300–323.

¹¹ Por.: J.M. Lafleur, M. Stanek, *EU Migration and the Economic Crisis: Concepts and Issues*, w: J.M. Lafleur, M. Stanek (red.), *Old Routes, New Migrants: Lessons from the South-North Migration of EU Citizens in Times of Crisis*, Springer, Berlin 2017; J.F. Hollifield, *The Emerging Migration State*, „International Migration Review” 2004, t. 38, nr 3, s. 885–912; S. Castles, *op. cit.*, s. 311–324; C. Tilly, *op. cit.*, s. 675–692; C. David, *op. cit.*, s. 300–323; S. Castles, P. Hansen, C.U. Schierup, *Migration, Citizenship, and the European Welfare State*, Oxford University Press, Oksford 2006.

¹² Por.: N. Myers, *Environmental Refugees: An Emergent Security Issue*, przemówienie na 13. Forum Ekonomicznym w Pradze, 23–27 maja 2005 r.; E. Piguet, *Environment and Migration: A Methodological Challenge* *Environmental Change and Migration: Assessing the Evidence and Developing Norms for Response*, University of Oxford, Refugee Studies Centre and the International Migration Institute, Oksford 2009; J. Morrissey, *Environmental Change and Forced Migration: A State of the Art Review*, Refugee Studies Centre, University of Oxford, Oksford 2009; K. Millock, *Migration and Environment*, „Annual Review of Resource Economics” 2005, t. 7.

¹³ Por.: P.J. Smith, *Military responses to the global migration crisis: a glimpse of things to come*, „The Fletcher Forum of World Affairs” 1999, t. 23, nr 2, s. 77–94, <http://www.jstor.org/stable/45289078> (dostęp: 11 lipca 2023 r.); K.M. Greenhill, *Migration as a Weapon in Theory and in Practice*, „Military Review” 2016, nr listopad-grudzień, https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20161231_art007.pdf (dostęp: 11 lipca 2023 r.); J. Himmrich, *A 'Hybrid Threat'? European militaries and migration*, „Dahrendorf Forum” 2018, nr 2, <https://www.dahrendorf-forum.eu/wp-content/uploads/2018/03/Militarising-Migration-Julia-Himmrich.pdf> (dostęp: 11 lipca 2023 r.); P. Roberts, *The Militarisation of Migration: From Triton to Sofia: Assessing the Credibility of the EU's Naval Interventions Against Migrant Smuggling in the Mediterranean*, w: T. Reitano, S. Jespersen, L. Bird Ruiz-Benitez de Lugo (red.), *Militarised Responses to transnational organised crime*, Palgrave Macmillan, Nowy Jork 2017.

¹⁴ K. Koff, *The EU Migration-Security Nexus: The Reinforcement and Externalization of Borders from the Center. EU-China Security Cooperation: performance and prospects*, „Policy paper series” 2014, nr jesień-zima; D. Skleparis, *Studying the 'migration-security nexus' in Europe: Towards which end of the 'nexus'?*, wystąpienie na UACES Student Forum 12th Annual Conference, University of Surrey, Guildford, 30 czerwca-1 lipca 2011 r.;

nych paradygmatów i jest szeroko komentowany w literaturze naukowej i kręgach politycznych. Takie doświadczenia jak kryzys migracyjny w Europie z 2015 r. pokazały, że migracje stanowią także wyzwanie dla Sojuszu Północnoatlantyckiego jako całości, a nie jedynie dla jego państw członkowskich.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja zmiany podejścia Sojuszu Północnoatlantyckiego do problematyki wyzwań, które powodowane są przez masowe, nielegalne migracje, głównie z obszaru MENA (*Middle East North Africa*, Bliski Wschód, Afryka Północna) do europejskich państw członkowskich Sojuszu, w kontekście nowej koncepcji strategicznej z 2022 r.

NATO a kryzys migracyjny w Europie

11 lutego 2016 r. na wniosek Niemiec, Grecji i Turcji ministrowie obrony państw NATO podjęli decyzję o udzieleniu pomocy tym państwom w związku z narastającym kryzysem uchodźczym i migracyjnym w Europie. NATO rozmieściło siły morskie na Morzu Egejskim w celu prowadzenia rozpoznania, monitorowania i nadzoru nielegalnych przepraw i wsparło w tych zadaniach władze tureckie i greckie oraz unijną agencję Frontex (*Frontières extérieures*, Europejska Agencja Straży Granicznej i Przybrzeżnej). Od tego czasu Stała Grupa Morska NATO 2 (*Standing NATO Maritime Group Two*, SNMG2) prowadzi rozpoznanie i monitorowanie nielegalnych szlaków migracyjnych na wodach terytorialnych Grecji i Turcji, a także na wodach międzynarodowych¹⁵. Podczas szczytu NATO w Warszawie w lipcu 2016 r., kilka miesięcy po podjęciu decyzji o rozmieszczeniu SNMG2 na Morzu Egejskim, NATO ogłosiło również przekształcenie antyterrorystycznej misji *Active Endeavour* na Morzu Śródziemnym w szerszą

G. Pinyol-Jiménez, *The migration–security nexus in short: Instruments and actions in the European Union*, „Amsterdam Law Forum” 2012, t. 4, nr 1, s. 36–57.

¹⁵ *Assistance for the refugee and migrant crisis in the Aegean Sea*, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_128746.htm (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

operację bezpieczeństwa morskiego, która nie jest objęta artykułem 5. Nowa operacja otrzymała nazwę *Operation Sea Guardian*.

To bezprecedensowe zaangażowanie Sojuszu postawiło pytanie o właściwą skalę zaangażowania Paktu Północnoatlantyckiego jako „aktora bezpieczeństwa” w kształtowanie polityk odnośnie do migracji. Organizacje humanitarne zarzucały zarówno Sojuszowi, jak i Unii Europejskiej sekurytyzację migracji i wskazywały, że choć Sojusz bezpośrednio nie stosuje praktyki tzw. push-backów, to udostępniając Unii i zaangażowanym w operację na Morzu Egejskim państwom członkowskim UE oraz Turcji zdobywane informacje odnośnie do szlaków migracyjnych, przyczynia się do szerszego stosowania praktyki wypychania migrantów poza granice Unii.

W samym NATO również nie było jednomyślności co do wagi, jaką Sojusz powinien przykładać do problematyki migracji. Jeszcze w 2017 r. Sekretarz Generalny NATO Jens Stoltenberg, odpowiadając na słowa ówczesnego prezydenta USA Donalda Trumpa, że Sojusz powinien się zająć zwalczaniem terroryzmu i nielegalnej migracji, stwierdził, iż migracja nie znajduje się w grupie kluczowych wyzwań dla NATO¹⁶. Jednak już kilka lat później, m.in. po kryzysie granicznym z 2021 r. na wschodniej granicy Sojuszu z Białorusią, zmieniono podejście. Uwidoczniono je w nowej koncepcji strategicznej, uzgodnionej na szczycie w Madrycie w 2022 r., gdy wskazano wprost, że nielegalna masowa migracja jest jednym z „wyzwań hybrydowych”, które wrogie mocarstwa mogą wykorzystać do podważenia stabilności krajów NATO.

Migracje jako zagrożenie hybrydowe dla NATO

Wydarzenia z początku trzeciej dekady XXI w. zmusiły Sojusz Północnoatlantycki do zmierzenia się z wyzwaniami związanymi z migracjami. Na forum NATO dostrzeżono m.in. znaczenie zmian

¹⁶ M. Drent, *Militarising migration? EU and NATO involvement at the European border*, „Clingendael Spectator” 2018, t. 72, nr 4, <https://spectator.clingendael.org/pub/2018/4/militarising-migration/> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

klimatycznych dla generowania ruchów ludności i będących ich konsekwencją problemów z zapewnianiem bezpieczeństwa. W opublikowanym w 2021 r. planie działań NATO w sprawie zmian klimatycznych i bezpieczeństwa wskazano jedynie ogólnie, że zmiany klimatyczne prawdopodobnie stworzą „warunki, które mogą być wykorzystywane przez podmioty państwowe i niepaństwowe, które zagrażają Sojuszowi lub rzucają mu wyzwanie”¹⁷, nie uwzględniając otwarcie migracji jako jedno z takich wyzwań. Niemniej wydany w tym samym czasie Raport Biura Prezydenta Stanów Zjednoczonych ds. Zmian Klimatu i Migracji wskazywał wprost, że podmioty państwowe i niepaństwowe mogą „wykorzystywać migrację związaną z klimatem do dalszych celów politycznych, społecznych i gospodarczych”¹⁸.

Jeszcze zanim w czerwcu 2022 r. do stolicy Hiszpanii zjechali przywódcy państwa NATO, by dyskutować nad nową koncepcją strategiczną Sojuszu, minister spraw zagranicznych kraju, José Manuel Albares, naciskał na włączenie zagrożeń hybrydowych, w tym nielegalnej migracji, do nowej mapy drogowej NATO. „Chcemy uznania, że istnieją również poważne zagrożenia płynące z południowej flanki”, stwierdził Albares i podkreślił, że „terroryzm, cyberbezpieczeństwo, polityczne wykorzystanie zasobów energetycznych i nielegalna migracja naruszają naszą suwerenność”¹⁹. Powoływał się przy tym na dane Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i pokazywał, że liczba nielegalnych przyjazdów do Hiszpanii wzrosła o około 20 proc. w ciągu pierwszych czterech i pół miesiąca 2022 r. w porównaniu z tym samym okresem w 2021 r. (z 9 567 do 11 465²⁰). Szef hiszpańskiej dyplomacji nie był w tym apelu osamotniony – miał wsparcie Grecji i Włoch – innych dwóch państw będących w równie trudnej sytuacji.

¹⁷ B. Hugh, E. Sikorsky, *Moving towards security: preparing NATO for climate-related migration*, 19 maja 2022 r., <https://www.nato.int/docu/review/articles/2022/05/19/moving-towards-security-preparing-nato-for-climate-related-migration/index.html> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

¹⁸ *ibidem*.

¹⁹ Cytaty za: *Spain wants NATO to flag migration as 'hybrid threat' in policy roadmap*, 9 czerwca 2022 r., <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/spain-wants-nato-to-flag-migration-as-hybrid-threat-in-policy-roadmap/> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

²⁰ *ibidem*.

Ale nie tylko południowa flanka dostarczała dowodów na możliwość „użycia” migracji przeciwko państwom NATO. Kryzys graniczny, wygenerowany przez reżim Aleksandra Łukaszenki w 2021 r. z takimi państwami Sojuszu jak Polska, Litwa i Łotwa, pokazał, że migracje są wyzwaniem nie tylko samym w sobie, lecz także mogą być użyte jako wzmocnienie innych działań skierowanych przeciwko państwom NATO. Do retoryki powróciło pojęcie *Weapon of Mass Migration*, tzw. broni „D” (demograficznej) stawianej na równi z innymi rodzajami broni masowego rażenia (ABC), której znaczenie przesadnie wyolbrzymiano. „Wykorzystywanie przez Białoruś migrantów jako taktyki hybrydowej jest niedopuszczalne”²¹ – mówił w listopadzie 2021 r. Sekretarz Generalny Sojuszu. „NATO solidaryzuje się z Polską i wszystkimi naszymi sojusznikami w regionie”²² – podkreślał Jens Stoltenberg po rozmowie z Prezydentem RP Andrzejem Dudą, wspierając różnorodne inicjatywy podjęte na wschodniej flance Sojuszu w celu fizycznej ochrony granicy²³. Nie było najmniejszej wątpliwości, że kryzys graniczny nie jest wynikiem samoistnych ruchów migracyjnych, a sterowaną operacją wymierzoną w państwa Sojuszu i Unii Europejskiej. Dziesiątki tysięcy migrantów, głównie z irackiego Kurdystanu, ale też z innych części Azji i Afryki, ściągnięte na Białoruś przez reżim Łukaszenki i wypychane przez jej północno-zachodnie granice, były odwetem za pogorszenie stosunków między Białorusią a Unią Europejską po sfałszowanych wyborach prezydenckich na Białorusi w 2020 r., unijnym wsparciu dla protestującej białoruskiej opozycji w latach 2020–2021 oraz – prawdopodobnie – wzmocnieniem antymigranckich nastrojów w państwach wschodniej flanki NATO przed planowaną na 2022 r. agresją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, którą Białoruś w tych działaniach popiera. Splot powyżej wskazanych okoliczności sprawił, że problematyka

²¹ Kryzys na granicy. Sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg rozmawiał z prezydentem Andrzejem Dudą, 9 listopada 2021 r., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-11-09/kryzys-na-granicy-sekretarz-generalny-nato-jens-stoltenberg-rozmawial-z-prezydentem-andrzejem-duda/> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

²² *ibidem*.

²³ *ibidem*.

migracji po raz pierwszy w sposób bezpośredni trafiła do natowskiego dokumentu strategicznego.

Nowa Koncepcja Strategiczna NATO z 2022 r.²⁴ była długo wyciekwanym dokumentem, mającym dać wytyczne wobec nowych wyzwań i zagrożeń. Poprzednią, z 2010 r., przygotowano w diametralnie odmiennych okolicznościach – przed agresją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, przed aneksją Krymu, przed kryzysem migracyjnym w Europie, w okresie znacząco liczebnie zaangażowania NATO w operację w Afganistanie. Koncepcja strategiczna, którą przyjęto w Lizbonie w 2010 r., miała na celu znalezienie równowagi między tzw. czterema podstawowymi zadaniami Sojuszu: odstraszaniem, obroną zbiorową, zarządzaniem kryzysowym i bezpieczeństwem opartym na współpracy. Pod wieloma względami nawiązywała ona do poprzedniej (przyjętej w Waszyngtonie w 1999 r.), reprezentowała krystalizację doświadczeń NATO z okresu postzimnowojennego, ery charakteryzującej się militarno-technologiczną supremacją Zachodu i pozornym brakiem równorzędnych konkurentów²⁵. W 2022 r. potrzebna była zdecydowana odmiana.

W aktualnie obowiązującym dokumencie znalazło się potwierdzenie gwarancji zbiorowej ochrony dla wszystkich sojuszników. Choć te zapisy widnieją w Traktacie Północnoatlantyckim, ich potwierdzenie w dokumencie strategicznym było istotne z punktu widzenia części państw europejskich, borykających się z narastającym zagrożeniem fizycznej agresji wobec ich obywateli i terytorium. Kluczowym elementem nowej strategii okazało się uznanie wprost Federacji Rosyjskiej oraz jej agresywnej i ekspansywnej polityki za największe i bezpośrednie zagrożenie dla bezpieczeństwa sojuszników oraz dla pokoju i stabilności w obszarze euroatlantyckim. Do tej pory Rosja nie została nazwana w tak otwarty sposób zagrożeniem dla bezpieczeństwa globalnego i sojuszniczego w żadnym dokumencie

²⁴ *NATO 2022 Strategic Concept*, Szczyt NATO w Madrycie 29 czerwca 2022 r., https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

²⁵ L. Simón, *The Madrid Strategic Concept and the future of NATO*, 2 czerwca 2022 r., <https://www.nato.int/docu/review/articles/2022/06/02/the-madrid-strategic-concept-and-the-future-of-nato/index.html> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

strategicznym wydanym po upadku ZSRR. Pośród innych zagrożeń wymieniono: aktywność Chin, zagrożenia w cyberprzestrzeni, terroryzm, przestępczość zorganizowaną, proliferację broni masowego rażenia (BMR) oraz zagrożenia płynące z Bliskiego Wschodu, Afryki, Sahelu i Korei Północnej. Tym samym nowa koncepcja strategiczna NATO odzwierciedliła diametralną zmianę w percepcji zagrożeń przez Sojusz, wynikającą przede wszystkim z agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w 2022 r. Znalazło się w niej również wskazanie na znaczenie ruchów migracyjnych dla kształtowania globalnego i sojuszniczego bezpieczeństwa. W dwóch miejscach w dokumencie wskazano, iż „wszechobecna niestabilność skutkuje przemocą wobec ludności cywilnej, w tym seksualną, a także atakami na dobra kultury i niszczeniem środowiska. Przyczynia się do przymusowych wysiedleń, napędzając handel ludźmi i nielegalną migrację”²⁶. Ponadto stwierdzono, że: „Reżimy autorytarne kwestionują nasze interesy, wartości i demokratyczny styl życia. (...) Prowadzą złośliwe działania w cyberprzestrzeni i przestrzeni kosmicznej, promują kampanie dezinformacyjne, instrumentalizują migrację, manipulują dostawami energii i stosują przymus ekonomiczny”²⁷.

Jak wynika z powyższych cytatów, migracje znalazły się w dokumencie strategicznym Sojuszu, ale ujęte zostały nie jako wyzwanie i zagrożenie *per se*, a jako narzędzie/instrument w rękach autorytarnych reżimów, które za jego pomocą wywołują bądź multiplikują kryzysy w ramach szerzej zakrojonych operacji hybrydowych. Sojusz nie postrzega migracji w taki sposób, jak czynią to dokumenty Unii Europejskiej – wciąż zakłada, że nie są one dla Paktu wyzwaniem kluczowym. W nowej koncepcji strategicznej wspomniano co prawda nielegalną migrację (w zestawieniu z przymusowymi wysiedleniami i handlem ludźmi), ale wymieniona ona została jako jeden

²⁶ NATO 2022 *Strategic Concept*, *op. cit.*, tłum. własne. Tekst oryginału: „Pervasive instability results in violence against civilians, including conflict-related sexual violence, as well as attacks against cultural property and environmental damage. It contributes to forced displacement, fuelling human trafficking and irregular migration”.

²⁷ NATO 2022 *Strategic Concept*, *op. cit.*, tłum. własne. Tekst oryginału: „Authoritarian actors challenge our interests, values and democratic way of life. (...) They conduct malicious activities in cyberspace and space, promote disinformation campaigns, instrumentalise migration, manipulate energy supplies and employ economic coercion”.

z wielu skutków „wszechobecnej niestabilności”, bez dalszej analizy jej znaczenia dla bezpieczeństwa państw członkowskich.

Z jednej strony można zatem stwierdzić, że NATO dostosowało się do wyzwania związanego z migracją. Dostrzegło bowiem istotne zmiany, jakie w ostatnich dekadach zaszły w naturze wojny, co zmusiło Sojusz do radzenia sobie nie tylko z zapewnieniem bezpieczeństwa w okresie otwartej rywalizacji, lecz także z terroryzmem, konfliktami państwowymi, zagrożeniami cybernetycznymi, zagrożeniami dostaw energii, a nawet wymiarami bezpieczeństwa zmian klimatu i masowej migracji. Z drugiej jednak strony NATO wciąż postrzega migracje w sposób ograniczony, zakłada, że są one o tyle sprawą Sojuszu, o ile wynikają z konfliktów zbrojnych czy hybrydowych bądź je generują. Zapisy z dokumentu strategicznego z 2022 r. dają więc państwom bezpośrednio narażonym na zagrożenia migracyjne silną legitymację Sojuszu do stanowczej fizycznej ochrony granic (własnych i całego NATO). Jest to o tyle istotne z punktu widzenia praktyki zapewniania bezpieczeństwa, zwłaszcza na wschodniej flance Sojuszu, że stanowisko NATO różni się od opinii i rekomendacji organów Unii Europejskiej (np. Trybunału Sprawiedliwości UE). Instytucje unijne w ograniczony sposób przyjmują argumenty wskazujące na masowy i sterowany przez wroga państwa proceder generowania kryzysów migracyjnych, których znaczenie z tego powodu wykracza poza kwestie *stricte* migracyjne.

Skupiając się na prawach migrujących do ubiegania o międzynarodową ochronę i popierając zarzuty organizacji pozarządowych o niehumanitarne traktowanie nielegalnie przekraczających granice UE i Sojuszu, instytucje Unii pomniejszają wpływ migracji, zwłaszcza nielegalnych, na bezpieczeństwo państw członkowskich. Spotyka się to z coraz silniejszą krytyką tych krajów członkowskich, które są najbardziej narażone na skutki nielegalnej migracji. W tym zakresie stanowisko NATO, potwierdzone zapisem dokumentu strategicznego, jest istotne dla państw Sojuszu borykających się z wyzwaniami generowanymi przez nielegalną migrację, a nieznajdującymi w tym zakresie wsparcia w instytucjach UE.

Podsumowanie (wnioski dla polityki, strategii i systemu bezpieczeństwa narodowego)

Jak zaznaczono we wstępie do niniejszego artykułu, migracje, w tym nielegalne, są zjawiskiem, którego skala będzie w najbliższych dekadach wzrastać. W największym stopniu będą one dotyczyć państw członkowskich Unii Europejskiej i Paktu Północnoatlantyckiego. Rosnące oczekiwania zarówno społeczeństw państw członkowskich, jak i władz państwowych członków obu instytucji w zakresie zapewniania bezpieczeństwa w odpowiedzi na wyzwania generowane przez procesy migracyjne będą wymuszały reakcje obu organizacji. Należy spodziewać się, że Federacja Rosyjska, dążąc do osiągnięcia celów w Ukrainie, będzie nasilała działania hybrydowe, w tym wojnę informacyjną, cyberataki, akty sabotażu oraz sztucznie generowane kryzysy migracyjne wymierzone w państwa NATO i UE. Inżynieria przymusowej migracji, rozumiana jako „transgraniczny ruch ludności, który jest inspirowany przez jedno państwo, a następnie poddawany manipulacji w taki sposób, aby spowodować polityczne, wojskowe, gospodarcze i inne ustępstwa ze strony państwa docelowego lub grupy takich państw”²⁸, jest narzędziem wykorzystywanym z powodzeniem w przeszłości przez ZSRR oraz FR i nic nie wskazuje na to, by miała ona zostać zarzucona w przyszłości. Należy się spodziewać, że przedłużające się działania wojenne w Ukrainie, a w szczególności brak postępów po stronie wojsk rosyjskich, będą jedynie wzmagaly działania hybrydowe Federacji, w tym generowanie kryzysów migracyjnych.

Nieuniknioność narastania wyzwań, które wynikają z migracji, nakazuje Sojuszowi Północnoatlantyckiemu przyjęcie stanowiska w zakresie sojuszniczej polityki migracyjnej, a przede wszystkim określenie wyzwań, jakie wynikają dla organizacji ze zwiększonej

²⁸ Por.: K.M. Greenhill, *Strategic Engineered Migration as a Weapon of War*, „Civil Wars” 2008, t. 10, nr 1, s. 6–21; M. Wojnowski, *Geneza, teoria i praktyka rosyjskiej inżynierii przymusowej migracji. Przyczynek do badań nad kryzysem migracyjnym na wschodniej flance NATO*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2022, t. 26, nr 14, s. 12–13.

intensywności ruchów migracyjnych oraz z ich wykorzystania przez państwa zagrażające do działań uderzających w państwa Sojuszu.

NATO powinno nadal współdziałać w zakresie problematyki wyzwań migracyjnych z instytucjami UE, w tym z Frontexem oraz z jej państwami członkowskimi, skupiając się na perspektywie bezpieczeństwa sojuszniczego i globalnego.

NATO powinno lobbować na rzecz konsensusu w zakresie priorytetu ochrony zewnętrznych granic UE (tym samym częściowo NATO) przed zagrożeniami migracyjnymi, pamiętając, że większość kompetencji w tym zakresie należy do Frontexu i państw narodowych. W sytuacji braku zrozumienia dla tego priorytetu ze strony instytucji UE NATO powinno wspierać graniczne państwa członkowskie w ich wysiłkach podejmowanych w celu ochrony granic.

NATO powinno monitorować dynamiczną sytuację w obszarze ruchów migracyjnych oraz generowanych przez nie wyzwań, dostosowując do niej podejmowane działania i wysuwane rekomendacje oraz uwzględniając wynikające z monitoringu wnioski w kolejnych dokumentach strategicznych.

Rzeczpospolita Polska jako państwo graniczne zarówno Unii Europejskiej, jak i NATO, narażone na kolejne fale sterowanych zagrożeń migracyjnych ze strony Białorusi, powinna lobbować na arenie Sojuszu w zakresie intensywnych działań na rzecz ochrony granic narodowych i sojuszniczych, mając na względzie powiązanie kryzysu migracyjnego z szerokimi agresywnymi działaniami hybrydowymi i kinetycznymi Federacji Rosyjskiej nie tylko wobec Ukrainy, lecz także państw NATO.

Bibliografia

References List

Piśmiennictwo

Literature

- Aliverti A., *Crimes of Mobility: Criminal Law and the Regulation of Immigration*, Routledge, Londyn 2013.
- Assistance for the refugee and migrant crisis in the Aegean Sea*, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_128746.htm (dostęp: 11 lipca 2023 r.).
- Baldwin-Edwards M., Blitz B.K., Crawley H., *The politics of evidence-based policy in Europe's "migration crisis"*, "Journal of Ethnic and Migration Studies" 2019, t. 45, nr 12.
- Castles S., *Migration, Crisis, and the Global Labour Market*, "Globalizations" 2011, t. 8, nr 3.
- Castles S., Hansen P., Schierup C.U., *Migration, Citizenship, and the European Welfare State*, Oxford University Press, Oksford 2006.
- David C., *Is the New Immigration Really so Bad?*, "The Economic Journal" 2005, t. 115, nr 507.
- Drent M., *Militarising migration? EU and NATO involvement at the European border*, "Clingendael Spectator" 2018, t. 72, nr 4, <https://spectator.clingendael.org/pub/2018/4/militarising-migration/> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).
- Federico V., Feroni G.C., Ibrido R., *Governing through uncertainty? Migration law and governance in a comparative perspective*, "DPCE Online" 2021, t. 45, nr 4, <https://www.dpceonline.it/index.php/dpceonline/article/view/1227> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).
- Franko K., Gundhus H., *Policing humanitarian borderlands: Frontex, human rights and the precariousness of life*, "British Journal of Criminology" 2015, t. 55, nr 1.
- Greenhill K.M., *Migration as a Weapon in Theory and in Practice*, "Military Review" 2016, nr listopad-grudzień, https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20161231_art007.pdf (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

- Greenhill K.M., *Strategic Engineered Migration as a Weapon of War*, "Civil Wars" 2008, t. 10, nr 1.
- Himmrich J., *A 'Hybrid Threat'? European militaries and migration*, "Dahrendorf Forum" 2018, nr 2, <https://www.dahrendorf-forum.eu/wp-content/uploads/2018/03/Militarising-Migration-Julia-Himmrich.pdf> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).
- Hollifield J.F., *The Emerging Migration State*, "International Migration Review" 2004, t. 38, nr 3, <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00223.x> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).
- Hugh B., Sikorsky E., *Moving towards security: preparing NATO for climate-related migration*, North Atlantic Treaty Organization, 19 maja 2022 r., <https://www.nato.int/docu/review/articles/2022/05/19/moving-towards-security-preparing-nato-for-climate-related-migration/index.html> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).
- Huysmans J., Squire V., *Migration and Security*, w: Dunn Cavelty M., Mauer V. (red.), *Routledge Handbook of Security Studies*, Londyn 2009.
- Koff H., *The EU Migration-Security Nexus: The Reinforcement and Externalization of Borders from the Center. EU-China Security Cooperation: performance and prospects*, "Policy paper series" 2014, nr jesień-zima.
- Koser K., *When is Migration a Security Issue?*, 31 marca 2011 r., <https://www.brookings.edu/opinions/when-is-migration-a-security-issue/> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Kryzys na granicy. Sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg rozmawiał z prezydentem Andrzejem Dudą*, 9 listopada 2021 r., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-11-09/kryzys-na-granicy-sekretarz-generalny-nato-jens-stoltenberg-rozmawial-z-prezydentem-andrzejem-duda/> (dostęp: 30 listopada 2023 r.).
- Lafleur J.M., Stanek M., *EU Migration and the Economic Crisis: Concepts and Issues*, w: Lafleur J.M., Stanek M. (red.), *Old Routes, New Migrants: Lessons from the South-North Migration of EU Citizens in Times of Crisis*, Springer, Berlin 2017.
- Millock K., *Migration and Environment*, "Annual Review of Resource Economics" 2005, t. 7.
- Morrissey J., *Environmental Change and Forced Migration: A State of the Art Review*, Refugee Studies Centre, University of Oxford, Oksford 2009.

- Myers N., *Environmental Refugees: An Emergent Security Issue*, przemówienie na 13. Forum Ekonomicznym w Pradze, 23–27 maja 2005 r.
- Perruchoud R., Redpath-Cross J., *Glossary on Migration*, 2nd ed., “International Migration Law Series” 2011, t. 25, International Organization for Migration.
- Piguet E., *Environment and Migration: A Methodological Challenge Environmental Change and Migration: Assessing the Evidence and Developing Norms for Response*, University of Oxford, Refugee Studies Centre and the International Migration Institute, Oksford 2009.
- Pinyol-Jiménez G., *The migration–security nexus in short: Instruments and actions in the European Union*, “Amsterdam Law Forum” 2012, t. 4, nr 1.
- Roberts P., *The Militarisation of Migration: From Triton to Sofia: Assessing the Credibility of the EU’s Naval Interventions Against Migrant Smuggling in the Mediterranean*, w: Reitano T., Jespersen S., Bird Ruiz-Benitez de Lugo L. (red.), *Militarised Responses to transnational organised crime*, Palgrave Macmillan, Nowy Jork 2017.
- Sager A., *Ethics and Migration Crises. The Oxford Handbook of Migration Crises*, Oxford University Press, Oksford 2018.
- Simón L., *The Madrid Strategic Concept and the future of NATO*, North Atlantic Treaty Organization, 2 czerwca 2022 r., <https://www.nato.int/docu/review/articles/2022/06/02/the-madrid-strategic-concept-and-the-future-of-nato/index.html> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).
- Skleparis D., *Studying the ‘migration-security nexus’ in Europe: Towards which end of the ‘nexus’?*, wystąpienie na UACES Student Forum 12th Annual Conference, University of Surrey, Guildford, 30 czerwca-1 lipca 2011 r.
- Slominski P., Trauner F., *How do Member States Return Unwanted Migrants? The Strategic (non-) use of ‘Europe’ during the Migration Crisis*, “JCMS” 2018, t. 56, nr 1.
- Smith P.J., *Military responses to the global migration crisis: a glimpse of things to come*, “The Fletcher Forum of World Affairs” 1999, t. 23, nr 2, <http://www.jstor.org/stable/45289078> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).
- Spain wants NATO to flag migration as ‘hybrid threat’ in policy roadmap*, 9 czerwca 2022 r., <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/spain-wants-nato-to-flag-migration-as-hybrid-threat-in-policy-roadmap/> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

Squire V., *Europe's migration crisis: border deaths and human dignity*, Cambridge University Press, Cambridge 2020.

Migration 2023, The World Bank, <https://www.worldbank.org/en/topic/migration> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

Tilly C., *The impact of the economic crisis on international migration: a review*, "Work, Employment and Society" 2011, t. 25, nr 4.

Wojnowski M., *Geneza, teoria i praktyka rosyjskiej inżynierii przymusowej migracji. Przyczynek do badań nad kryzysem migracyjnym na wschodniej flance NATO*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2022, t. 26, nr 14.

Źródła

Sources

Global Trends Report 2022, UNHCR, <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022> (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

NATO 2022 Strategic Concept, Szczyt NATO w Madrycie 29 czerwca 2022 r., https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (dostęp: 11 lipca 2023 r.).

Copyright (c) 2023 Paulina Polko

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Przemysław Żurawski vel Grajewski¹

Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, Polska

WOJSKO POLSKIE JAKO INSTRUMENT POLITYKI ZAGRANICZNEJ I BUDOWY POZYCJI MIĘDZYNARODOWEJ RZECZYPOSPOLITEJ W LATACH 1992–2023

THE POLISH ARMY AS AN INSTRUMENT OF FOREIGN POLICY AND BUILDING THE INTERNATIONAL POSITION OF THE REPUBLIC OF POLAND IN 1992–2023

Abstrakt: Wojsko Polskie jest instrumentem osiągnięcia celów polityki zagranicznej RP. W latach 1992–1999 jego aktywność ekspedycyjna służyła otwieraniu Polsce drogi do NATO, po 1999 r. była zaś instrumentem forsowania drugiej fali rozszerzenia Sojuszu i narzędziem budowy więzi z USA oraz partnerami z regionu. Próba wykorzystania wojska do wzmocnienia pozycji RP w UE się nie powiodła. Lata 2008–2015 przyniosły redukcję polskiej aktywności wojskowej i stopniowy zanik myśli politycznej z nią związanej. Okres 2015–2022 to czas budowy na wschodniej flance NATO systemu odstraszenia przez ukaranie opartego na wysuniętej obecności. Doświadczenia ludobójczej wojny rosyjskiej na Ukrainie wymuszają przejście do systemu wysuniętej obrony i odstraszenia przez blokowanie, co przyczynia się do tworzenia nowych scenariuszy misji ekspedycyjnych.

Słowa kluczowe: Wojsko Polskie, polityka zagraniczna, misje ekspedycyjne, NATO, wysunięta obecność, odstraszenie, Rosja, Ukraina

¹ <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-3427-3141>.

Abstract: The Polish Armed Forces are an instrument of the Polish foreign policy. In the years 1992–1999, their expeditionary activity would pave the way for Poland’s NATO membership. After 1999, it was an instrument to push through the second wave of NATO enlargement, and a tool to build up close relations with the US and the partners in the region. The similar attempt to boost Poland’s political position within the EU failed. In the years 2008–2015, the deterrence by punishment system, based on an enhanced forward presence, was built up at the eastern NATO flank. The experience of the genocidal Russian war in Ukraine creates, however, the necessity to change the system into one based on forward defence and deterrence by denial, which creates some new scenarios for expeditionary missions in the region.

Keywords: Polish Army, foreign policy, expeditionary mission, NATO, forward presence, deterrence, Russia, Ukraine

Wprowadzenie

W ramach przygotowań do Komisji Przygotowawczej do Genewskiej Konferencji Rozbrojeniowej, zwoływanej pod auspicjami Ligi Narodów na rok 1926, zaproszone do niej państwa zostały poproszone o zdefiniowanie przedmiotu obrad. Odpowiadając na pytanie o definicję sił zbrojnych, Departament Stanu USA określił je jako „osoby wyekwipowane i uformowane w grupy pod kierownictwem i kontrolą scentralizowanej władzy (przeznaczone – P.Ż.G.) do utrzymywania i ochrony praw narodowych siłą zbrojną”². Tę definicję, choć już wiekową, przyjmujemy jako przejrzystą i nadal aktualną na potrzeby niniejszego artykułu, poświęconego roli Wojska Polskiego, które jest instrumentem polskiej polityki zagranicznej i narzędziem budowy pozycji międzynarodowej Rzeczypospolitej. Najistotniejszym dla naszych rozważań fragmentem przytoczonego objaśnienia terminu „siły zbrojne” jest jego fragment ostatni, określający cel istnienia sił zbrojnych.

² *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*, t. 1 1926, Waszyngton 1941, s. 89.

Tradycja polska (odmiennie niż anglosaska, dla której misje ekspedycyjne poza własnymi granicami są głównym przeznaczeniem sił zbrojnych) ze względów historycznych upatruje w zadaniach Wojska Polskiego przede wszystkim obronę terytorium państwa przed obcym najazdem. Ta funkcja Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej bezsprzecznie pozostaje ich podstawową racją bytu. Rosyjski pełnoskalowy najazd na Ukrainę dobitnie podkreślił jej fundamentalne znaczenie. Nie będzie ona jednak, jako samooczywista, przedmiotem niżej zaprezentowanych rozważań. Przeciwnie – są one w całości poświęcone roli Wojska Polskiego w oddziaływaniu na środowisko międzynarodowe Rzeczypospolitej poza jej granicami. Nie będziemy także zastanawiać się nad wpływem, jaki wywiera udział polskich kontyngentów wojskowych w misjach zagranicznych na strukturę, charakter, uzbrojenie i wyposażenie armii ani na zmiany mentalne wśród jej kadr, posiadających doświadczenie bojowe z owych ekspedycji. Innymi słowy, nie będzie nas zajmować wpływ misji na Wojsko Polskie, lecz ewolucja roli Wojska Polskiego, będącego instrumentem polskiej polityki zagranicznej w latach 1992–2023.

Wskazane cezury czasowe określa moment rozpadu Związku Radzieckiego (grudzień 1991 r.), czyli chwila, gdy ustało zagrożenie dla Polski ze strony tego mocarstwa, oraz dzień dzisiejszy – tzn. uwarunkowania bezpieczeństwa Rzeczypospolitej stworzone przez zmasowaną inwazję rosyjską na Ukrainę i toczącą się tam wojnę. Okres ten obejmuje w istocie cztery epoki – osamotnienia strategicznego Polski w latach 1992–1999, czas funkcjonowania naszego kraju w ramach NATO w obliczu braku bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa terytorium RP zmasowanym najazdem (1999–2008), moment narastania zagrożenia rosyjskiego (od wojny rosyjsko-gruzińskiej 2008 r. po pełnoskalowy najazd na Ukrainę z 24 lutego 2022 r.) i okres bezpośredniego zagrożenia wojennego po 24 lutego 2022 r. W każdym z tych przedziałów czasowych zadania Wojska Polskiego jako narzędzia polskiej polityki zagranicznej siłą rzeczy musiały się różnić – stosownie do wyzwań, przed którymi stawała Polska. Dwa pierwsze okresy są przy tym spójne co do głównego celu ukierunkowanych na zagranicę działań Sił Zbrojnych RP. Było nim budowanie

międzynarodowego prestiżu wojskowego Polski, niezbędnego do uzyskania członkostwa w NATO, a potem do umocnienia pozycji RP w łonie tego sojuszu i doprowadzenia do drugiej fali jego rozszerzenia na sąsiadów Rzeczypospolitej. Podobnie dwa kolejne okresy (2008–2022 i po 2022 r.) różnią się zasadniczo skalą zagrożenia i jasnością jego postrzegania, a nie jego charakterem, przy czym w istocie można by pierwszy z nich podzielić jeszcze na czas między wojną rosyjsko-gruzińską a rosyjską aneksją Krymu i początkiem wojny na Donbasie (2014 r.), gdy zagrożenie rosyjskie nadal lekceważono, i okres po 2014 r., gdy przynajmniej w Polsce i w niektórych ośrodkach na Zachodzie stało się ono już wyraziste³. Ten fakt zdecydował o podziale tekstu na cztery główne części, które odnoszą się odpowiednio do lat 1992–2008 i 2008–2014, 2015–2022 i po 24 lutego 2022 r. W tych przedziałach czasowych rozpatrzone zostaną tytułowe zagadnienia.

Celem realizowanym w ramach niniejszego artykułu jest odpowiedź na pytanie o główne zadania, stawiane przed Wojskiem Polskim, a także myśl polityczną za nimi się kryjącą i stopień ich realizacji. W odniesieniu zaś do sytuacji bieżącej określone zostaną wyzwania stojące przed Rzeczpospolitą i wnioski polityczne dla Sił Zbrojnych oraz polityki obronnej, wynikającej z toczącej się wojny na Ukrainie.

Przy opracowaniu niniejszego artykułu zastosowano metody badawcze polegające na kwerendzie materiałów źródłowych, prasy, mediów internetowych i literatury przedmiotu, a następnie analizie uzyskanych w ten sposób informacji i ich syntetycznym podsumowaniu, połączonym z prognozowaniem możliwych scenariuszy dalszego rozwoju wydarzeń.

³ Por. np.: A. Wilk, *Is Russia making preparations for a great war?*, strona internetowa OSW, 24 września 2014 r., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-09-24/russia-making-preparations-a-great-war> (dostęp: 13 marca 2023 r.); N. de Larrinaga, *Return of the Bear. Russian Ground Forces modernization*, „HIS Jane's Defence Weekly”, t. 53, nr 11, 16 marca 2016 r., s. 23–24.

Wojsko Polskie jako instrument budowy pozycji międzynarodowej Rzeczypospolitej (1992–2008)

Odkąd w lutym 1992 r. ówczesny minister obrony narodowej RP Jan Parys jako pierwszy z wysoko postawionych polityków polskich publicznie oświadczył w imieniu Rzeczypospolitej zamiar jej przystąpienia do NATO⁴, Wojsko Polskie stało się najistotniejszym narzędziem demonstrowania przez Polskę swej użyteczności sojuszniczej, a zatem zasadności rozszerzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego na nasz kraj, prezentujący się jako dostarczyiciel, a nie tylko konsument bezpieczeństwa transatlantyckiego⁵. Udowodnieniu tej tezy służył udział polskich kontyngentów wojskowych w misjach międzysojuszniczych – najpierw w Chorwacji, a potem w Bośni i Hercegowinie oraz w Kosowie⁶. Najpotężniejszym zaś jej przejawem, już po przystąpieniu Polski do NATO, było wysłanie kontyngentów Wojska Polskiego do Afganistanu i do Iraku, co w efekcie przyniosło umocnienie w Waszyngtonie wizerunku Rzeczypospolitej, a także Europy Środkowowschodniej jako regionu silnie zorientowanego na współpracę ze Stanami Zjednoczonymi, a zatem wartego włączenia w struktury północnoatlantyckie, na czym Polsce zależało. To wówczas – tzn. przy okazji sporów o interwencję w Iraku – sekretarz obrony USA Donald Rumsfeld wygłosił swe słynne zdanie o „nowej i starej Europie”⁷. Proamerykańska orientacja całego regionu, w którym największym podmiotem politycznym i wojskowym była Polska, potwierdzająca

⁴ A. Krzeczunowicz, *Krok po kroku. Polska droga do NATO 1989–1999*, Kraków 1999, s. 76. Por. również: R. Kupiecki, *NATO w polskiej perspektywie 1989–2019*, Warszawa 2019, s. 53–54.

⁵ Wcześniejsze zaangażowanie Wojska Polskiego w operacje militarne w trakcie pierwszej wojny w Zatoce Perskiej miało tak minimalny charakter, że nie wpływało w istotnej mierze na sposób postrzegania Polski jako czynnika wojskowego w Europie Środkowowschodniej. Szerzej patrz: P. Mickiewicz, *Polska droga do NATO. Implikacje polityczne i wojskowe*, Toruń 2005, s. 130–131.

⁶ A. Chruszcz, *Polscy żołnierze w byłej Jugosławii w latach 1992–2004*, „Wiedza Obronna” 2014, nr 4, s. 49–50. Por. również: M. Smolarek, *Udział Wojska Polskiego w operacjach pokojowych na Bałkanach*, w: D.S. Kozerański (red.), *Międzynarodowe operacje pokojowe i stabilizacyjne w polskiej polityce bezpieczeństwa w XX i XXI wieku*, Warszawa 2016, s. 118–130.

⁷ B. Boxhoorn, G. Scott-Smith, *Secretary of Defense Donald Rumsfeld, Press Briefing, 23 January 2003 (“Old and New Europe”)*, w: *The Transatlantic Era (1989–2020) in Documents and Speeches*, Londyn 2021, s. 88–89.

swym wojskowym udziałem w operacji irackiej, że pierwsza fala rozszerzenia NATO z amerykańskiego punktu widzenia była krokiem właściwym, wiodła do drugiej fali rozszerzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego w 2004 r. Objęła ona Bułgarię, Estonię, Litwę, Łotwę, Rumunię, Słowację i Słowenię, a zatem z polskiej perspektywy przełamała „czerwoną linię” granic dawnego ZSRR⁸, wypełniła próżnię strategiczną oddzielającą Węgry od reszty terytorium NATO i zapobiegła realizacji rosyjskiego marzenia o utrzymaniu pasa państw neutralnych od Szwajcarii po Ukrainę, wzmocniła także wydatnie południowo-wschodnią flankę Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Udział Wojska Polskiego i kontyngentów wojskowych innych państw z regionu u boku USA w operacji w Iraku, w tym ich skupienie w dowodzonej przez Polaków Wielonarodowej Dywizji Centrum-Południe⁹, nie był zapewne warunkiem wystarczającym do zaistnienia drugiej fali rozszerzenia NATO, ale bez wątpienia stał się warunkiem niezbędnym. Sytuacja odwrotna – zdystansowanie się Polski i państw regionu od Waszyngtonu i solidaryzowanie się ze stanowiskiem Niemiec i Francji – zahamowałyby ten proces na wiele lat. Polska w tym czasie nie miała zaś innych poza Wojskiem Polskim instrumentów oddziaływania na toczącą się w tej sprawie grę polityczną. W tym kontekście ofiara żołnierzy polskich, złożona w wymienionych misjach międzysojuszniczych, miała podstawowe znaczenie dla realizacji celów polskiej polityki zagranicznej. Było to wówczas niezrozumiane przez polską opinię publiczną, której rządzący nie objaśniali politycznych celów całej operacji. W swym przekazie koncentrowali się na zagadnieniach wręcz trzeciorzędnych,

⁸ Dla uproszczenia obrazu przyjąłem tu rosyjską wykładnię ich przebiegu, zasadną z punktu widzenia relacji NATO z Moskwą, choć w sensie prawnym Litwa, Łotwa i Estonia nigdy legalnie nie były częścią ZSRR, a jedynie krajami bezprawnie doń inkorporowanymi i w tym charakterze okupowanymi w latach 1940–1941 i 1944/1945–1990/1991.

⁹ W Wielonarodowej Dywizji Centrum-Południe lub w strefie jej odpowiedzialności pod polskim dowództwem znalazły się m.in. kontyngenty z Bułgarii, Litwy, Łotwy, Rumunii, Węgier, Słowacji i Ukrainy. Por.: *Wielonarodowa Dywizja Centrum-Południe (WDC-P) Response EVE*, https://www.xn--meb.pisz.pl/Wielonarodowa_Dywizja_Centrum-Po%C5%82udnie (dostęp: 12 marca 2023 r.).

takich jak oczekiwane zyski z kontraktów irackich dla firm polskich czy zniesienie wiz do USA¹⁰.

Międzysojuszniczy charakter misji ekspedycyjnych i szczupłość polskich zasobów, uniemożliwiających rozwój wszelkich możliwych zdolności wojskowych, wiodły ku specjalizacji. Jej wybór był podyktowany nie tylko możliwościami Wojska Polskiego, lecz także potrzebami polskiej polityki zagranicznej. Momentem przełomowym w tym zakresie okazał się szczyt NATO w Pradze w 2002 r. Na nim właśnie przyjęto Praskie Zobowiązania na rzecz Zdolności Obronnych. Państwa sojuszu w ich ramach zadeklarowały 409 narodowych zobowiązań, które miały umożliwić siłom zbrojnym krajów członkowskich wykonywanie zleconych misji. Polska zadeklarowała wówczas specjalizację w zakresie sił specjalnych¹¹. Miało to daleko sięgające i pozytywne konsekwencje.

Misje afgańska i iracka przyniosły wzrost prestiżu wojskowego Polski. Polskie kontyngenty wojskowe, w odróżnieniu np. od niemieckich, miały szeroki mandat polityczny do użycia siły (*rules of engagement*), brały udział w misjach o wysokiej intensywności bojowej i prezentowały się jako jednostki najlepszej jakości. Polska przy okazji drugiej wojny w Zatoce Perskiej zademonstrowała zdolność do dostarczenia struktury dowodzenia dla wielonarodowej dywizji oraz wypromowała swoje siły specjalne jako nieustępujące najlepszym jednostkom tej klasy na świecie¹². Wojsko Polskie stało się więc instrumentem umacniania wizerunku Polski jako sojusznika

¹⁰ Por.: K. Hołdak, A. Konarzewska, *Afganistan, Irak, Czad – co mamy z misji? Bilans zysków i strat. Perspektywy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2008, nr 7/8, s. 98–126. Autorki piszą szerzej o bilansie udziału Polski w misji w Afganistanie i Iraku, lecz zupełnie pomijają ten fundamentalny z polskiego punktu widzenia aspekt polityczny, jakim było dążenie do drugiej fali rozszerzenia NATO, leżący u podstaw zaangażowania sił nie tylko polskich, lecz także innych państw z regionu (wówczas jeszcze do Sojuszu nienależących). Szeroko podkreślają jednak rozczarowanie miernymi efektami ekonomicznymi polskiego wysiłku ekspedycyjnego.

¹¹ M. Kowalska-Sendek, *Komandosi – polska specjalność w NATO*, „Polska Zbrojna”, 13 marca 2014 r., <https://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/11835?t=Komandosi-polska-specjalnosc-w-NATO> (dostęp: 12 marca 2023 r.).

¹² Okazją do tego stało się już pierwsze zadanie jednostki GROM w trakcie inwazji na Irak. Por.: E. Korsak, *Umm Kasr – pierwsze duże zadanie GROM-u*, „Polska Zbrojna”, 19 marca 2014 r., <https://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/11887?t=Umm-Kasr-pierwsze-duze-zadanie-GROM-u> (dostęp: 12 marca 2023 r.).

niedysponującego wprawdzie potencjałem mocarstwowym, ale w swej skali skutecznego i poważnego.

Decyzja o specjalizacji Wojska Polskiego w zakresie międzysojuszniczych misji zagranicznych w dwóch dziedzinach – strukturach dowodzenia i siłach specjalnych – okazała się trafna. Dzięki niej bowiem można było realizować cele polskiej polityki zagranicznej w możliwie najskuteczniejszy, a przy tym stosunkowo tani sposób.

Siły specjalne uczestniczą zwykle we wstępnej, przełamującej fazie operacji międzysojuszniczej – i tak było w Iraku. Na tym etapie działań inicjatywa należy do atakującego, przewaga wojsk koalicyjnych świata zachodniego jest zwykle miażdżąca, straty niewielkie, wrażenie sprawności bojowej zaś duże. Polskie jednostki specjalne ryzykują zatem mniej niż późniejsze siły stabilizacyjne, narażone na ataki partyzantki o czasie i miejscu wybieranym przez prowadzące je ugrupowania. Nawet najdrożej wyszkolony żołnierz sił specjalnych wciąż generuje mniejsze koszty niż wyprodukowanie, przetransportowanie, utrzymanie i użycie najtańszej lądowej platformy bojowej, nie wspominając już o samolotach, śmigłowcach czy okrętach. Specjalizując się w jednostkach specjalnych, Polska maksymalizowała zatem zyski wizerunkowe i minimalizowała koszty zarówno ludzkie, jak i materialne.

Rozwijanie zdolności w zakresie struktur dowodzenia przynosiło niewspółmierne do nakładów zyski polityczne. Polska misja w Iraku nie wynikała ani z ambicji kształtowania przez Rzeczpospolitą losów tego kraju, ani z zamiłowania do egzotycznych ekspedycji. Była ona przede wszystkim funkcją stosunków polsko-amerykańskich, a nie polsko-irackich. Poza tą fundamentalną kwestią warto dostrzec, że udział w tej operacji u boku USA dostarczał Polsce platformy politycznej do regionalnej, środkowoeuropejskiej integracji wojskowej. Po wycofaniu się Hiszpanów drugim co do wielkości kontyngentem w dowodzonej przez Polaków dywizji był kontyngent ukraiński. Oprócz niego znajdowały się także oddziały naszych licznych środkowoeuropejskich sąsiadów, co było wartością polityczną samą w sobie. Przyciągając kontyngenty z państw łatinoskich Ameryki Środkowej, Hiszpania zyskiwała wartość sojuszniczą ponad swój potencjał narodowy. Tak samo Polska organizując pod swoim dowództwem

kontyngenty państw środkowoeuropejskich, stawała się graczem ważniejszym, niż wynikałoby to wprost z jej zaangażowania wojskowego. Z punktu widzenia Waszyngtonu ten efekt był wzmocniony opozycją wobec działań USA ze strony Niemiec i Francji, dla których postawy Polska i Hiszpania (ta ostatnia do czasu wycofania się z misji) stanowiły pozytywny kontrast. Nie było też kwestią przypadku, że Polska zadeklarowała się po stronie USA (21 stycznia 2003 r.¹³) dopiero po zakończeniu negocjacji akcesyjnych z UE (13 grudnia 2002 r.), gdy ta decyzja, sprzeczna z linią polityczną Berlina i Paryża, nie mogła już mieć wpływu na ich przebieg.

Wykorzystanie Wojska Polskiego jako narzędzia osiągnięcia celów Rzeczypospolitej w zakresie jej polityki zagranicznej (doprowadzenie do pierwszej i drugiej fali rozszerzenia NATO, zacieśnienie więzi sojuszniczych z USA i z sąsiadami w regionie) okazało się skuteczne. Próba prowadzenia podobnej polityki na kierunku Unii Europejskiej – tzn. budowa silnej pozycji Polski w dziedzinie kształtowania Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (WPZiB) UE¹⁴ – nie powiodła się. Wysłanie polskich kontyngentów wojskowych do Konga w 2006 r.¹⁵ oraz Czadu i Republiki Środkowoafrykańskiej w 2008 r.¹⁶ nie przyniosło oczekiwanych rezultatów. Odrzucając poprawną politycznie retorykę, dotyczącą pomocy państwom afrykańskim borykającym się z palącymi problemami bezpieczeństwa, motywy działania Polski w obu wypadkach były równie jasne, jak w odniesieniu do Afganistanu i Iraku. W żadnym z tych rejonów Rzeczpospolita nie ma bowiem tak żywotnych interesów, by wymagały one obrony

¹³ M. Stolarczyk, *Kontrowersje wokół militarnego zaangażowania Polski w Iraku*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2005, nr 1, s. 276.

¹⁴ Więcej informacji o powstaniu i ewolucji Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa UE, ze szczególnym akcentem na jej wymiar wojskowy, znajdziesz w: P. Żurawski vel Grajewski, *Europejska Autonomia Strategiczna i Europejska Suwerenność Strategiczna (1991–2017)*, Część I, „Kwartalnik Bellona” 2022, nr 2 (709), s. 17–82, oraz Część II, *ibidem*, s. 83–128.

¹⁵ Szerzej patrz: *Polscy żołnierze w operacji MONUC w Demokratycznej Republice Konga (DRK)*, strona internetowa Wojsko Polskie, 13 czerwca 2006 r., <https://web.archive.org/web/20130901011349/http://www.wojsko-polskie.pl/pl/misje-zagraniczne/polskie-kontyngenty-wojskowe/misja-pokojowa-eufor-w-kongo/4185,polscy-zolnierze-w-operacji-monuc-w-demokratycznej-republice-konga-drk.html> (dostęp: 12 marca 2023 r.).

¹⁶ Więcej o okolicznościach zaangażowania Polski w operację w Czadzie i w Republice Środkowej Afryki znajdziesz m.in. w: K. Hołdak, A. Konarzewska, *op.cit.*, s. 126–141.

w drodze interwencji wojskowej. Istotną przyczyną polskiego zaangażowania militarnego okazała się więc wola budowy silnych więzi sojuszniczych z mocarstwem wiodącym w danej operacji, a dzięki temu silnej pozycji w ramach UE. Głównym promotorem aktywności wojskowej w rejonie Sahelu była zaś w łonie Unii Europejskiej Francja, dlatego to zbliżenie z nią i uzyskanie jej poparcia dla polskich projektów politycznych, realizowanych w ramach WPZiB, stało się podstawowym motywem działania państwa polskiego¹⁷. Tak rozumiany cel polityczny w żadnym zakresie nie został osiągnięty. W kolejnych latach Francja prowadziła sprzeczną z interesem RP politykę wschodnią – np. wykazując wyjątkowo daleko idące zrozumienie dla interesów Rosji w kontekście rosyjskiego najazdu na Gruzję, podpisując z Rosją w 2011 r. kontrakt na dostawę okrętów desantowych Mistral¹⁸ czy też skutecznie sprzeciwiając się wraz z Niemcami na szczycie NATO w Bukareszcie w kwietniu 2008 r. nadaniu Gruzji i Ukrainie planu na rzecz członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim¹⁹, ale i torpedując w 2011 r. polski wniosek o status stałego obserwatora na szczytach eurogrupy²⁰. Negocjacje na temat Paktu

¹⁷ *ibidem*, s. 134–135.

¹⁸ Por.: A. Wilk, P. Żochowski, *Francja i Niemcy zacieśniają współpracę wojskową z Rosją*, „Tydzień na Wschodzie” 2011, nr 22 (182), s. 3–4; V. Socor, *Arms Transfers to Russia: An Internal Challenge to NATO*, „Eurasia Daily Monitor”, t. 8, nr 125, 29 czerwca 2011 r., <https://jamestown.org/program/arms-transfers-to-russia-an-internal-challenge-to-nato/> (dostęp 12 marca 2023 r.); Г. Поволоцкий, *Российско-французское военное сотрудничество: «Мистраль» наполнил паруса доверия* [Rosyjsko-francuska współpraca wojskowa: „Mistral” napęlił żagle zaufania], „Международная жизнь”, 5 stycznia 2011 r., <https://interaffairs.ru/news/show/552> (dostęp: 12 marca 2023 r.).

¹⁹ Informacje za: R.D. Asmus, *Mała wojna, która wstrząsnęła światem. Gruzja, Rosja i przyszłość Zachodu*, Warszawa 2010, s. 225–228; R. Grodzki, *Wojna gruzińsko-rosyjska 2008. Przyczyny-przebieg-skutki*, Zakrzewo 2009, s. 150–154. Dodatkowo por.: A. Szeptycki, *Nowa odsłona polskiego mesjanizmu na Wschodzie*, w: S. Bieleń (red.), *Polityka zagraniczna Polski po wstąpieniu do NATO i do Unii Europejskiej. Problemy tożsamości i adaptacji*, Warszawa 2010, s. 295–296 oraz *idem*, *Polityka Polski wobec Ukrainy*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2009”, s. 162–163; J. Pawlicki, *Ukraina i Gruzja czekają przed drzwiami NATO*, „Gazeta Wyborcza”, 6 marca 2008 r., <https://wyborcza.pl/7,75399,4993338.html> (dostęp: 12 marca 2023 r.). O decyzjach szczytu NATO w Bukareszcie (3 kwietnia 2008 r.), rozstrzygających o losach MAP dla obu krajów przeczytasz w: *Bucharest Summit Declaration*, North Atlantic Treaty Organization, 3 kwietnia 2008 r., http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm?mode=pressrelease (dostęp: 12 marca 2023 r.).

²⁰ A. Słojewska, *Tusk kontra Sarkozy*, „Rzeczpospolita”, 31 stycznia 2012 r., nr 25 (9145), s. A7. Por. też: T. Klau, *Francja stawia efektywność euro nad spójność Unii*, „Rzeczpospolita”, 31 stycznia 2012 r., nr 25 (9145), s. A7.

fiskalnego z przełomu lat 2011 i 2012 oraz pełna klęska dyplomatyczna Polski, która w ich ramach nie zdołała przeforsować żadnego ze swych dziewięciu postulatów zgłoszonych wówczas publicznie przez rząd RP²¹, poświadczają, że próba budowy silnej pozycji Rzeczypospolitej w łonie UE w oparciu o wykorzystanie Wojska Polskiego zakończyła się niepowodzeniem.

Te próby kończą jednocześnie (nie licząc misji w ramach ONZ mających inny, niestrategiczny charakter²²) dotychczasową historię wykorzystania Wojska Polskiego w misjach ekspedycyjnych w okresie braku zagrożenia bezpieczeństwa terytorium RP. Wygaszanie polskiej zagranicznej aktywności wojskowej po 2008 r. nie wiązało się przy tym ze wzrostem poczucia zagrożenia państwa i przestawianiem armii na zadania obrony jego terytorium²³, lecz z generalnym spadkiem ambicji w zakresie polskiej polityki zagranicznej i jej dostosowywaniem do „głównego nurtu europejskiego”, a w jego ramach do linii wytyczanej przez Berlin, z zasady unikający poważnego wojskowego zaangażowania gdziekolwiek²⁴.

²¹ Szerzej patrz: P. Żurawski vel Grajewski, *Wpływ kryzysu w strefie euro na Wspólną Politykę Zagraniczną i Bezpieczeństwa oraz Wspólną Politykę Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej. Ocena przydatności instrumentarium unijnego z punktu widzenia jego użyteczności jako narzędzia polskiej polityki zagranicznej*, „Analizy Natolińskie” 2012, nr 5 (57), s. 43–46.

²² Trzeba przy tym zaznaczyć, że rząd PO-PSL podjął decyzję o wycofaniu polskich kontyngentów wojskowych z misji ONZ, skutkiem czego Wojsko Polskie nie uczestniczyło w nich w latach 2009–2019. Więcej informacji o wycofaniu się z misji ONZ i podsumowaniu dotychczasowej w nich aktywności: G. Ciechanowski, *Polskie Kontyngenty Wojskowe pod flagą ONZ – zamknięty rozdział*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2009, nr 3–4, s. 61–76. O wycofaniu i zamiarze powrotu patrz: R. Lisiecki, *Kiedy Polska wróci do misji pokojowych ONZ?*, strona internetowa Defence24, 2 lutego 2018 r., <https://defence24.pl/geopolityka/kiedy-polska-wroci-do-misji-pokojowych-onz-komentarz> (dostęp: 14 marca 2023 r.). O powrocie: *Rok 2019: wzmocnienie relacji z USA, powrót do misji ONZ, modernizacja armii*, strona internetowa Prezydent.pl, 31 grudnia 2019 r., <https://www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/rok-2019-wzmocnienie-relacji-z-usa-powrot-do-misji-onz-modernizacja-armii,11575> (dostęp: 14 marca 2023 r.).

²³ Jeszcze w Strategii Bezpieczeństwa narodowego RP z 2014 r. oceniano zagrożenie konfliktem na dużą skalę w Europie jako „mniej prawdopodobne”. Por.: *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014*, Warszawa 2014, s. 20, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf> (dostęp: 16 listopada 2023 r.).

²⁴ Szerzej patrz: P. Żurawski vel Grajewski, *Polska wobec przywództwa Niemiec w Unii Europejskiej*, „Przegląd Zachodni” 2014, nr 1 (350), s. 123–127.

Dziwne lata 2008–2014

W okresie 2008–2014 trudno dopatrywać się głębszej myśli politycznej w dziedzinie wykorzystania Wojska Polskiego jako instrumentu polskiej polityki zagranicznej. W ramach tzw. „doktryny Sikorskiego”, ogłoszonej w trakcie wizyty szefa polskiego MSZ w Waszyngtonie 19 listopada 2008 r. pod wpływem rosyjskiej agresji na Gruzję, ówczesny minister spraw zagranicznych RP wzywał NATO do ostrzeżenia Rosji, że powtórzenie tego typu agresji przeciw Ukrainie spotka się z reakcją Sojuszu²⁵. Strategia, źle przygotowana dyplomatycznie, skonfrontowana została z wymownym milczeniem reszty sojuszników i bez względu na intencje jej autora była dokonany na rzecz Rosji rozpoznaniem stanowiska NATO. Z punktu widzenia bezpieczeństwa Ukrainy i Polski lepiej byłoby tego apelu publicznie nie wygłaszać, zamiast uzyskać w odpowiedzi anulujące niepewność Kremla milczenie. Niemalże równoległa decyzja rządu RP o redukcji budżetu wojskowego²⁶ odebrała wiarygodność deklaracji szefa MSZ – nie wzywa się bowiem do zagrożenia agresorowi wojną, jednocześnie tnąc własne wydatki zbrojeniowe. Cięcia w budżecie MON powtórzono w połowie roku budżetowego 2013²⁷, co wygenerowało długi i konieczność spłaty odsetek w kolejnych latach. W okresie 2008–2015 ani razu nie wykonano zresztą ustawy budżetowej, w myśl której istniał obowiązek wydatkowania 1,95 proc. PKB

²⁵ M. Bosacki, *Sikorski przedstawił w USA swą doktrynę strategiczną*, „Gazeta Wyborcza”, 20 listopada 2008 r., <https://wyborcza.pl/7,75399,5967510,sikorski-przedstawil-w-usa-swa-doktryne-strategiczna.html> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

²⁶ Por.: *Szef BBN o budżecie MON*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, http://www.bbn.gov.pl/portal/pl/2/1532/Szef_BBN_o_budzecie_MON.html (dostęp: 13 marca 2023 r.); *Analiza wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej w 2008 roku*, Najwyższa Izba Kontroli, nr ewid. 140/2009/KBF, nr ewid. 141/2009/KBF, Warszawa, czerwiec 2009, s. 71.

²⁷ *Rząd przyjął nowelizację budżetu. Największe cięcia w MON*, strona internetowa Dziennik.pl, 20 sierpnia 2013 r., <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/435886,nowelizacja-budzetu-komu-rzad-zabral-najwiecej.html> (dostęp: 13 marca 2023 r.). Por.: *Budżet 2013. General Koziej: cięcia w armii są bardzo poważne*, strona internetowa money.pl, 28 sierpnia 2013 r., <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artikul/budzet;2013;general;koziej;ciecia;w;armii;sa;bardzo;powazne;79,0,1371727.html> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

na obronność²⁸. W 2008 r. w ślad za decyzją o redukcji wydatków zbrojeniowych poszło zawieszenie poboru i likwidacja zasadniczej służby wojskowej, przeprowadzona do 2009 r., w połączeniu z pełnym uzawodowieniem armii. Porażką okazał się przy tym program rekrutacji do Narodowych Sił Rezerwowych²⁹. W konsekwencji doprowadziło to w ciągu kilku lat do załamania się systemu odtwarzania osobowych rezerw mobilizacyjnych Wojska Polskiego na wypadek wielkiej wojny obronnej. Prawdopodobieństwo wystąpienia takiego zagrożenia aż do 2014 r. oceniano jako niskie. Rzeczpospolita po 2008 r. osiągnęła niespotykany w innych krajach europejskich (z wyjątkiem Czech i Luksemburga) stopień demilitaryzacji społeczeństwa, mierzony procentem obywateli, którzy w razie konieczności obrony państwa mogliby być powołani do wojska³⁰. Opisany ciąg decyzji wskazywałby na wolę budowy zawodowych sił ekspedycyjnych, czyli zamiar intensyfikacji użycia Wojska Polskiego w międzynarodowych misjach zagranicznych w celu wzmocnienia międzynarodowej pozycji Polski w łonie NATO, w relacjach dwustronnych z USA czy wreszcie w ramach Unii Europejskiej i jej wciąż deklarowanej polityki obronnej. Przeczą temu jednak inne fakty. Jedną z pierwszych decyzji rządu PO-PSL po objęciu władzy (16 listopada 2007 r.) było złożenie 18 grudnia 2007 r. wniosku do prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego o zakończenie do 31 października 2008 r. udziału Wojska Polskiego w operacji „Iracka wolność”. Wniosek został zaakceptowany po znaczącej zwłoce 21 grudnia 2007 r. i w efekcie 4 października 2008 r. Polska wycofała się z udziału w Wielonarodowej Dywizji Centrum-Południe, przekazała jej strefę odpowiedzialności Amerykanom i zredukowała wydatnie swój personel

²⁸ M. Dura, *W ciągu 5 lat MON stracił ponad 8 miliardów złotych*, strona internetowa Defence24, 16 lipca 2013 r., <https://defence24.pl/sily-zbrojne/w-ciagu-5-lat-mon-stracil-ponad-8-miliardow-zlotych> (dostęp: 13 marca 2023 r.). Por.: T. Dmitruk, *Wydatki obronne Polski w latach 2000–2019*, „Nowa Technika Wojskowa” 2019, nr 1, s. 6–13.

²⁹ E. Januła, J. Wolny-Majewska, *Fikcja Narodowych Sił Rezerwy*, „Przegląd” 2011, nr 14, <https://www.tygodnikprzeglad.pl/fikcja-narodowych-sil-rezerwy/> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

³⁰ Szerzej patrz: P. Żurawski vel Grajewski, *Militarny wymiar Strategii bezpieczeństwa narodowego Polski z 2007 roku i program profesjonalizacji sił zbrojnych z 2008 roku a NATO*, w: R. Czulda, R. Łoś, J. Reginia-Zacharski (red.), *NATO wobec wyzwań współczesnego świata 2013*, Warszawa-Łódź 2013, s. 118.

wojskowy w Iraku³¹. Paradoksalnie zwiększono równocześnie polską obecność wojskową w Afganistanie. Decyzja w tej sprawie zapadła jeszcze w drugiej połowie 2006 r.³² w cieniu negocjacji na temat budowy amerykańskiej tarczy antyrakietowej w Polsce³³. Po objęciu stanowiska prezydenta Stanów Zjednoczonych przez Baracka Obamę stała się ona jednak odwrotnością tych potrzeb polskiej polityki zagranicznej, które wynikały z chłodnej kalkulacji interesów RP. Misja iracka dobiegała końca i wytrwanie w niej do momentu opuszczenia Iraku przez Amerykanów nie wiązało się z żadnym szczególnym ryzykiem poza tym, które występowało dotąd, ani z dodatkowymi, nowymi kosztami. Oszczędziłoby to dodatkowo pogorszenia wizerunku Polski, która niejako opuściła sojusznika w trakcie trwania operacji³⁴. Polityka resetu z Rosją, forsowana przez Baracka Obamę, czyniła zaś rozbudowę polskiego kontyngentu w Afganistanie do 1200 żołnierzy politycznie niecelowym, tym bardziej, że na przełomie 2010 i 2011 r. zakładano wzrost kontyngentu do 2600 żołnierzy i przyjęcie odpowiedzialności za niestabilną strefę obejmującą prowincje Ghazni i Paktika³⁵, grożącą wzrostem liczby ofiar wśród polskiego personelu wojskowego. Za tę cenę nie można było wówczas

³¹ K. Hołdak, A. Konarzewska, *op. cit.*, s. 100–101.

³² J.Z. Matuszak, *Wojsko Polskie w Afganistanie 2002–2014*, Warszawa 2014, s. 87.

³³ Szerzej patrz: M. Kaczmarski, *Obrona przeciwrakietowa Stanów Zjednoczonych i jej implikacje międzynarodowe*, Toruń 2004, s. 105. Informacje o kontrowersjach wokół sprawy rozmieszczenia elementów tarczy antyrakietowej w Polsce znajdziesz w: K. Hołdak, *Polska w amerykańskim systemie obrony przeciwrakietowej*, t. 1, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2007, s. 148; *Ida, Amerykański system obrony przeciwrakietowej i jego implikacje dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1, s. 111–132. Por. również: P., *Rebizant Tarcza antyrakietowa i stosunki amerykańsko-rosyjsko-europejskie*, „Arcana” 2004, nr 60 (6), s. 94–114; M. Chorośnicki, A. Gruszczak (red.), *Wpływ tarczy antyrakietowej na pozycję międzynarodową Polski. Konsekwencje umieszczenia elementów systemu obrony przeciwrakietowej Stanów Zjednoczonych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 2008, s. 621; W. Waszczykowski, *Polska-USA-tarcza*, w: *Racja stanu. Janowi Olszewskiemu*, Poznań 2011, s. 296–307; *idem*, *Obyśmy dostali kolejną szansę*, „Rzeczpospolita”, 6 czerwca 2009 r., s. A13; *idem*, *Zgrane chwytły Sikorskiego. Rozmowa z Witoldem Waszczykowskim*, „Nasz Dziennik”, 24 maja 2011 r., s. 5. Por. przeciwne poglądy: T. Hypki, G. Hołdanowicz, M. Likowski, *Nie będziemy tarczą?*, „Raport” 2009, nr 10, s. 4–16.

³⁴ O negatywnych tego konsekwencjach por.: R. Lewandowski, W. Lewandowski, *Konsekwencje zaangażowania Polski w Iraku*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2009, nr I–II (9–10), s. 26.

³⁵ *Międzynarodowe Siły Wsparcia Bezpieczeństwa ISAF, NATO*, strona internetowa Wojsko Polskie, <https://www.wojsko-polskie.pl/isaf-afg/> (dostęp: 12 marca 2023 r.).

odwrócić nowego kierunku polityki Waszyngtonu, obliczonego na zbliżenie z Moskwą, nie należało zatem jej płacić. Utrzymanie zaangażowania w Afganistanie na wcześniejszym niskim poziomie (120–300 żołnierzy w latach 2002–2007³⁶) nie stanowiło zaś ryzyka wizerunkowego.

W 2010 r. rozwiązano POLUKRBAT³⁷, a w 2011 r. rząd PO-PSL nie udzielił nawet politycznego poparcia akcji brytyjsko-francuskiej w Libii³⁸. BBN w latach 2014–2015 forsował przy tym tzw. „doktrynę Komorowskiego”³⁹ polegającą na redukcji zaangażowania Wojska Polskiego w misje zagraniczne (głównie w ramach ONZ). Teoretycznie

³⁶ *ibidem*.

³⁷ *Polsko-Ukraiński batalion Sił Pokojowych im. Hetmanów Jana Karola Chodkiewicza i Piotra Konaszewicza Sahajdacznego (1998–2010)*, strona internetowa Jednostki wojskowej.pl, https://jednostki-wojskowe.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=360&Itemid=27 (dostęp: 13 marca 2023 r.).

³⁸ O stanowisku Polski wobec interwencji w Libii patrz: *Premier Tusk dla pięciu wielkich gazet: Europa na ciężkie czasy, Donald Tusk w rozmowie z dziennikarzami „Gazety Wyborczej”, „The Guardian”, „Le Monde”, „El Pais” i „Der Spiegel”, „Gazeta Wyborcza”, 8 kwietnia 2011 r.*, http://wyborcza.pl/1,76842,9403579,Premier_Tusk_dla_pieciu_wielkich_gazet_Europa_na.html?as=2#ixzz2lh7ieARO (dostęp: 21 listopada 2013 r.). Por. także: J. Pawlicki, M. Wojciechowski, Sikorski: *Polityka to nie poezja czy publicystyka*, „Gazeta Wyborcza”, 17 marca 2011 r., http://wyborcza.pl/1,76842,9269818,Sikorski_Polityka_to_nie_poezja_czy_publicystyka.html (dostęp: 21 listopada 2013 r.); *Interview with Polish Prime Minister Donald Tusk: „I’m Incapable of Getting Angry with Angela Merkel”, „Spiegel Online International”, 8 kwietnia 2011 r.*, <http://www.spiegel.de/international/europe/interview-with-polish-prime-minister-donald-tusk-i-m-incapable-of-getting-angry-with-angela-merkel-a-755965-2.html> (dostęp: 21 listopada 2013 r.); *Poland-Libya. Tusk criticizes Europe for its “hypocrisy” and low protection of civilians*, strona internetowa EuropaRussia, 12 kwietnia 2011 r., <http://www.europarussia.com/posts/2393> (dostęp: 21 listopada 2013 r.). Komentarze na ten temat: *Polish PM chides Europe over Libya „hypocrisy”*, strona internetowa Reuters, 9 kwietnia 2011 r., <http://www.reuters.com/article/2011/04/09/poland-eu-libya-idAFLDE73806T20110409> (dostęp: 21 listopada 2013 r.); J. Onyszkiewicz, *Izolacjonizm po polsku*, „Rzeczpospolita”, 14 listopada 2013 r., <http://www.rp.pl/artukul/1064875.html> (dostęp: 21 listopada 2013 r.). Szerzej o polityce państw UE wobec konfliktu w Libii zob.: J. Dobrowolska-Polak, *Partykularna polityka państw Unii Europejskiej wobec interwencji w Libii*, „Przegląd Zachodni” lipiec–wrzesień 2011, nr 3, R. LXVII, s. 111–132. Por.: P. Buras, B. Nowak, A. Dzieszkowska, J. Trojnowski, *Polska–Niemcy: Partnerstwo dla Europy? Interesy, opinie elit, perspektywy*, Warszawa 2013, s. 20; W. Waszczykowski, *Trypolis – Warszawa, wspólna sprawa*, „Gazeta Polska”, 30 marca 2011 r., nr 13, s. 25.

³⁹ *Doktryna Komorowskiego*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, <https://www.bbn.gov.pl/download/1/15538/doktrynakomorowskiego-zalozenia.pdf> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.). Patrz też: S. Koziej, *Doktryna prezydenta Komorowskiego*, 14 maja 2013 r., „Polska Zbrojna”, <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/7800?t=Doktryna-prezydenta-Komorowskiego> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.); Z. Parafianowicz, M. Miłoś, *NATOseptycyzm doktryną Komorowskiego*, „Gazeta Prawna”, 17 stycznia 2015 r., <https://www>.

miało to służyć skupieniu się na obronie kraju, czemu przeczyły jednak dokonywane równolegle cięcia budżetu MON i rozwiązywanie licznych jednostek i garnizonów, czyli postępująca redukcja armii. Tworzono więc niewielką, ochotniczą armię zawodową, ekspedycyjną, pozbawioną zdolności obronnego pokrycia terytorium RP, a jednocześnie demonstracyjnie dystansowano się od jej używania. Sprzyjały temu wspomniany reset amerykańsko-rosyjski, niemożliwy do powstrzymania w drodze polskiego wysiłku wojskowego na rzecz USA, oraz negatywne doświadczenia związane z próbą budowy pozycji politycznej Polski na kierunku unijnym przy użyciu wojska. Wówczas rządzący nie zdradzili, jaki cel im przyświecał⁴⁰ poza oszczędnościami budżetowymi i populistycznym zamiarem zdjęcia z barków obywateli ciężarów związanych ze służbą wojskową.

Misje zagraniczne Wojska Polskiego w dobie narastającego zagrożenia rosyjskiego (2015–2022)

Mimo narastającego zagrożenia rosyjskiego po 2014 r. Wojsko Polskie utrzymało swą aktywność w ramach międzysojuszniczych misji zagranicznych NATO i UE. Wynikało to ze strategii debatowanej od 2015 r.⁴¹ i potwierdzonej na szczytach NATO w Brukseli

gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/847217,doktryna-komorowskiego-czyli-natosceptycyzm.html (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

⁴⁰ Por. *Strategia rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022*, s. 7–9 i 12, Warszawa 2022, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf (dostęp: 16 listopada 2023 r.). Strategia, przyjęta uchwałą Rady Ministrów z 2013 r., nie zawiera odpowiedzi na powyższe pytanie mimo wyszczególnienia w niej celu głównego (wzmocnienie efektywności i spójności systemu bezpieczeństwa narodowego) i pięciu celów operacyjnych (1. „kształtowanie stabilnego międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa w wymiarze regionalnym i globalnym”; 2. „umacnianie zdolności państwa do obrony”; 3. „rozwój odporności na zagrożenia bezpieczeństwa narodowego”; 4. „zwiększenie integracji polityk publicznych z polityką bezpieczeństwa”; 5. „tworzenie warunków rozwoju zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego”). Noszą one bowiem charakter ogólnych samooczywistych deklaracji (trudno przypuścić, by celem przyświecającym przyjęciu owej strategii było „osłabienie efektywności i spójności systemu bezpieczeństwa narodowego”). Zdiagnozowanie wyzwań i stanu sytuacji międzynarodowej okazało się zaś nietrafione. W strategii z 2013 r. czytamy bowiem, „iż obecnie i w najbliższej przyszłości prawdopodobieństwo konwencjonalnej agresji zbrojnej jest małe”.

⁴¹ J. Garamone, *NATO Defense Chiefs Build 360-Degree Defense on Maturing Framework*, *Dunford Says*, 1 października 2018 r., U.S. Department of Defense, <https://www.defense>.

w 2018 r.⁴², w Madrycie w 2022 r.⁴³ i w Wilnie w 2023 r.⁴⁴. Zasada odpowiedzialności Sojuszu za bezpieczeństwo jego państw członkowskich obejmowała zakres 360° – tzn. wszystkie kierunki geograficzne. Wyzwania istniejące na południowej flance NATO angażują uwagę i zasoby polityczne grupy państw członkowskich Sojuszu położonych w basenie Morza Śródziemnego, w tym tak znaczących i/lub strategicznie położonych jak: Francja, Grecja, Hiszpania, Turcja i Włochy. Z tego powodu promowanie tej zasady leżało i leży w żywotnym interesie Rzeczypospolitej. Polskie Kontyngenty Wojskowe brały lub nadal biorą udział w licznych misjach międzysojuszniczych (w Iraku w ramach Sił Globalnej Koalicji przeciwko Państwu Islamskiemu do 350 żołnierzy⁴⁵, PKW Turcja – samolot „Bryza” i 80 żołnierzy oraz pracowników cywilnych⁴⁶, 2016–2018-PKW KUWEJT – 4 samoloty F16 i ok. 150 żołnierzy⁴⁷). Demonstrowanie solidarności Polski z wyżej wymienionymi sojusznikami daje bowiem tytuł polityczny i moralny do domagania się wzajemności w zakresie wyzwań, przed którymi stoją państwa frontowe wschodnich rubieży NATO. Podobnie ze względów politycznych, choć o znacznie mniejszym znaczeniu strategicznym, Polska utrzymuje symboliczną aktywność w ramach misji wojskowych Unii Europejskiej (EUNAVFOR MED „Irinii”/

gov/News/News-Stories/Article/Article/1650814/nato-defense-chiefs-build-360-degree-defense-on-maturing-framework-dunford-says/ (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

⁴² *Deterrence and defense*, North Atlantic Treaty Organization, 19 lipca 2023 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

⁴³ *NATO 2022 Strategic Concept*, North Atlantic Treaty Organization, 29 czerwca 2022 r., s. 1, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (dostęp: 16 listopada 2023 r.).

⁴⁴ *Vilnius Summit Communiqué*, North Atlantic Treaty Organization, 11 lipca 2023 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

⁴⁵ *PKW IRAK*, strona internetowa Wojsko Polskie, <https://www.wojsko-polskie.pl/dorsz/pkw-irak/> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

⁴⁶ *PKW w Turcji (Tailored Assurance Measures Turkey, NATO)*, Ministerstwo Obrony Narodowej, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/pkw-w-turcji-tailored-assurance-measures-turkey> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

⁴⁷ *Soloch: Zespół Wojsk Specjalnych trafi do Iraku. F-16 – do Kuwejtu*, strona internetowa Defence24, 15 czerwca 2016 r., <https://web.archive.org/web/20160618023527/http://www.defence24.pl/388710,soloch-zespol-wojsk-specjalnych-trafi-do-iraku> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.). Por.: R. Lesiecki, *Dowódca operacyjny: chcemy wycofać kontyngent z Kuwejtu*, strona internetowa „Defence24”, 6 kwietnia 2018 r., <https://defence24.pl/sily-zbrojne/dowodca-operacyjny-chcemy-wycofac-kontyngent-z-kuwejtu-skaner-defence24> (dostęp: 2 sierpnia 2023 r.).

EUNAVFOR MED „Sophia”, w której uczestniczył samolot „Bryza”⁴⁸, i EUMAM RCA w Republice Środkowoafrykańskiej, dokąd oddelegowano dwóch żołnierzy⁴⁹). Ograniczony charakter tego zaangażowania wynika m.in. z niewielkich zdolności militarnych UE, demonstrującej swe ambicje w tym zakresie bez materialnych zdolności poparcia ich realną siłą wojskową. Oddziałują na to także opisane negatywne doświadczenia, świadczące o nieprzekładalności polskiego zaangażowania wojskowego w misjach unijnych na korzyści polityczne, które wpływałyby na pozycję Rzeczypospolitej w UE i jej relacje z wiodącymi państwami związku.

Mimo trwającego zaangażowania na obu wskazanych płaszczyznach (natowskiej i unijnej) ciężar polityczny aktywności Wojska Polskiego ulega zmianie. Pod wpływem agresywności Kremla systematycznie przesuwa się on w ostatnich latach na obszar bezpieczeństwa Rzeczypospolitej w jej bezpośrednim sąsiedztwie (choć sama aktywność w tym rejonie jest wcześniejsza niż moment wyrazistego ujawnienia się zagrożenia rosyjskiego). Wojsko Polskie misje bojowe o charakterze odstrasającym na terytorium państw NATO pełniło bowiem już od stycznia 2006 r. Był to okresowy udział polskich zespołów lotniczych w misjach natowskiej operacji *Baltic Air Policing*, rozpoczętej w marcu 2004 r. w państwach bałtyckich⁵⁰, a od 5 sierpnia 2021 r. także w Islandii⁵¹. Lata 2014–2017 przyniosły jednak w tym zakresie istotną zmianę ilościową i jakościową.

Rosyjska aneksja Krymu i inwazja na Donbas skutkowały skokowym wzrostem poczucia zagrożenia na całej wschodniej flance NATO.

⁴⁸ *Polski Kontyngent Wojskowy Sophia/Irini*, Gdyńska Brygada Lotnictwa Marynarki Wojennej, <https://www.wojsko-polskie.pl/blmw/pkw-sophia-irini/> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

⁴⁹ *PKW w Republice Środkowoafrykańskiej (EUTM RCA)*, Ministerstwo Obrony Narodowej, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/pkw-eutm-rca> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

⁵⁰ Więcej o udziale Polaków w *Baltic Air Policing*: R. Lesiecki, *Aż 22 przechwylenia polskich F-16 w ramach PKW Orlik 8*, strona internetowa Defence24, 6 maja 2019 r., <https://defence24.pl/sily-zbrojne/az-22-przechwylenia-polskich-f-16-w-ramach-pkw-orlik-8> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

⁵¹ *Misja air policing w Islandii*, strona internetowa Wojsko Polskie, 3 sierpnia 2021 r., <https://www.wojsko-polskie.pl/dgrsz/articles/aktualnosci-w/misja-air-policing-w-islandii/> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

Po zestrzeleniu malezyjskiego samolotu pasażerskiego przez kontrolowanych przez Moskwę tzw. „separatystów” w Warszawie zwołano pierwszy miniszczyt wschodniej flanki NATO. Skutkiem strukturalnym na poziomie strategicznych decyzji politycznych z udziałem Polski był miniszczyt wschodniej flanki NATO w Bukareszcie (4–5 listopada 2015 r.) i powołanie w jego wyniku Bukaresztańskiej Dziewiątki, złożonej z Bułgarii, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Słowacji i Węgier⁵². Ta grupa lobbująca w łonie NATO wypracowała na szczycie w Bukareszcie postulat wzmocnienia wschodniej flanki Sojuszu⁵³. Ostatecznie doprowadziło to do przyjęcia koncepcji wzmocnienia państw frontowych wschodnich rubieży NATO w drodze rozwinięcia systemu wysuniętej obecności (*forward presence*), który zapewnia odstraszanie przez ukaranie (*deterrence by punishment*). Ten system jest powtórzeniem sposobu, w jaki w dobie zimnej wojny NATO chroniło Berlin Zachodni przed inkorporacją do NRD. Umieszczenie w tej wysuniętej placówce garnizonu alianckiego (amerykańsko-brytyjsko-francuskiego) nie miało na celu stawienia skutecznego oporu wojskowego ewentualnym sowiecko-wschodnioniemieckim siłom inwazyjnym, gdyż to z militarnego punktu widzenia byłoby zadaniem niewykonalnym. Istotą tego posunięcia stało się przerzucenie ciężaru decyzji politycznej o wejściu do wielkiej wojny przeciw wiodącym mocarstwom NATO na barki potencjalnego agresora. Postawienie go wobec konieczności wydania swym siłom rozkazu otwarcia ognia do żołnierzy amerykańskich, brytyjskich i francuskich było posunięciem innego ciężaru gatunkowego niż otwarcie

⁵² Szerzej patrz: K. Pawłowski, *Bukaresztańska Dziewiątka: współpraca państw wschodniej flanki NATO*, „Policy Papers IES” 2020, nr 4, s. 14–17.

⁵³ W deklaracji końcowej z Bukaresztu zapisano: „We will act with other Allies to strengthen the Eastern flank of NATO. (...) Therefore, the Warsaw Summit is the right moment to make decisions on new Allied assurance and adaptation commitments related to NATO procedures, structures, forces and defence infrastructure. Such measures aiming at strengthening our defence and deterrence will adapt the Alliance to the fundamentally changed security environment; (...) We will actively contribute to shaping the Allied strategic response to the long term security threats and risks we jointly face in the East. We will join efforts to secure, where needed, a robust, credible, tailored and sustainable Allied military presence in our region”. Za: *Joint Declaration on “Allied Solidarity and Shared Responsibility”*, Bukareszt 2015, <https://www.lrp.lt/data/public/uploads/2015/11/joint-declaration.pdf> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

go do policji zachodniobierlińskiej. Do zastosowania tej samej *mutatis mutandis* metody w odniesieniu do wschodniej flanki NATO wezwały Sojusz Północnoatlantycki zgromadzone w Bukareszcie państwa jego wschodniej flanki. Postulat został zasadniczo zaakceptowany na szczycie NATO w Warszawie (8–9 lipca 2016 r.) i wdrożony do wiosny 2017 r. W efekcie w państwach bałtyckich i w Polsce rozmieszczono w ramach wzmocnionej wysuniętej obecności (*enhanced Forward Presence*) wielonarodowe grupy bojowe NATO (na Litwie, Łotwie i w Estonii batalionowe, w Polsce czy to na mocy decyzji NATO, czy też dwustronnych porozumień polsko-amerykańskich – batalionową grupę bojową i dowództwo dywizyjne wspierające działania wszystkich wyżej wymienionych grup). W każdej z nich bierze udział jedno mocarstwo⁵⁴ natowskie jako „państwo ramowe” (*framework nation*) i wielonarodowa brygada natowska, pozbawiona komponentu mocarstwowego w Rumunii w ramach tzw. „dostosowanej wysuniętej obecności” (*tailored Forward Presence*). Jej trzon stanowiła brygada rumuńska, a wielonarodowy komponent sojuszniczy nie przekraczał wielkością jednego batalionu.

Państwem ramowym w Estonii stała się Wielka Brytania, na Łotwie Kanada, na Litwie Niemcy, a w Polsce Stany Zjednoczone, które dodatkowo zobowiązały się do dyslokowania do Polski od 2017 r. Brygadowego Pancernego Zespołu Bojowego (*Armored Brigade Combat Team*), wspomaganego przez Brygadę Lotnictwa Bojowego (CAB) i pododdziały logistyczne⁵⁵. Wsparcie ze strony mocarstw dostały te państwa wschodniej flanki NATO, które posiadają bezpośrednią lądową granicę z Rosją. Rumunia, granicząca z Federacją Rosyjską przez morze i zagrożona wzmocnioną rosyjską obecnością

⁵⁴ Kanada (państwo ramowe w batalionowej grupie bojowej na Łotwie) w odróżnieniu od pozostałych państw ramowych w systemie odstraszania na wschodniej flance NATO (USA, Wielkiej Brytanii i Niemiec) nie jest mocarstwem, ale jej bliskie związki w dziedzinie bezpieczeństwa zarówno z Waszyngtonem, jak i z Londynem nie pozostawiają wątpliwości co do ewentualnej reakcji owych mocarstw na atak na siły zbrojne Kanady. W tym sensie kontyngent kanadyjski wypełnia więc rolę „mocarstwowej” *wire trap* na wschodnich rubieżach NATO.

⁵⁵ P. Soloch, P. Pietrzak, *Szczyt NATO w Warszawie: uwarunkowania, rezultaty, wnioski dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2016, nr I-IV, s. 26–27. Por.: M. Wągrowka, *Woj-ska amerykańskie w Polsce*, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, <https://archiwum.rcb.gov.pl/wojska-amerykanske-w-polsce/> (dostęp: 24 sierpnia 2023 r.).

wojskową, wynikającą z aneksji Krymu, otrzymała słabsze wsparcie, położona zaś dalej na południe Bułgaria, choć o nie wystąpiła, nie stała się miejscem dyslokacji dodatkowych sił NATO. Czechy, Słowacja i Węgry, jako niegraniczące z Rosją w żaden sposób, nie występowały o wzmocnienie, a jedynie udzieliły politycznego poparcia postulatam pozostałych parterów z grona Bukaresztańskiej Dziewiątki. W tej nowej sytuacji misje zagraniczne Wojska Polskiego nabrały potencjalnie charakteru operacji z zakresu artykułu 5 traktatu waszyngtońskiego.

Polskie kontyngenty wojskowe w ramach wysuniętej obecności na wschodniej flance NATO rozmieszczone zostały na Łotwie w bazie Ādaži (ok. 200 żołnierzy i pracowników cywilnych). Weszły one w skład dowodzonej przez Kanadyjczyków batalionowej grupy bojowej jako jej komponent pancerny (czołgi PT-91 „Twardy”) i w Rumunii w ramach Wielonarodowej Brygady Południe-Wschód, w bazie w miejscowości Craiova (250 żołnierzy i 14 KTO „Rosomak”), z możliwością rozbudowy tego kontyngentu do 300 żołnierzy i użycia także w Bułgarii⁵⁶. Oba kontyngenty rozpoczęły służbę w czerwcu 2017 r.⁵⁷

Do zmasowanej inwazji rosyjskiej na Ukrainę w 2022 r. Polska i Rumunia jako jedyne państwa Sojuszu Północnoatlantyckiego występowały w systemie wzmocnionej wysuniętej obecności wojskowej NATO na jego wschodniej flance zarówno jako gospodarze przyjmujący siły wzmocnienia, jak i kontrybutorzy wysyłający własne kontyngenty w celu wzmocnienia sojuszników⁵⁸. Po inwazji dołączyła do tego grona także Słowacja, której kontyngent służył już

⁵⁶ PKW w Rumunii (tFP NATO), Ministerstwo Obrony Narodowej, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/pkw-rumunia> (dostęp: 13 marca 2023 r.). Por.: *Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 grudnia 2022 r. o użyciu Polskiego Kontyngentu Wojskowego w składzie Wielonarodowej Brygady Południe–Wschód w Rumunii oraz Republice Bułgarii* (Dz.U. z 2022 r. poz. 1258 ze zm.).

⁵⁷ P. Glińska, *Polscy żołnierze w Rumunii i na Łotwie*, „Polska Zbrojna”, 4 maja 2017 r., <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/22531?t=Polscy-zolnierze-w-Rumunii-i-na-Lotwie> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

⁵⁸ Por.: *PKW na Łotwie (eFP NATO)*, Ministerstwo Obrony Narodowej, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/pkw-otwa> (dostęp: 13 marca 2023 r.); *Polski Kontyngent Wojskowy na Łotwie w ramach enhanced Forward Presence*, strona internetowa Wojsko Polskie, <https://www.wojsko-polskie.pl/pkw-efp/> (dostęp: 13 marca 2023 r.). Autorzy obu tekstów dostrzegają tylko Polskę jako jednocześnie gospodarza i kontrybutora, ale jest to błąd.

wcześniej wraz z Polakami na Łotwie, jednak ona sama nie występowała wówczas w roli gospodarza i wsparcie dostała dopiero jesienią 2022 r.⁵⁹. Ten fakt podkreśla wagę Rzeczypospolitej, która z uwagi na swój potencjał wojskowy i położenie geograficzne jest państwem warunkującym wykonanie całej operacji. Polska jest jednym z jej głównych postulatorów, a dodatkowo własnym udziałem w misjach na Łotwie i w Rumunii wnosi wkład do budowy omawianego systemu. Dzięki temu prezentuje się jako poważny partner i przyciąga na zasadzie wzajemności analogiczne wsparcie ze strony Rumunii, której kontyngent oprócz wojsk amerykańskich, brytyjskich i chorwackich wchodzi do brygadowej grupy bojowej rozmieszczonej w Polsce.

System wzmocnionej wysuniętej obecności wojskowej i odstraszanie przez ukaranie nie okazały się optymalne – tym byłyby system wysuniętej obrony i odstraszania przez uniemożliwienie dostępu do bronionego terytorium (*deterrence by denial*). Osiągnięcie tego stanu było jednak politycznie niemożliwe, wymagało bowiem nakładów ludzkich i materialnych ze strony wiodących państw NATO (głównie USA), których ich społeczeństwa oraz rządy nie chciały wówczas zaakceptować. W warunkach istniejących przed zmasowaną inwazją rosyjską na Ukrainę system wysuniętej obecności był dostateczną rękojmnią bezpieczeństwa wschodnich rubieży Sojuszu. Agresja z 24 lutego 2022 r. i doświadczenia rosyjskiej wojny na Ukrainie zmieniły jednak tę sytuację.

Doświadczenia z wojny na Ukrainie – obecny i możliwy przyszły polityczny wymiar misji zagranicznych Wojska Polskiego po 24 lutego 2022 r.

Rosyjska wielkoskalowa inwazja na Ukrainę z 24 lutego 2022 r. zmieniła środowisko bezpieczeństwa Rzeczypospolitej i całej wschodniej rubieży NATO, która z flanki stała się potencjalnym frontem. Skokowo wzrosło poczucie zagrożenia w całym regionie od Skandynawii

⁵⁹ NATO's new multinational battlegroup in Slovakia declared combat-ready, NATO/OTAN Multimedia, 5 października 2022 r., <https://www.natomultimedia.tv/app/asset/677181> (dostęp: 24 sierpnia 2023 r.).

po Rumunię, a wynikające z niej przystąpienie Szwecji (w toku) i Finlandii do NATO radykalnie zmienia na korzyść sytuację w regionie Bałtyku, choć oba państwa skandynawskie od dawna ściśle współpracowały z Sojuszem Północnoatlantyckim⁶⁰. Jednocześnie nastąpiło wydatne obniżenie autorytetu Niemiec w regionie, zarówno z uwagi na ich wieloletnią politykę współpracy z Rosją, jak i ze względu na postawę Berlina wobec walczącej Ukrainy oraz długotrwałą praktykę odmawiania jej dozbrojenia⁶¹. Niejasne stanowisko Niemiec co do roli Bundeswehry jako trzonu wysuniętej sojuszniczej obecności wojskowej NATO na Litwie oraz niedawna odmowa wypełnienia zobowiązania do wydatkowania 2 proc. PKB na obronność⁶², przyjętego jeszcze na szczycie w Walii w 2014 r., pogłębia problem zaufania do Berlina.

W związku z narastającym zagrożeniem rosyjskim Sojusz Północnoatlantycki podjął już kroki, które wzmacniają dotychczasową obecność wojskową na wschodnich rubieżach. Najważniejsza zmiana dotycząca zadań Wojska Polskiego w misjach zagranicznych była dokonana we wrześniu 2022 r., gdy zmodyfikowano charakter wsparcia wojskowego dla Rumunii. Z wielonarodowej brygady,

⁶⁰ J. Gotkowska, P. Szymański, *Proamerykańska bezaliansowość. Szwecja i Finlandia rozszerzają współpracę wojskową z USA*, strona internetowa OSW, 31 marca 2016 r., nr 205, s. 7. Por także: J. Gotkowska, *New quality in Finland's co-operation with NATO*, "Analyses" OSW, 19 października 2012 r., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2012-10-19/new-quality-finlands-co-operation-nato> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

⁶¹ Przykładowo patrz: W. Glucroft, *Dlaczego Niemcy odmawiają dostaw broni na Ukrainę*. „Mysł trudna do zniesienia”, „Deutsche Welle”, 21 stycznia 2022 r., <https://www.dw.com/pl/dlaczego-niemcy-odmawiaj%C4%85-dostaw-broni-na-ukrain%C4%99-my%C5%9Bl-trudna-do-zniesienia/a-60502393> (dostęp: 14 marca 2023 r.); K. Ryncarz, *Dlaczego Niemcy nie chcą wysłać Ukrainie czołgów?*, strona internetowa EURACTIV.pl, 25 września 2022 r., <https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna-ue/news/niemcy-ukraina-czolg-rosja-wojna-putin-scholz-zelenski/> (dostęp: 14 marca 2023 r.). Szerzej o stosunku Niemiec do wojny na Ukrainie: Eberhardt A., Kwiatkowska A., Konończuk W. (red.), *Niemcy wobec wojny. Rok zmian*, „Raport OSW”, 23 lutego 2023 r., s. 227, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Niemcy_wobec_wojny_OSW_0.pdf (dostęp: 18 listopada 2023 r.).

⁶² H. Hansen, *Germany walks back plan to meet NATO spending target on annual basis*, 16 sierpnia 2023 r., <https://www.reuters.com/world/europe/germany-walks-back-plan-meet-nato-spending-target-annual-basis-2023-08-16/> (dostęp: 24 sierpnia 2023 r.). Por.: P. Wilke, *Germany U-turns on commitment to meet NATO spending target annually*, strona internetowa Politico, 16 sierpnia 2023 r., <https://www.politico.eu/article/germany-defense-change-of-plan-nato-spending/> (dostęp: 24 sierpnia 2023 r.).

która funkcjonowała w ramach dostosowanej wysuniętej obecności, powstała grupa bojowa sił zwiększonej gotowości NATO. Był to wynik decyzji ze szczytu NATO w Brukseli z marca 2022 r., podjętych po zmasowanej inwazji rosyjskiej na Ukrainę. Na ich mocy utworzono cztery nowe batalionowe grupy bojowe w państwach dotąd nieobjętych systemem wzmocnionej wysuniętej obecności – tzn. w Bułgarii, Rumunii, na Słowacji i Węgrzech. W ten sposób dotychczasową „dostosowaną obecność” sił NATO w Rumunii zamieniono na wzmocnioną obecność. Charakter misji został upodobniony do tego funkcjonującego w Polsce i w państwach bałtyckich, a zadania żołnierzy polskich w Rumunii ze szkoleniowych przekształciły się w misję odstraszenia⁶³.

Równolegle nasiliła się intensywna także przed 24 lutego polsko-ukraińska współpraca wojskowa⁶⁴. Objęła ona przede wszystkim dostawę sprzętu, ekwipunku i uzbrojenia⁶⁵, a także szkolenie żołnierzy ukraińskich, wymianę doświadczeń oraz zapewne współpracę wywiadowczą, o której ze względów oczywistych najmniej wiadomo opinii publicznej.

Dla systemu bezpieczeństwa państwa polskiego i całego NATO kluczowe znaczenie ma doświadczenie masowych zbrodni rosyjskich na okupowanych terytoriach Ukrainy⁶⁶. Uświadomiło ono bowiem społeczeństwom państw frontowych Sojuszu Północnoatlantyckiego realność groźby masowej eksterminacji współobywateli, połączonej z akcją wielkoskalowych wywozek w głąb Rosji. Z logistycznego punktu

⁶³ B. Politowski, *PKW Rumunia w nowej odsłonie*, „Polska Zbrojna”, 4 września 2022 r., <https://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/37982?t=PKW-Rumunia-w-nowej-odslonie> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

⁶⁴ Więcej o polsko-ukraińskiej współpracy wojskowej po 2015 r.: P. Żurawski vel Grajewski, *Specyfika relacji polsko-ukraińskich po 2015 r.*, „Sprawy Międzynarodowe” 2018, nr 1, s. 56–61.

⁶⁵ Najświeższe dane dostępne w publicystyce (bez uwzględnienia dostaw amunicji, dronów i środków plot. krótkiego zasięgu) znajdziesz w: J. Frączyk, *Polska pomoc dla Ukrainy przebiła wszystkich. Oto ile poszło z zasobów armii*, „Business Insider”, 26 lutego 2023 r., <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/polska-pomoc-dla-ukrainy-przebiła-wszystkich-oto-ile-poszlo-z-zasobow-armii/b8296z9> (dostęp: 14 marca 2023 r.).

⁶⁶ Szerzej patrz: *Report of the OSCE Moscow Mechanism’s mission of experts entitled ‘Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity Committed in Ukraine*, OSCE, s. 115–118, <https://www.osce.org/odihr/522616> (dostęp: 16 listopada 2023 r.).

widzenia operacja wymordowania elit politycznych i deportacji reszty ludności nielicznych narodów bałtyckich mogłaby być dokonana w ciągu kilku tygodni. Podobną akcję dałoby się przeprowadzić na ewentualnych okupowanych terytoriach polskich. Ta perspektywa podważa polityczną akceptowalność systemu odstraszenia, opartego na wysuniętej obecności i groźeniu najeźdźcy odwetem w razie próby inwazji. W tym systemie dopuszcza się bowiem ewentualność czasowej utraty kontroli nad częścią własnego terytorium i jego wyzwolenie w drugiej fazie operacji. Scenariusz „wyzwalania masowych grobów” i opustoszałych miejscowości z wymordowaną lub deportowaną ludnością jest jednak politycznie nieakceptowalny. Nie ma powodów, aby wątpić w ludobójczy charakter ewentualnego rosyjskiego najazdu i wynikłej z niego okupacji. Ta konkluzja zmusza do wysunięcia postulatu uzupełnienia systemu odstraszenia *deterrence by punishment* o *deterrence by denial*. Potrzeba uzupełnienia systemu nie oznacza jednak automatycznego anulowania przyczyn, dla których tego drugiego nie utworzono już w 2017 r. Postulat uzyskania zgody obywateli-wyborców wiodących mocarstw NATO na zaakceptowanie takich ciężarów finansowych i ludzkich, które byłyby niezbędne do budowy zmasowanej obecności wojskowej na wschodnich rubieżach Sojuszu, jest nierealistyczny. Przed Polską i jej wojskiem staje zatem trudne zadanie rozwiązania problemu z jednej strony rozbieżności potrzeb obronnych własnych i sojuszników w regionie, a z drugiej – politycznej zdolności przyjęcia ich kosztów przez główne mocarstwa NATO na dawnym zimnowojennym poziomie.

Wyjściem z tej sytuacji jest wpisanie się w amerykańską potrzebę znalezienia wiodących sojuszników regionalnych, zdolnych do przejęcia lwiej części ciężarów bezpieczeństwa w strefie swej odpowiedzialności i zdjęcia ich z barków obywateli (żołnierzy i podatników) Stanów Zjednoczonych. Waszyngton nadal dąży do przyjęcia tej roli przez najpotężniejsze państwo kontynentalne Sojuszu Północnoatlantyckiego w Europie, czyli Niemcy. Ten cel jest jednak politycznie nieosiągalny wobec nastrojów pacyfistycznych i antyamerykańskich, istniejących w znacznej części niemieckiej opinii publicznej. Nadzieje na jego realizację będą więc z czasem słabły. Druga w ciągu

roku wizyta prezydenta Joe Bidena w Polsce i brak jakiegokolwiek w Berlinie są wymowne. Pojawiające się w Niemczech wypowiedzi, w których Rzeszów nazywany jest nowym Ramstein⁶⁷, choć mocno przesadne, są jednak niepozbawionym podstaw *signum temporis*. Odnotujmy jednak, że ta linia została zachwiana na kanwie szczytu NATO w Wilnie. Towarzyszące mu wydarzenia świadczą o tym, że Amerykanie nie wyzbyli się dotąd nadziei na oparcie systemu bezpieczeństwa w Europie na współpracy z Niemcami. Wskazują na to choćby sugestia prezydenta Bidena, by następnym sekretarzem generalnym NATO została Ursula von der Leyen czy brak zaproszenia Ukrainy do NATO i brak wypowiedzenia Aktu stanowiącego NATO-Rosja z 1997 r.

Polska dokonuje poważnych zakupów uzbrojenia w USA (a także w Korei Południowej), Ukraina otrzymuje natomiast broń amerykańską (choć nie tylko) w ramach wsparcia. Jednocześnie są to kraje, które posiadają dwie największe armie w regionie. Wymogi logistyki wojskowej wskazują, że inne armie mniejszych państw wschodnich rubieży NATO, chcąc współdziałać z tymi siłami, powinny dążyć do standaryzacji sprzętu i wyposażenia do tych wzorów. Tworzy to dodatkowo poważny rynek zbytu dla amerykańskiego przemysłu zbrojeniowego, wiąże biznesowo USA z wymienionymi państwami, szczególnie w sytuacji utraty przez Niemcy wiarygodności jako dostawcy uzbrojenia na wypadek wojny z Rosją. Potencjał (co nie jest tożsame z już istniejącymi siłami i zdolnościami) Polski, Ukrainy, państw bałtyckich, skandynawskich i Rumunii jest wystarczający do powstrzymania ekspansji rosyjskiej. Jeśli zostanie on doinwestowany przez USA i wsparty obecnością wojskową sił amerykańskich, brytyjskich i kanadyjskich, zapewniających polityczny efekt odstraszania wobec Rosji, może stać się zasadniczym elementem systemu obrony Sojuszu Północnoatlantyckiego w naszym regionie.

⁶⁷ T. Kurianowicz, C. Tunk, *Nato-Hochburg in Polen: In Rzeszów entsteht ein neues Ramstein*, „Berliner Zeitung”, 12 marca 2023 r., <https://www.berliner-zeitung.de/politik-gesellschaft/reportage-ukraine-krieg-militaer-ramstein-2-0-wie-das-polnische-rzeszow-zum-zentrum-der-welt-wird-eine-stadt-im-karpatenvorland-li.322990> (dostęp: 14 marca 2023 r.).

W istniejącej sytuacji może pojawić się konieczność podjęcia się przez Wojsko Polskie dodatkowych zadań z zakresu międzysojuszniczych misji wsparcia w państwach frontowych NATO, a nawet poza ich terytorium. Najbardziej prawdopodobnym scenariuszem – i to w nieodległym horyzoncie czasowym – jest możliwość zwrócenia się Litwy do Polski o rozmieszczenie dodatkowych sił wojskowych z powodu niewypełniania oczekiwań w tym zakresie przez Niemcy. Nasi zachodni sąsiedzi wprawdzie obiecali postawić do dyspozycji sił wzmocnienia NATO na Litwie własną brygadę, ale (usprawiedliwiając to brakiem odpowiedniej infrastruktury w państwie przyjmującym) uznały, że będzie ona stacjonować w Niemczech, a na Litwie pojawi się jedynie w razie potrzeby i to w ciągu aż 10 dni. Takie założenie zaprzecza istocie odstraszenia przez wysuniętą obecność i zostało bardzo źle przyjęte w Wilnie⁶⁸.

Drugi możliwy scenariusz wynika z ewentualności likwidacji wojskowej obecności rosyjskiej w Naddniestrzu (np. przez armię ukraińską działającą w porozumieniu z Mołdawią). Zakładałby on również zwrócenie się Mołdawii do NATO o rozmieszczenie w odzyskanym regionie sił stabilizacyjnych, w których skład mógłby wejść także kontyngent polski.

Scenariusz trzeci – obecnie najbardziej odległy i hipotetyczny – to zawarcie pokoju między Rosją a Ukrainą. Jego warunkiem byłyby gwarancje natowskie dla Ukrainy i rozmieszczenie na zasadzie wysuniętej obecności kontyngentów wojsk sojuszniczych na granicy rosyjsko-ukraińskiej. W istocie stanowiłoby to *de facto* przyjęcie Ukrainy do NATO.

Każdy z tych scenariuszy leży w interesie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej. Polska w miarę pojawiania się warunków, które sprzyjają ich politycznemu promowaniu, powinna się w to angażować, a jednocześnie być gotowa przyjmować na siebie istotną część kosztów realizacji wskazanych misji. Nawoływanie do podjęcia tego typu działań i jednoczesne uchylanie się od własnego w nich

⁶⁸ B. Lewicki, „Rozczarowanie Niemcami, irytacja jest wielka”. Szumnie podpisano dokumenty, ale wojska... nie przybyły, „Dziennik.pl”, 21 listopada 2022 r., <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/8592549,niemcy-litwa-zolnierze-bundeswehra-rosja-ukraina-wojsko.html> (dostęp: 14 marca 2023 r.).

udziału odbierałoby bowiem powagę polityce państwa polskiego i obniżało prestiż Rzeczypospolitej, znacznie zmniejszając prawdopodobieństwo zaistnienia rzeczonych pożądaných rozwiązań. Przygotowanie się na wskazane ewentualności może więc wkrótce stać się bieżącym zadaniem Wojska Polskiego w zakresie misji ekspedycyjnych czasu zagrożenia bezpieczeństwa narodowego.

Wnioski

Okres od rozpadu Związku Sowieckiego w grudniu 1991 r. do rosyjskiej inwazji na Gruzję z sierpnia 2008 r. to czas, gdy politycznie zasadne okazało się nadanie priorytetu budowaniu zdolności ekspedycyjnych Wojska Polskiego. Prawdopodobieństwo najazdu obcego państwa (w praktyce Rosji) na Polskę było wówczas niewielkie, a zasoby kraju zbyt szczupłe, by inwestować w obie zdolności (obronną i ekspedycyjną) jednocześnie⁶⁹. Nic zatem dziwnego, że to w tym właśnie czasie doszło do najintensywniejszego wykorzystywania Sił Zbrojnych RP w charakterze instrumentu polskiej polityki zagranicznej, z zamiarem budowy pozycji międzynarodowej Rzeczypospolitej: najpierw w drodze do NATO, potem zaś w samym Sojuszu Północnoatlantyckim i wreszcie w Unii Europejskiej. Na kierunku natowskim założone cele zostały osiągnięte, na kierunku unijnym jednak „kupowanie” poparcia politycznego poprzez wydatkowanie „waluty” w postaci misji ekspedycyjnych Wojska Polskiego okazało się nieskuteczne, a zatem niecelowe.

W latach 2008–2015 mieliśmy do czynienia z załamaniem się głębszej myśli politycznej, stojącej za wykorzystaniem wojska jako instrumentu polityki zagranicznej RP. Redukcji siły liczebnej i wydatków wojskowych towarzyszyła próba budowy małej armii zawodowej, która z definicji jest instrumentem działań ekspedycyjnych, a nie obronnych. Jednocześnie prowadzono jednak politykę redukcji

⁶⁹ Szerzej o zasadach i zasadności budowy zdolności ekspedycyjnych Wojska Polskiego w latach 1991–2008 por.: P. Żurawski vel Grajewski, *Zasady wykorzystania Wojska Polskiego w zagranicznych misjach interwencyjnych*, „Arcana” 2010, nr 95 (5), s. 42–51.

aktywności wojskowej zagranicą. Reset amerykańsko-rosyjski uczynił przy tym intensyfikację działań ekspedycyjnych niecelową, a rosyjskie uderzenie na Gruzję sprawiło, że zamiar budowania armii do działań typu *out of area* zamiast armii obronnej jawił się jako zaskakujący.

Poczucie zagrożenia ze strony Rosji, narastające stopniowo od 2014 r., skutkowało zmianą priorytetów i skoncentrowaniem się aktywności w misjach zagranicznych Wojska Polskiego na działaniach na rzecz budowy wzmocnionej obecności wojskowej NATO na wschodniej flance Sojuszu. Wielkoskalowe uderzenie rosyjskie na Ukrainę po 24 lutego 2022 r. pogłębiło zaś ten wymiar zadań Wojska Polskiego i otworzyło perspektywę dalszego wzrostu potrzeb i wyzwań w tym zakresie.

Bibliografia

References List⁷⁰

Źródła:

Analiza wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej w 2008 roku, Najwyższa Izba Kontroli, nr ewid. 140/2009/KBF, nr ewid. 141/2009/KBF, Warszawa, czerwiec 2009.

Boxhoorn B., Scott-Smith G., *Secretary of Defense Donald Rumsfeld, Press Briefing, 23 January 2003 ("Old and New Europe")*, w: *The Transatlantic Era (1989–2020) in Documents and Speeches*, Londyn 2021.

Bucharest Summit Declaration, North Atlantic Treaty Organization, 3 kwietnia 2008 r., http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm?mode=pressrelease (dostęp: 12 marca 2023 r.).

Joint Declaration on "Allied Solidarity and Shared Responsibility", Bukareszt 2015, <https://www.lrp.lt/data/public/uploads/2015/11/joint-declaration.pdf> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

⁷⁰ Ze względu na obszerną bibliografię artykułu redakcja zdecydowała o wprowadzeniu dodatkowego podziału porządkującego spis źródeł.

NATO 2022 Strategic Concept, North Atlantic Treaty Organization, 29 czerwca 2022 r., https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (dostęp: 16 listopada 2023 r.).

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, t. 1 1926, Waszyngton 1941.

Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 grudnia 2022 r. o użyciu Polskiego Kontyngentu Wojskowego w składzie Wielonarodowej Brygady Południe-Wschód w Rumunii oraz Republice Bułgarii (Dz.U. z 2022 r. poz. 1258 ze zm.).

Report of the OSCE Moscow Mechanism's mission of experts entitled 'Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity Committed in Ukraine', OSCE, 14 lipca 2022 r., <https://www.osce.org/odihr/522616> (dostęp: 16 listopada 2023 r.).

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014, Warszawa 2014, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf> (dostęp: 16 listopada 2023 r.).

Strategia rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022, Warszawa 2022, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022.pdf (dostęp: 16 listopada 2023 r.).

Vilnius Summit Communiqué, North Atlantic Treaty Organization, 11 lipca 2023 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

Oficjalne strony internetowe instytucji rządowych i organizacji międzynarodowych:

Deterrence and defense, North Atlantic Treaty Organization, 19 lipca 2023 r., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

Garamone J., *NATO Defense Chiefs Build 360-Degree Defense on Maturing Framework*, Dunford Says, U.S. Department of Defense, 1 października 2018 r., <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1650814/>

nato-defense-chiefs-build-360-degree-defense-on-maturing-framework-dunford-says/ (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

Międzynarodowe Siły Wsparcia Bezpieczeństwa ISAF, NATO, strona internetowa Wojsko Polskie, <https://www.wojsko-polskie.pl/isaf-afg/> (dostęp: 12 marca 2023 r.).

Misja air policing w Islandii, strona internetowa Wojsko Polskie, 3 sierpnia 2021 r., <https://www.wojsko-polskie.pl/dgrsz/articles/aktualnosci-w/misja-air-policing-w-islandii/> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

NATO's new multinational battlegroup in Slovakia declared combat-ready, NATO/OTAN Multimedia, 5 października 2022 r., <https://www.natomultimedia.tv/app/asset/677181> (dostęp: 24 sierpnia 2023 r.).

PKW IRAK, strona internetowa Wojsko Polskie, <https://www.wojsko-polskie.pl/dorsz/pkw-irak/> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

PKW na Łotwie (eFP NATO), Ministerstwo Obrony Narodowej, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/pkw-otwa> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

PKW w Republice Środkowoafrykańskiej (EUTM RCA), Ministerstwo Obrony Narodowej, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/pkw-eutm-rca> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

PKW w Rumunii (tFP NATO), Ministerstwo Obrony Narodowej, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/pkw-rumunia> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

PKW w Turcji (Tailored Assurance Measures Turkey, NATO), Ministerstwo Obrony Narodowej, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/pkw-w-turcji-tailored-assurance-measures-turkey> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

Polscy żołnierze w operacji MONUC w Demokratycznej Republice Konga (DRK), strona internetowa Wojsko Polskie, 13 czerwca 2006 r., <https://web.archive.org/web/20130901011349/http://www.wojsko-polskie.pl/pl/misje-zagraniczne/polskie-kontyngenty-wojskowe/misja-pokojowa-eufor-w-kongo/4185,polscy-zolnierze-w-operacji-monuc-w-demokratycznej-republice-konga-drk-.html> (dostęp: 12 marca 2023 r.).

Polski Kontyngent Wojskowy na Łotwie w ramach enhanced Forward Presence, strona internetowa Wojsko Polskie, <https://www.wojsko-polskie.pl/pkw-efp/> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

Polski Kontyngent Wojskowy Sophia/Irini, Gdyńska Brygada Lotnictwa Marynarki Wojennej, <https://www.wojsko-polskie.pl/blmw/pkw-sophia-irini/> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).

Polsko-Ukraiński batalion Sił Pokojowych im. Hetmanów Jana Karola Chodkiewicza i Piotra Konaszewicza Sahajdacznego (1998–2010), strona internetowa Jednostki wojskowe.pl, https://jednostki-wojskowe.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=360&Itemid=27 (dostęp: 13 marca 2023 r.).

Rok 2019: wzmocnienie relacji z USA, powrót do misji ONZ, modernizacja armii, strona internetowa Prezydent.pl, 31 grudnia 2019 r., <https://www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/rok-2019-wzmocnienie-relacji-z-usa-powrot-do-misji-onz-modernizacja-armii,11575> (dostęp: 14 marca 2023 r.).

Szef BBN o budżecie MON, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, http://www.bbn.gov.pl/portal/pl/2/1532/Szef_BBN_o_budzecie_MON.html (dostęp: 13 marca 2023 r.).

Wągrowa M., *Wojska amerykańskie w Polsce*, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, <https://archiwum.rcb.gov.pl/wojska-amerykanske-w-polsce/> (dostęp: 24 sierpnia 2023 r.).

Wielonarodowa Dywizja Centrum-Południe (WDC-P), Response EVE, https://www.xn--meb.pisz.pl/Wielonarodowa_Dywizja_Centrum-Po%C5%82udnie (dostęp: 12 marca 2023 r.).

Prasa i internetowe portale informacyjne:

Bosacki M., *Sikorski przedstawił w USA swą doktrynę strategiczną*, „Gazeta Wyborcza”, 20 listopada 2008 r., <https://wyborcza.pl/7,75399,5967510,sikorski-przedstawil-w-usa-swa-doktryne-strategiczna.html> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

Budżet 2013. General Koziej: cięcia w armii są bardzo poważne, strona internetowa money.pl, 28 sierpnia 2013 r., <https://www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/artypkul/budzet;2013;general;koziej;ciecia;w;armii;-sa;bardzo;powazne,79,0,1371727.html> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

- Doktryna Komorowskiego*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, <https://www.bbn.gov.pl/download/1/15538/doktrynakomorowskiego-zalozenia.pdf> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).
- Frączyk J., *Polska pomoc dla Ukrainy przebiła wszystkich. Oto ile poszło z zasobów armii*, „Business Insider”, 26 lutego 2023 r., <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/polska-pomoc-dla-ukrainy-przebila-wszystkich-oto-ile-poszlo-z-zasobow-armii/b8296z9> (dostęp: 14 marca 2022 r.).
- Glucroft W., *Dlaczego Niemcy odmawiają dostaw broni na Ukrainę. „Myśl trudna do zniesienia”*, „Deutsche Welle”, 21 stycznia 2022 r., <https://www.dw.com/pl/dlaczego-niemcy-odmawiaj%C4%85-dostaw-broni-na-ukrain%C4%99-my%C5%9Bl-trudna-do-zniesienia/a-60502393> (dostęp: 14 marca 2023 r.).
- Hansen H., *Germany walks back plan to meet NATO spending target on annual basis*, 16 sierpnia 2023 r., <https://www.reuters.com/world/europe/germany-walks-back-plan-meet-nato-spending-target-annual-basis-2023-08-16/> (dostęp: 24 sierpnia 2023 r.).
- Interview with Polish Prime Minister Donald Tusk: ‘I’m Incapable of Getting Angry with Angela Merkel’*, „Spiegel Online International”, 8 kwietnia 2011 r., <http://www.spiegel.de/international/europe/interview-with-polish-prime-minister-donald-tusk-i-m-incapable-of-getting-angry-with-angela-merkel-a-755965-2.html> (dostęp: 21 listopada 2013 r.).
- Januła E., Wolny-Majewska J., *Fikcja Narodowych Sił Rezerwy*, „Przegląd” 2011, nr 14, <https://www.tygodnikprzeglad.pl/fikcja-narodowych-sil-rezerwy/> (dostęp: 13 marca 2023 r.).
- Klau T., *Francja stawia efektywność euro nad spójność Unii*, „Rzeczpospolita”, 31 stycznia 2012 r., nr 25 (9145), s. A7.
- Kowalska-Sendek M., *Komandosi – polska specjalność w NATO*, „Polska Zbrojna”, 13 marca 2014 r., <https://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/11835?t=Komandosi-polska-specjalnosc-w-NATO> (dostęp: 12 marca 2023 r.).
- Korsak E., *Umm Kasr – pierwsze duże zadanie GROM-u*, „Polska Zbrojna”, 19 marca 2014 r., <https://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/11887?t=Umm-Kasr-pierwsze-duze-zadanie-GROM-u> (dostęp: 12 marca 2023 r.).

- Koziej S., *Doktryna prezydenta Komorowskiego*, „Polska Zbrojna”, 14 maja 2013 r., <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/7800?t=Doktryna-prezydenta-Komorowskiego> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).
- Kurianowicz T., Tunk C., *Nato-Hochburg in Polen: In Rzeszów entsteht ein neues Ramstein*, „Berliner Zeitung”, 12 marca 2023 r., <https://www.berliner-zeitung.de/politik-gesellschaft/reportage-ukraine-krieg-militaer-ramstein-2-0-wie-das-polnische-rzeszow-zum-zentrum-der-welt-wird-eine-stadt-im-karpatenvorland-li.322990> (dostęp: 14 marca 2023 r.).
- Lesiecki R., *Dowódca operacyjny: chcemy wycofać kontyngent z Kuwejtu* [SKANER Defence24], strona internetowa Defence24, 6 kwietnia 2018 r., <https://defence24.pl/sily-zbrojne/dowodca-operacyjny-chcemy-wycofac-kontyngent-z-kuwejtu-skaner-defence24> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).
- Lewicki B., „Rozczarowanie Niemcami, irytacja jest wielka”. *Szumnie podpisano dokumenty, ale wojska... nie przybyły*, „Dziennik.pl”, 21 listopada 2022 r., <https://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/8592549,niemcy-litwa-zolnierze-bundeswehra-rosja-ukraina-wojsko.html> (dostęp: 14 marca 2023 r.).
- Onyszkiewicz J., *Izolacjonizm po polsku*, „Rzeczpospolita”, 14 listopada 2013 r., <http://www.rp.pl/artykul/1064875.html> (dostęp: 21 listopada 2013 r.).
- Parafianowicz Z., Miłosz M., *NATO sceptycyzm doktryną Komorowskiego*, „Gazeta Prawna”, 17 stycznia 2015 r., <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/847217,doktryna-komorowskiego-czyli-natosceptycyzm.html> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).
- Pawlicki J., *Ukraina i Gruzja czekają przed drzwiami NATO*, „Gazeta Wyborcza”, 6 marca 2008 r., <https://wyborcza.pl/7,75399,4993338.html> (dostęp: 12 marca 2023 r.).
- Pawlicki J., Wojciechowski M., *Sikorski: Polityka to nie poezja czy publicystyka*, „Gazeta Wyborcza”, 17 marca 2011 r., http://wyborcza.pl/1,76842,9269818,Sikorski_Polityka_to_nie_poezja_czy_publicystyka.html (dostęp: 21 listopada 2013 r.).
- Poland-Libya. Tusk criticizes Europe for its “hypocrisy” and low protection of civilians*, strona internetowa EuropaRussia, 12 kwietnia 2011 r., <http://www.europarussia.com/posts/2393> (dostęp: 21 listopada 2013 r.).

- Polish PM chides Europe over Libya “hypocrisy”*, strona internetowa Reuters, 9 kwietnia 2011 r., <http://www.reuters.com/article/2011/04/09/poland-eu-libya-idAFLDE73806T20110409> (dostęp: 21 listopada 2013 r.).
- Поволоцкий Г., *Российско-французское военное сотрудничество: «Мистраль» наполнил паруса доверия* [Rosyjsko-francuska współpraca wojskowa: “Mistral” napełnił żagle zaufania], „Международная жизнь”, 5 stycznia 2011 r., <https://interaffairs.ru/news/show/552> (dostęp: 12 marca 2023 r.).
- Premier Tusk dla pięciu wielkich gazet: Europa na ciężkie czasy, Donald Tusk w rozmowie z dziennikarzami „Gazety Wyborczej”, „The Guardian”, „Le Monde”, „El Pais” i „Der Spiegel”, „Gazeta Wyborcza”, 8 kwietnia 2011 r.*, http://wyborcza.pl/1,76842,9403579,Premier_Tusk_dla_pięciu_wielkich_gazet_Europa_na.html?as=2#ixzz2lh7ieARO. (dostęp: 21 listopada 2013 r.).
- Ryncarz K., *Dlaczego Niemcy nie chcą wysłać Ukrainie czołgów?*, strona internetowa EURACTIV, 25 września 2022 r., <https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna-ue/news/niemcy-ukraina-czolgi-rosja-wojna-putin-scholz-zelenski/> (dostęp: 18 listopada 2023 r.).
- Rząd przyjął nowelizację budżetu. Największe cięcia w MON*, strona internetowa Dziennik.pl, 20 sierpnia 2013 r., <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/435886,nowelizacja-budzetu-komu-rzad-zabral-najwiecej.html> (dostęp: 13 marca 2023 r.).
- Słojewska A., *Tusk kontra Sarkozy*, „Rzeczpospolita”, 31 stycznia 2012 r., nr 25 (9145).
- Soloch: Zespół Wojsk Specjalnych trafi do Iraku. F-16 – do Kuwejtu*, strona internetowa Defence24, 15 czerwca 2016 r., <https://web.archive.org/web/20160618023527/http://www.defence24.pl/388710,soloch-zespol-wojsk-specjalnych-trafi-do-iraku> (dostęp: 23 sierpnia 2023 r.).
- Soloch P., Pietrzak P., *Szczyt NATO w Warszawie: uwarunkowania, rezultaty, wnioski dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2016, nr I-IV.
- Waszczykowski W., *Obyśmy dostali kolejną szansę*, „Rzeczpospolita”, 6 czerwca 2009 r.
- Waszczykowski W., *Trypolis – Warszawa, wspólna sprawa*, „Gazeta Polska”, 30 marca 2011 r., nr 13.

Wilke P., *Germany U-turns on commitment to meet NATO spending target annually*, strona internetowa Politico, 16 sierpnia 2023 r., <https://www.politico.eu/article/germany-defense-change-of-plan-nato-spending/> (dostęp: 24 sierpnia 2023 r.).

Zgrane chwytły Sikorskiego. Rozmowa z Witoldem Waszczykowskiem, „Nasz Dziennik”, 24 maja 2011 r.

Monografie i artykuły w czasopismach naukowych i na specjalistycznych portalach internetowych:

Asmus R. D., *Mała wojna, która wstrząsnęła światem. Gruzja, Rosja i przyszłość Zachodu*, Warszawa 2010.

Buras P., Nowak B., Dzieszowska A., Trojanowski J., *Polska–Niemcy: Partnerstwo dla Europy? Interesy, opinie elit, perspektywy*, Warszawa 2013.

Chorośnicki M., Gruszczak A. (red.), *Wpływ tarczy antyrakietowej na pozycję międzynarodową Polski. Konsekwencje umieszczenia elementów systemu obrony przeciwrakietowej Stanów Zjednoczonych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 2008.

Chruszcz A., *Polscy żołnierze w byłej Jugosławii w latach 1992–2004*, „Wiedza Obronna” 2014, nr 4.

Ciechanowski G., *Polskie Kontyngenty Wojskowe pod flagą ONZ – zamknięty rozdział*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2009, nr 3–4.

Dmitruk T., *Wydatki obronne Polski w latach 2000–2019*, „Nowa Technika Wojskowa” 2019, nr 1.

Dobrowolska-Polak J., *Partykularna polityka państw Unii Europejskiej wobec interwencji w Libii*, „Przegląd Zachodni” lipiec–wrzesień 2011, nr 3, R. LXVII.

Dura M., *W ciągu 5 lat MON stracił ponad 8 miliardów złotych*, strona internetowa Defence24, 16 lipca 2013 r., <https://defence24.pl/sily-zbrojne/w-ciagu-5-lat-mon-stracil-ponad-8-miliardow-zlotych> (dostęp: 13 marca 2023 r.).

Eberhardt A., Kwiatkowska A., Konończuk W. (red.), *Niemcy wobec wojny. Rok zmian*, „Raport OSW”, 23 lutego 2023 r. <https://www.osw.waw.pl/>

- sites/default/files/Niemcy_wobec_wojny_OSW_0.pdf (dostęp: 18 listopada 2023 r.).
- Glińska P., *Polscy żołnierze w Rumunii i na Łotwie*, „Polska Zbrojna”, 4 maja 2017 r., <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/22531?t=Polscy-zolnierze-w-Rumunii-i-na-Lotwie> (dostęp: 13 marca 2023 r.).
- Gotkowska J., *New quality in Finland's co-operation with NATO*, strona internetowa OSW, 19 października 2012 r., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2012-10-19/new-quality-finlands-co-operation-nato> (dostęp: 13 marca 2023 r.).
- Gotkowska J., Szymański P., *Proamerykańska bezaliansowość. Szwecja i Finlandia rozszerzają współpracę wojskową z USA*, „Komentarze OSW” 2016, nr 205, Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Grodzki R., *Wojna gruzińsko-rosyjska 2008. Przyczyny-przebieg-skutki*, Zakrzewo 2009.
- Hołdak K., *Amerykański system obrony przeciwrakietowej i jego implikacje dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1.
- Hołdak K., *Polska w amerykańskim systemie obrony przeciwrakietowej*, t. I, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2007.
- Hołdak K., Konarzewska A., *Afganistan, Irak, Czad – co mamy z misji? Bilans zysków i strat. Perspektywy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2008, nr 7/8.
- Hypki T., Hołdanowicz G., Likowski M., *Nie będziemy tarczą?*, „Raport” 2009, nr 10.
- Kaczmarek M., *Obrona przeciwrakietowa Stanów Zjednoczonych i jej implikacje międzynarodowe*, Toruń 2004.
- Krzeczunowicz A., *Krok po kroku. Polska droga do NATO 1989–1999*, Kraków 1999.
- Kupiecki R., *NATO w polskiej perspektywie 1989–2019*, Warszawa 2019.
- de Larrinaga N., *Return of the Bear. Russian Ground Forces modernization*, „HIS Jane's Defence Weekly”, t. 53, nr 11, 16 marca 2016 r.
- Lesiecki R., *Aż 22 przechwycenia polskich F-16 w ramach PKW Orlik 8*, strona internetowa Defence24, 6 maja 2019 r., <https://defence24.pl/sily-zbrojne/az-22-przechwycenia-polskich-f-16-w-ramach-pkw-orlik-8> (dostęp: 13 marca 2023 r.).
- Lewandowski R., Lewandowski W., *Konsekwencje zaangażowania Polski w Iraku*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2009, nr I-II.

- Lisiecki R., *Kiedy Polska wróci do misji pokojowych ONZ?*, strona internetowa Defence24, 2 lutego 2018 r., <https://defence24.pl/geopolityka/kiedy-polska-wroci-do-misji-pokojowych-onz-komentarz> (dostęp: 14 marca 2023 r.).
- Matuszak J.Z., *Wojsko Polskie w Afganistanie 2002–2014*, Warszawa 2014.
- Mickiewicz P., *Polska droga do NATO. Implikacje polityczne i wojskowe*, Toruń 2005.
- Pawłowski K., *Bukareszteńska Dziewiątka: współpraca państw wschodniej flanki NATO*, „Policypapers IeS” 2020, nr 4.
- Politowski B., *PKW Rumunia w nowej odsłonie*, „Polska Zbrojna”, 4 września 2022 r., <https://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/37982?t=PKW-Rumunia-w-nowej-odslonie> (dostęp: 13 marca 2023 r.).
- Rebizant P., *Tarcza antyrakietowa i stosunki amerykańsko-rosyjsko-europejskie*, „Arcana” 2004, nr 60.
- Smolarek M., *Udział Wojska Polskiego w operacjach pokojowych na Bałkanach*, w: Kozerawski D.S. (red.), *Międzynarodowe operacje pokojowe i stabilizacyjne w polskiej polityce bezpieczeństwa w XX i XXI wieku*, Warszawa 2016.
- Socor V., *Arms Transfers to Russia: An Internal Challenge to NATO*, „Eurasia Daily Monitor”, t. 8, nr 125, 29 czerwca 2011 r., <https://jamestown.org/program/arms-transfers-to-russia-an-internal-challenge-to-nato/> (dostęp: 12 marca 2023 r.).
- Soloch P., Pietrzak P., *Szczyt NATO w Warszawie: uwarunkowania, rezultaty, wnioski dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2016, nr I-IV.
- Stolarczyk M., *Kontrowersje wokół militarnego zaangażowania Polski w Iraku*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2005, nr 1.
- Szeptycki A., *Nowa odsłona polskiego mesjanizmu na Wschodzie*, w: Bieleń S. (red.), *Polityka zagraniczna Polski po wstąpieniu do NATO i do Unii Europejskiej. Problemy tożsamości i adaptacji*, Warszawa 2010.
- Szeptycki A., *Polityka Polski wobec Ukrainy*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2009”.
- Waszczykowski W., *Polska-USA-tarcza*, w: *Racja stanu. Janowi Olszewskiemu*, Poznań 2011.
- Wilk A., *Is Russia making preparations for a great war?*, strona internetowa OSW, 24 września 2014 r., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/>

analyses/2014-09-24/russia-making-preparations-a-great-war (dostęp: 13 marca 2023 r.).

Wilk A., Żochowski P., *Francja i Niemcy zacieśniają współpracę wojskową z Rosją*, „Tydzień na Wschodzie” 2011, nr 22 (182).

Żurawski vel Grajewski P., *Europejska Autonomia Strategiczna i Europejska Suwerenność Strategiczna (1991–2017)*, „Kwartalnik Bellona” 2022, nr 2 (709).

Żurawski vel Grajewski P., *Militarny wymiar Strategii bezpieczeństwa narodowego Polski z 2007 roku i program profesjonalizacji sił zbrojnych z 2008 roku a NATO*, w: Czulda R., Łoś R., Reginia-Zacharski J. (red.), *NATO wobec wyzwań współczesnego świata 2013*, Warszawa-Łódź 2013.

Żurawski vel Grajewski P., *Polska wobec przywództwa Niemiec w Unii Europejskiej*, „Przegląd Zachodni” 2014, nr 1 (350).

Żurawski vel Grajewski P., *Specyfika relacji polsko-ukraińskich po 2015 r.*, „Sprawy Międzynarodowe” 2018, nr 1.

Żurawski vel Grajewski P., *Wpływ kryzysu w strefie euro na Wspólną Politykę Zagraniczną i Bezpieczeństwa oraz Wspólną Politykę Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej. Ocena przydatności instrumentarium unijnego z punktu widzenia jego użyteczności jako narzędzia polskiej polityki zagranicznej*, „Analizy Natolińskie” 2012, nr 5 (57).

Żurawski vel Grajewski P., *Zasady wykorzystania Wojska Polskiego w zagranicznych misjach interwencyjnych*, „Arcana” 2010, nr 95 (5).

Copyright (c) 2023 Przemysław Żurawski vel Grajewski

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

NOTKA BIOGRAFICZNA

Zdzisław Śliwa

Płk (rez.) dr hab. inż., dziekan Bałtyckiej Akademii Obrony w Tartu w Estonii oraz profesor wizytujący Akademii Obrony Łotwy. Ukończył m.in. Akademię Obrony Narodowej w Warszawie, Akademię Dowódczo-Sztabową Wojsk Lądowych Armii Stanów Zjednoczonych w Fort Leavenworth oraz Centrum Studiów Strategicznych Uniwersytetu Obrony Narodowej Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej w Pekinie. W trakcie służby wojskowej pełnił obowiązki szefa Oddziału Operacyjnego J-3 w Kwaterze Głównej KFOR w Prisztinie oraz szefa Oddziału Planowania Operacyjnego J-5 w Dowództwie Operacyjnym Sił Zbrojnych RP. Doświadczenie dydaktyczne nabył w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Lądowych i Akademii Obrony Narodowej. Jest autorem publikacji dotyczących zagadnień bezpieczeństwa w Azji oraz Europie, a zwłaszcza w regionie Morza Bałtyckiego.

Tomasz Smura

Członek Zarządu, Dyrektor Programowy w Fundacji im. Kazimierza Pułaskiego, doktor nauk politycznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz absolwent Instytutu Stosunków Międzynarodowych UW. Wcześniej studiował także na University of Nottingham. Jego praca doktorska dotyczyła kształtowania się systemu równowagi sił w Azji Wschodniej, a zainteresowania badawcze obejmują tematykę polityki zagranicznej USA, regionu Azji Wschodniej oraz bezpieczeństwa

międzynarodowego (zwłaszcza w aspekcie militarnym). Jest stypendystą Ministerstwa Spraw Zagranicznych Tajwanu, pełnił funkcję m.in. dyrektora Biura Strategii i Współpracy Międzynarodowej w strategicznej spółce skarbu państwa. Odbył staże analityczne m.in. w Departamencie Strategii i Planowania Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych.

Paweł Turowski

Absolwent Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1998–2001 pracownik Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Od 2007 r. pracuje w Biurze Bezpieczeństwa Narodowego – obecnie jest ekspertem w Departamencie Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Zajmuje się m.in. zagadnieniami bezpieczeństwa pozamilitarnego, bezpieczeństwem energetycznym oraz zagrożeniami hybrydowymi poniżej progu wojny.

Izabela Albrycht

Politolog, absolwentka Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od listopada 2022 r. Dyrektor Centrum Cyberbezpieczeństwa Akademii Górniczo-Hutniczej. Członek Rady do Spraw Bezpieczeństwa i Obronności w ramach Narodowej Rady Rozwoju w Kancelarii Prezydenta RP, a także członek Rady do Spraw Cyfryzacji. Pełni także funkcję przewodniczącej Rady Doradczej Polskiego Klastra Cyberbezpieczeństwa #CyberMadeInPoland. Współzałożycielka fundacji Women4Cyber. W latach 2020–2022 była członkiem Grupy Doradczej NATO ds. nowych i przełomowych technologii, w której współtworzyła koncept tzw. natowskiej DARPA, a później DIANA. Od 2010 do 2021 r. prezeska Instytutu Kościuszki. Współzałożycielka Europejskiego Forum Cyberbezpieczeństwa CYBERSEC.

Paulina Polko

Dr hab., prof. AWB, kierownik Katedry Nauk o Bezpieczeństwie na Wydziale Nauk Stosowanych Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej. Absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego oraz Instytutu Nauk

Politycznych PAN. Jej zainteresowania naukowe obejmują bezpieczeństwo narodowe, politykę bezpieczeństwa, relacje pomiędzy migracją a bezpieczeństwem oraz dyskurs bezpieczeństwa. Autorka lub współautorka ponad 50 publikacji poświęconych różnym aspektom związanym z naukami o bezpieczeństwie. Lider, koordynator, uczestnik pięciu międzynarodowych projektów finansowanych przez Komisję Europejską, Program Interreg lub Narodową Agencję Wymiany Akademickiej (NAWA).

Przemysław Żurawski vel Grajewski

Dr hab., prof. nadzw. Uniwersytetu Łódzkiego. Pracownik naukowy Instytutu Historii UŁ (1987–1995), Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych UŁ (od 1995), Biura Ministra Obrony Narodowej ds. Polityki Obronnej (1992), Biura Pełnomocnika Rządu ds. Integracji Europejskiej i Pomocy Zagranicznej (1995–1996), a następnie Instytutu Europejskiego w Łodzi. Pełnił funkcję eksperta frakcji EPL-ED w Parlamencie Europejskim. Pracował jako analityk Centrum Europejskiego Natolin (CEN). Wykładowca białoruskiego Europejskiego Uniwersytetu Humanistycznego w Wilnie oraz KSAP. W latach 2012–2015 członek zespołu ekspertów prof. P. Glińskiego, a od 2015 r. Rad Programowych PISM i OSW. Wiceprezes Stowarzyszenia Trójmorze, członek Rady Programowej CEN, przewodniczący NRR ds. Bezpieczeństwa i Obronności. Koordynator Sekcji *Bezpieczeństwo, obronność* Narodowej Rady Rozwoju (NRR) przy Prezydencie RP (2015–2020). W latach 2015–2017 i od 2020 r. członek gabinetu politycznego ministra spraw zagranicznych RP. Był doradcą marszałka Senatu RP i wykładowcą Akademii Dyplomatycznej MSZ. Od 2020 r. stały doradca Komisji Spraw Zagranicznych Sejmu RP, a od 2021 r. członek Kolegium Prezydenta RP ds. Polityki Zagranicznej. Podpor. rez. WP.

AUTORZY RECENZJI NAUKOWYCH

Autorami recenzji naukowych opublikowanych w kwartalniku „Bezpieczeństwo Narodowe” w 2023 r. byli:

- dr hab. Eugeniusz CIEŚLAK
- dr hab. inż. Andrzej DAWIDCZYK
- płk prof. dr hab. inż. Leszek ELAK
- gen. broni (rez.) dr Andrzej FAŁKOWSKI
- płk prof. dr hab. Bogdan GREUDA
- dr Sławomir KAMIŃSKI
- prof. dr hab. inż. Marian KOZUB
- dr Jacek LEWANDOWSKI
- płk dr Andrzej LIS
- płk dr hab. Dariusz MAJCHRZAK
- dr Anna MRÓZ-JAGIEŁŁO
- dr inż. Sławomir PIOTROWSKI
- gen. bryg. dr hab. Piotr PŁONKA
- dr hab. Adam RADOMYSKI
- płk dr Robert RECZKOWSKI
- dr Witold REPETOWICZ
- dr Dąbrówka SMOLNY
- dr hab. Zdzisław ŚLIWA
- prof. dr hab. Bernard WIŚNIEWSKI
- płk dr hab. Tadeusz ZIELIŃSKI
- dr hab. Przemysław ŻURAWSKI VEL GRAJEWSKI

ISSN 1896-4923
e-ISSN 2956-8536